

CARTES ALS MEUS AMICS

Sobre la crisi social i personal en el moment actual

Silo

PRIMERA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics:

Des de fa temps rebo correspondència des de diferents països demanant explicació o ampliacions sobre temes que apareixen en els meus llibres. En general es reclama clarificació sobre assumptes tan concrets com la violència, la política, l'economia, l'ecologia i les relacions socials i interpersonals. Com es pot veure, les preocupacions són moltes i diverses i és clar que en aquests camps hauran de ser els especialistes els qui en donin resposta. Per descomptat que aquest no és el meu cas.

Fins on em sigui possible, tractaré de no repetir allò que ja està escrit en altres llocs i tant de bo pugui esbossar en poques línies la situació general que ens toca viure i les tendències més immediates que es perfilen. En altres èpoques s'hagués pres com a fil conductor d'aquest tipus de descripció una certa idea de "malestar de la cultura" però avui, en canvi, parlarem de la modificació veloç que s'està produint en les economies, en els costums, en les ideologies i en les creences i tractarem de rastrejar una certa desorientació que sembla asfixiar els individus i els pobles.

Abans d'entrar en tema, voldria fer dues advertències: una en referència al món que se'n va anar i que sembla que es consideri en aquest escrit amb una certa nostàlgia i una altra que apunta al mode d'exposar en el qual es podria veure una total absència de matisos, ja que es porten les coses a un primitivisme de plantejament que en realitat aquells que nosaltres critiquem no formulen d'aquesta manera. Diré que els qui creiem en l'evolució humana no estem deprimits pels canvis sinó que més aviat desitgem un increment en l'acceleració dels esdeveniments mentre tractem d'adaptar-nos creixentment als nous temps. Quant a la manera d'expressar l'argumentació dels defensors del "Nou Ordre", puc comentar el següent: en parlar-ne no han deixat de ressonar en mi els acords d'aquelles ficcions literàries diametral, *1984* d'Orwell i *Un món feliç* de Huxley. Aquells magnífics escriptors vaticinaren un món futur en què per mitjans violents o persuasius l'ésser humà acabava submergit i robotitzat. Crec que ambdós atribuïren massa intel·ligència als "dolents" i massa estupidesa als "bons" de les seves novel·les, moguts potser per un pessimisme de rerefons que ara no és hora d'interpretar. Els "dolents" d'avui són persones amb molts problemes i una gran avidesa, però, en tot cas, incompetents per orientar processos històrics que, clarament, escapen a la seva voluntat i capacitat de planificació. En general es tracta de gent poc estudiosa i de tècnics al seu servei que disposen de recursos parcel·lats i patèticament insuficients. Així és que demanaré no prendre molt seriosament alguns paràgrafs en què en realitat ens divertim posant en les seves boques paraules que no diuen, encara que les seves intencions vagin en aquesta direcció. Crec que cal considerar aquestes coses fora de tota solemnitat (afí a l'època que mor) i, en canvi, plantejar-les amb el bon humor i l'esperit de broma que campa a les cartes intercanviades per les gents veritablement amigues.

1.- La situació actual

Des de l'inici de la seva història, la humanitat evoluciona treballant per assolir una vida millor. Malgrat els avenços, avui s'utilitzen el poder i la força econòmica i tecnològica per assassinar, empobrir i oprimir en vastes regions del món destruint, a més, el futur de les noves generacions i l'equilibri general de la vida al planeta. Un petit percentatge de la humanitat posseeix grans riqueses mentre les majories pateixen necessitats serioses. En alguns llocs hi ha feina i remuneració suficients, però en d'altres la situació és desastrosa. A tot arreu els sectors més humils pateixen horrors per no morir-se de fam. Avui, mínimament, i pel sol fet d'haver nascut en un medi social, tot ésser humà requereix adequada alimentació, sanitat, habitatge, educació, vestit, serveis... i en arribar a certa edat necessita assegurar el seu futur pel temps de vida que li resti. Amb tot el dret la gent vol això per a ella i per als seus fills i ambiciona que aquests puguin viure millor. No obstant això, avui aquestes aspiracions de milers de milions de persones no són satisfetes.

2.- L'alternativa d'un món millor

Tractant de moderar els problemes esmentats, s'han fet diferents experiments econòmics amb resultats diversos. Actualment es tendeix a aplicar un sistema en què suposades lleis de mercat regularan automàticament el progrés social i superaran el desastre produït per les anteriors economies dirigistes. Segons aquest esquema, les guerres, la violència, l'opressió, la desigualtat, la pobresa i la ignorància, aniran retrocedint sense que es produeixin grans sotracs. Els països s'integraran en mercats regionals fins a arribar a una societat mundial sense barreres de cap tipus. I així com els sectors més pobres dels punts més desenvolupats aniran elevat el seu nivell de vida, les regions menys avançades rebran la influència del progrés. Les majories s'adaptaran al nou esquema que tècnics capacitats, o homes de negocis, estaran en condicions de posar en marxa. Si alguna cosa falla, no serà per les lleis econòmiques naturals sinó per deficiències d'aquests especialistes que, com succeeix en una empresa, hauran de reemplaçar-se totes les vegades que sigui necessari. D'altra banda, en aquesta societat "lliure" serà el públic qui decidirà democràticament entre diferents opcions d'un mateix sistema.

3.- L'evolució social

Donada la situació actual i l'alternativa que es presenta per a l'assoliment d'un món millor, cal reflexionar breument entorn d'aquesta possibilitat. En efecte, s'han realitzat nombroses proves econòmiques que han presentat resultats irregulars i sobre això se'ns diu que l'experiment nou és l'única solució als problemes fonamentals. Tot i així, no arribem a comprendre alguns aspectes d'aquesta proposta. En primer lloc apareix el tema de les lleis econòmiques. Sembla que existirien certs mecanismes, com en la natura, que en jugar lliurement regularien l'evolució social. Tenim dificultats per acceptar que qualsevol procés humà, i per descomptat el procés econòmic, sigui del mateix ordre que els fenòmens naturals. Creiem, contràriament, que les activitats humanes són no-naturals, són intencionals, socials i històriques; fenòmens, aquests, que no existeixen ni en la natura en general ni en les espècies animals. Tractant-se doncs d'intencions i d'interessos, tampoc no hi ha motiu per suposar que els sectors que retenten el benestar estiguin preocupats per superar les dificultats d'altres menys afavorits. En segon lloc, l'explicació que se'ns dona respecte al fet que sempre hi ha hagut grans diferències econòmiques entre uns quants i les majories i que, malgrat això,

les societats han progressat, ens sembla insuficient. La història ens ensenya que els pobles han avançat reclamant els seus drets enfront dels poders establerts. El progrés social no s'ha produït perquè la riquesa acumulada per un sector després s'hagi desbordat automàticament "cap avall". En tercer lloc, presentar com a model determinats països que operen amb aquesta suposada economia lliure i avui tenen un bon nivell de vida, sembla un excés. Aquests països realitzaren guerres d'expansió sobre altres, imposaren el colonialisme, el neocolonialisme i la partició de nacions i regions; recaptaren a partir de la discriminació i la violència i, finalment, absorbiren mà d'obra barata, alhora que imposaren termes d'intercanvi desfavorables per a les economies més dèbils. Es podrà argumentar que aquells eren els procediments que s'entenien com a "bons negocis". Però si s'afirma això, no es podrà sostenir que el desenvolupament esmentat sigui independent d'un tipus especial de relació amb altres pobles. En quart lloc, se'ns parla de l'avenç científic i tècnic i de la iniciativa que es desenvolupa en una economia "lliure". Quant a l'avenç científic i tècnic s'ha de saber que aquest opera des que l'home va inventar la maça, la palanca, el foc, etcètera, en una acumulació històrica que no sembla que s'hagi ocupat gaire de les lleis del mercat. Si, en canvi, es vol dir que les economies abundants succionen talents, paguen equipament i investigació i que, finalment, són motivadores per a una millor remuneració, direm que això és així des d'èpoques mil·lenàries i que tampoc no és degut a un tipus especial d'economia sinó senzillament al fet que en aquell lloc existeixen recursos suficients amb independència de l'origen de la potencialitat econòmica esmentada. En cinquè lloc, queda l'expedient d'explicar el progrés d'aquestes comunitats per l'intangible "do" natural de talents especials, virtuts cíviqes, laboriositat, organització i coses per l'estil. Aquest ja no és un argument, sinó una declaració devocional en la qual s'escamoteja la realitat social i històrica que explica com s'han format aquests pobles.

És clar que tenim molt desconeixement per comprendre com és que amb aquests antecedents històrics es podrà sostenir aquest esquema en el futur immediat, però això forma part d'una altra discussió, la discussió entorn de si existeix realment tal economia lliure de mercat, o si es tracta de proteccionismes i dirigismes encoberts que, de sobte, obren determinades vàlvules allà on se senten que dominen una situació i en tanquen d'altres en cas contrari. Si això és així, tot el que s'afegeixi com una promesa d'avenç quedarà reservat només a l'explosió i difusió de la ciència i de la tecnologia independentment del suposat automatisme de les lleis econòmiques.

4.- Els futurs experiments

Com ha succeït fins avui, quan sigui necessari es reemplaçarà l'esquema vigent per un altre que "corregexi" els defectes del model anterior. D'aquesta manera, i pas a pas, la riquesa es continuarà concentrant en mans d'una minoria cada vegada més poderosa. És clar que l'evolució no es detindrà, ni tampoc les legítimes aspiracions dels pobles. Així és que en poc temps seran escombrades les últimes ingenuïtats que asseguruen el final de les ideologies, les confrontacions, les guerres, les crisis econòmiques i els desbordaments socials. És clar que tant les solucions com els conflictes es mundialitzaran perquè ja no quedaran punts desconectats entre si. També hi ha una cosa segura: no es podran sostenir ni els esquemes actuals de dominació ni tampoc les fórmules de lluita que han estat vigents fins al dia d'avui.

5.- El canvi i les relacions entre les persones

Tant la regionalització dels mercats com la reivindicació localista i de les ètnies apunten a la desintegració de l'Estat nacional. L'explosió demogràfica a les regions pobres porta la migració al límit del control. La gran família camperola es disgrega i desplaça la generació jove cap a l'amuntegament urbà. La família urbana industrial i postindustrial es redueix al mínim, mentre les macrociutats absorbeixen contingents humans formats en altres paisatges culturals. Les crisis econòmiques i les reconversions dels models productius fan que la discriminació irrompi novament. Mentrestant, l'acceleració tecnològica i la producció massiva deixen obsolets els productes en l'instant d'entrar en el circuit de consum. El reemplaçament d'objectes es correspon amb la inestabilitat i el desplaçament en la relació humana. L'antiga solidaritat, hereva d'allò que en algun moment es va anomenar "fraternitat", ha acabat per perdre significat. Els companys de feina, d'estudi, d'esport i les amistats d'altres èpoques prenen el caràcter de competidors, els membres de la parella lluiten pel domini i calculen des de l'inici de la relació quina serà la quota de benefici en mantenir-se units o quina serà la quota en cas de separar-se. Mai el món no ha estat tan ben comunicat com ara, malgrat això els individus pateixen cada dia més una incomunicació angoixant. Mai els centres urbans no han estat tan poblats com ara, no obstant això la gent parla de "soledat". Mai les persones no han necessitat tant com ara el caliu d'altres persones, malgrat tot qualsevol acostament converteix en sospitosa l'amabilitat i l'ajuda. Així han deixat la pobra gent, fent creure a tot infeliç que té quelcom important per perdre i aquest "quelcom" eteri és ambicionat per la resta de la humanitat! En aquestes condicions, se li pot explicar aquest conte com si es tractés de la més autèntica realitat.

6.- Un conte per a aspirants a executius

"La societat que s'està posant en marxa, portarà finalment l'abundància. Però apart dels grans beneficis objectius, tindrà lloc un alliberament subjectiu de la humanitat. L'antiga solidaritat, pròpia de la pobresa, no serà necessària. Molts ja estan d'acord que amb els diners, o quelcom equivalent, se solucionaran quasi tots els problemes, consegüentment els esforços, pensaments i somnis aniran llançats cap a aquella direcció. Amb diners es comprarà bon menjar, bon habitatge, viatges, diversions, joguines tecnològiques i persones que faran allò que hom vulgui. Hi haurà un amor eficient, un art eficient i uns psicòlegs eficients que arranjaran els problemes personals que poguessin quedar i que més endavant la nova química cerebral i l'enginyeria genètica acabaran de resoldre."

"En aquesta societat d'abundància minvaran el suïcidi, l'alcoholisme, la drogoaddicció, la inseguretat ciutadana i la delinqüència, com ja mostren avui els països econòmicament més desenvolupats (?). També desapareixerà la discriminació i augmentarà la comunicació entre les persones. Ningú no se sentirà empès a pensar innecessàriament en el sentit de la vida, en la soledat, la malaltia, la vellesa i la mort perquè amb els cursos adequats i algun ajut terapèutic, s'aconseguirà bloquejar aquests reflexos que tant han detingut el rendiment i l'eficiència de les societats. Tothom confiarà en tothom perquè la competència en la feina, en els estudis, en la parella, acabarà per establir relacions madures."

"Finalment les ideologies hauran desaparegut i ja no s'utilitzaran per rentar el cervell de la gent. Per cert que ningú no impedirà la protesta o la disconformitat en temes menors, sempre que per expressar-se, es pagui en els canals adequats. Sense confondre llibertat amb llibertinatge, els ciutadans es reuniran en grups petits (per raons sanitàries) i podran expressar-se en llocs oberts (sense pertorbar

amb sons que contaminin o amb publicitat que enlletgeixi el “municipi” o com s’anomeni més endavant).”

“Però el més extraordinari tindrà lloc quan ja no sigui necessari el control policial donat que cada ciutadà serà algú decidit que tindrà cura dels altres per les mentides que podria intentar inculcar-los algun terrorista ideològic. Aquests defensors tindran tanta responsabilitat social que acudirán, comes ajudeu-me, als mitjans de comunicació on trobaran immediata acollida per alertar la població; escriuran brillants estudis que seran publicats immediatament i organitzaran fòrums en què formadors d’opinió de gran cultura, aclariran algun desprevingut que encara podria quedar a mercè de les forces obscures del dirigisme econòmic, de l’autoritarisme, de l’antidemocràcia i el fanatisme religiós. Ni tan sols serà necessari perseguir els pertorbadors perquè, amb un sistema de difusió tan eficient, ningú no voldrà acostar-s’hi per no contaminar-se. En el pitjor dels casos, se’ls desprogramarà amb eficàcia i ells agrairan públicament la seva reinserció i el benefici que els produirà reconèixer les bondats de la llibertat. Alhora, aquells defensors esforçats, si és que no són enviats específicament per acomplir tan important missió, seran gent comuna que podrà sortir així de l’anonimat, ser reconeguda socialment per la seva qualitat moral, signar autògrafs i, com és lògic, rebre una merescuda retribució.”

“La Companyia serà la gran família que afavorirà la capacitació, les relacions i l’esbargiment. La robòtica haurà suplantat l’esforç físic d’altres èpoques i treballar per a la Companyia des de la mateixa casa, serà una veritable realització personal.”

“Així, la societat no necessitarà organitzacions que no estiguin incloses en la Companyia. L’ésser humà que tant ha lluitat pel seu benestar, finalment haurà arribat al cel. Saltant de planeta en planeta haurà descobert la felicitat. Instal·lat allà serà un jove competitiu, seductor, adquisitiu, triomfador i pragmàtic (sobre tot pragmàtic)... executiu de la Companyia!”

7.- El canvi humà

El món varia a gran velocitat i moltes coses en què fins fa poc es creia cegament ja no poden sostenir-se. L’acceleració està generant inestabilitat i desorientació en totes les societats, siguin pobres o opulentes. En aquest canvi de situació, tant els dirigents tradicionals i els seus “formadors d’opinió”, com els antics lluitadors polítics i socials, deixen de ser referència per a la gent. Malgrat tot, està naixent una sensibilitat que es correspon amb els nous temps. És una sensibilitat que copsa el món com una globalitat i que s’adona que les dificultats de les persones en qualsevol lloc acaben implicant-ne d’altres encara que es trobin a molta distància. Les comunicacions, l’intercanvi de béns i el desplaçament veloç de grans contingents humans d’un punt a l’altre, mostren aquest procés de mundialització creixent. També estan sorgint nous criteris d’acció en comprendre’s la globalitat de molts problemes, i fan caure en compte que la tasca d’aquells que volen un món millor, serà efectiva si se la fa créixer des del medi en què es té alguna influència. A diferència d’altres èpoques plenes de frases buides amb les quals es buscava reconeixement extern, avui comença a valorar-se la feina humil i sentida mitjançant la qual no es pretén engrandir la pròpia figura, sinó canviar un mateix i ajudar a canviar el medi immediat familiar, laboral i de relació. Els qui estimen la gent realment, no menyspreen aquesta tasca sense estridències, incompreensible en canvi per a qualsevol oportunista format en l’antic paisatge dels

líders i les masses, paisatge en què ell va aprendre a utilitzar els altres per ser catapultat cap a la cúspide social. Quan algú comprova que l'individualisme esquizofrènic ja no té sortida i comunica obertament a tots els seus coneguts què és el que pensa i què és el que fa sense el temor ridícul a no ser comprès; quan s'acosta a altres; quan s'interessa per cada individu i no per la massa anònima; quan promou l'intercanvi d'idees i la realització de treballs en conjunt; quan clarament exposa la necessitat de multiplicar aquesta tasca de reconexió en un teixit social destruït per altres; quan sent que fins i tot la persona més "insignificant" és de superior qualitat humana que qualsevol malànima col·locat en el cim de la conjuntura de l'època... quan passa tot això, és perquè a l'interior d'aquest algú novament comença a parlar el Destí que ha mogut els pobles en la seva millor direcció evolutiva, aquell Destí tantes vegades torçat i tantes vegades oblidat, però retrobat sempre en els tombants de la història. No només s'albira una nova sensibilitat, una nova forma d'acció sinó, a més, una nova actitud moral i una nova disposició tàctica davant la vida. Si se'm requerís precisar el que més amunt he anunciat, diria que la gent, encara que això s'hagi repetit des de fa tres mil·lennis, avui experimenta de manera nova la necessitat i la veritat moral de tractar els altres com un voldria ser tractat. Afegiria que, quasi com a lleis generals de comportament, avui s'aspira a: 1.- una certa proporció, que tracti d'ordenar les coses importants de la vida, les porti en conjunt i eviti que unes s'avancin i altres s'endarrereixin excessivament; 2.- una certa adaptació creixent, que actuï a favor de l'evolució (no simplement de la curta conjuntura) i faci el buit a les diferents formes d'involució humana; 3.- una certa oportunitat, que retrocedeixi davant d'una gran força (no davant de qualsevol inconvenient) i avanci en el seu declivi; 4.- una certa coherència, que acumuli accions que donen sensació d'unitat i acord amb si mateix i es desempallegui d'aquelles que produeixen contradicció i que es registren com a desacord entre allò que es pensa, se sent i es fa. No crec que sigui el cas explicar perquè dic que s'està "sentint la necessitat i la veritat moral de tractar els altres com un vol ser tractat", davant de l'objecció que posa el fet que no s'actua així en aquests moments. Tampoc crec que m'hagi d'estendre en explicacions sobre què entenc per "evolució" o per "adaptació creixent" i no simplement per adaptació de permanència. Quant als paràmetres del retrocedir o avançar davant de forces, siguin grans o declinants, sens dubte que s'hauria de comptar amb indicadors ajustats que no he mencionat. Per acabar, això d'acumular accions unitives davant de les situacions contradictòries immediates que ens toca viure o, en sentit oposat, desempallegar-se de la contradicció, apareix clarament com una dificultat. Això és cert, però si es revisa el que hem comentat més amunt, es veurà que he esmentat totes aquestes coses dintre del context d'un tipus de comportament al qual avui comença a aspirar-se, bastant diferent d'aquell que es pretenia en altres èpoques.

He tractat d'anotar algunes característiques especials que es presenten i corresponen a una nova sensibilitat, una nova forma d'acció interpersonal i un nou tipus de comportament personal que, em sembla, han dépassat la simple crítica de situació. Sabem que la crítica és sempre necessària però, quant més necessari és fer quelcom diferent d'allò que critiquem!

Rebeu, amb la present, una gran salutació.

21 de febrero de 1991

SEGONA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics,

En una carta anterior vaig referir-me a la situació que ens toca viure i a certes tendències que mostren els esdeveniments. Vaig aprofitar per discutir algunes propostes que els defensors de l'economia de mercat anuncien com si es tractés de condicions ineludibles per a qualsevol progrés social. També vaig destacar el deteriorament creixent de la solidaritat i la crisi de referències que en aquest moment es verifica. Per acabar, vaig esbossar algunes característiques positives que comencen a observar-se en allò que vaig anomenar "una nova sensibilitat, una nova actitud moral i una nova disposició tàctica davant la vida".

Alguns dels meus corresponents van fer-me notar el seu desacord amb el to de la carta donat que, segons els va semblar, contenia coses massa greus per permetre's ironitzar. Però no dramatitzem! És tan inconsistent el sistema de proves que aporta la ideologia del neoliberalisme, de l'economia social de mercat i del nou ordre mundial que la cosa no és com per arrufar el nas. El que vull dir és que aquesta ideologia està morta en els seus fonaments des de fa molt de temps i que aviat sobrevindrà la crisi pràctica, de superfície, que és la que finalment perceben els qui confonen significat amb expressió, contingut amb forma, procés amb conjuntura. De la mateixa manera que les ideologies del feixisme i del socialisme real havien mort molt temps abans que es produís la seva desfeta pràctica posterior, el desastre de l'actual sistema sorprendrà els benpensants només més endavant. No té això molt de ridícul? És com veure moltes vegades una pel·lícula molt dolenta. Després de tanta repetició ens dediquem a escorcollar en les parets de maçoneria, en el maquillatge dels actors i en les preses d'efecte mentre al costat una senyora s'emociona pel que veu per primera vegada i que, per a ella, és la realitat mateixa. Així és que en el meu descàrrec dic que no m'he burlat de la tragèdia enorme que significa la imposició d'aquest sistema sinó de les seves pretensions monstruoses i el seu final grotesc que ja hem presenciats en molt casos anteriors.

També he rebut correspondència que reclama més precisió en la definició d'actituds que s'haurien d'assumir davant del procés de canvi actual. Sobre això crec que serà millor tractar d'entendre les posicions que prenen diferents grups i persones aïllades abans de fer recomanacions de qualsevol tipus. Em limitaré doncs, a presentar les postures més populars i a donar la meua opinió en els casos que em semblin de més interès.

1.- Algunes postures davant el procés de canvi actual

En el lent progrés de la humanitat s'han acumulat factors fins al moment actual en què la velocitat de canvi tecnològic i econòmic no coincideix amb la velocitat de canvi en les estructures socials i en el comportament humà. Aquest desfasament tendeix a incrementar-se i a generar crisis progressives. Aquest problema s'encara des de diferents punts de vista. Hi ha qui suposa que el desencaixament es regularà automàticament i, per tant, recomanen no tractar d'orientar aquest procés que, a més, seria impossible dirigir. Es tracta d'una tesi mecanicista optimista. N'hi ha d'altres que suposen que es va cap a un punt d'explosió sense remei. És el cas dels mecanicistes pessimistes. També apareixen els corrents

morals que pretenen detenir el canvi i, si fora possible, tornar a suposades fonts reconfortants. Representen una actitud antihistòrica. Però també els cíncics, els estoics i els epicurians contemporanis comencen a fer sentir les seves veus. Uns neguen importància i sentit a tota acció; altres enfronten els fets amb enteresa encara que tot surti malament. Finalment els tercers, tracten de treure partit de la situació i pensen, simplement, en el seu hipotètic benestar que estenen, a tot estirar, als seus fills. Com en èpoques finals de civilitzacions passades, molta gent assumeix actituds de salvació individual i suposen que no té sentit ni possibilitat d'èxit qualsevol tasca que s'emprèn en conjunt. En tot cas, el conjunt té utilitat per a l'especulació estrictament personal i per això els líders empresarials, culturals o polítics, necessiten manipular i millorar la seva imatge fent-se creïbles, fent creure als altres que ells pensen i actuen en funció dels altres. Per descomptat que aquesta ocupació té els seus disgustos perquè tothom coneix el truc i ningú no creu en ningú. Els antics valors religiosos, patriòtics, culturals, polítics i gremials queden supeditats als diners en un camp en què la solidaritat i, per tant, l'oposició col·lectiva a aquest esquema queden fora, alhora que el teixit social es descompon gradualment. Després sobrevindrà una altra etapa en què l'individualisme a ultrança serà superat... però aquest és un tema per a més endavant. Amb el nostre paisatge de formació a l'esquena i amb les creences en crisi no estem en condicions d'admetre encara que s'aproxima aquest nou moment històric. Avui, tant si tenim una petita parcel·la de poder com si depenem absolutament del poder d'altri, tots ens trobem tocats per l'individualisme, en el qual clarament porta avantatge qui està més ben instal·lat en el sistema.

2.- L'individualisme, la fragmentació social i la concentració de poder en les minories

Però l'individualisme porta necessàriament a la lluita per la supremacia del més fort i a la recerca de l'èxit a qualsevol preu. Aquesta postura va començar amb uns quants que van respectar certes regles del joc entre ells davant de l'obediència de molts. De tota manera aquesta etapa s'esgotarà en un "tots contra tots" perquè tard o d'hora es decantarà el poder a favor del més fort i la resta donant-se suport entre ells o amb el suport d'altres faccions acabarà per desarticlar un sistema tan fràgil. Però les minories han anat canviant amb el desenvolupament econòmic i tecnològic, han perfeccionat els seus mètodes fins al punt que en alguns llocs en situació d'abundància les grans majories desplacen la seva insatisfacció cap a aspectes secundaris de la situació que els toca viure. I s'insinua que encara que creixi el nivell de vida global, les masses postergades s'accontentaran esperant una millor situació a futur perquè sembla que ja no qüestionaran el sistema globalment sinó certs aspectes d'urgència. Tot això mostra un gir important en el comportament social. Si això és així, la militància pel canvi es veurà progressivament afectada i les antigues forces polítiques i socials restaran buides de propostes, creixerà la fragmentació grupal i interpersonal i l'aïllament individual serà mitjanament suplantat per les estructures productores de béns i esbarjo col·lectiu concentrades sota una mateixa direcció. En aquest món paradoxal s'acabaran eliminant tota centralització i tota burocràcia i es trencaran les anteriors estructures de direcció i de decisió, però les esmentades desregulació, descentralització, liberalització de mercats i d'activitats seran el camp més adient perquè floreixi una concentració com no hi ha hagut en cap època anterior, perquè l'absorció del capital financer internacional seguirà creixent en mans d'una banca cada vegada més poderosa. La classe política patirà una

paradoxa semblant en haver de proclamar els nous valors que fan perdre poder a l'Estat, amb la qual cosa el seu protagonisme es veurà cada vegada més compromès. Per alguna cosa es van reemplaçant paraules com "govern" per altres com "administració" i es fa entendre als "públics" (no als "pobles") que un país és una empresa.

D'altra banda, i fins que es consolidi un poder imperial mundial, podran tenir lloc conflictes regionals com va passar en el seu moment entre països. Que les esmentades confrontacions es produeixin en el camp econòmic o es desplacin al terreny de la guerra en àrees restringides; que com a conseqüència tinguin lloc desbordaments incoherents i massius; que caiguin governs complerts i s'acabin desintegrant països i zones; en res afectarà el procés de concentració al qual sembla apuntar aquest moment històric. Localismes, lluites interètniques, migracions i crisis sostingudes no alteraran el quadre general de concentració de poder. I, quan la recessió i la desocupació afectin també les poblacions dels països rics, haurà passat ja l'etapa de liquidació liberal i començaran les polítiques de control, coacció i emergència al millor estil imperial... qui podrà parlar llavors d'economia de lliure mercat i quina importància tindrà sostenir postures basades en l'individualisme a ultrança?

Però haig de respondre a altres inquietuds que se m'han fet arribar respecte a la caracterització de la crisi actual i les seves tendències.

3.- Característiques de la crisi

Comentarem la crisi de l'Estat nacional, la crisi de regionalització i mundialització i la crisi de la societat, el grup i l'individu.

En el context d'un procés de mundialització creixent, s'accelera la informació i augmenta el desplaçament de persones i béns. La tecnologia i el poder econòmic en augment es concentren en empreses cada vegada més importants. El mateix fenomen d'acceleració en l'intercanvi xoca amb les limitacions i l'alentiment que imposen antigues estructures com l'Estat nacional. El resultat és que tendeixen a esborrar-se les fronteres nacionals dins de cada regió. Això porta al fet que s'hagi d'homogeneïtzar la legislació dels països, no només en matèria de taxes duaneres i documentació personal, sinó en allò que fa a l'adaptació dels seus sistemes productius. El règim laboral i el de seguretat social segueixen la mateixa direcció. Continuats acords entre aquells països mostren que un parlament, un sistema judicial i un executiu comú, donaran més eficàcia i velocitat a la gestió d'aquella regió. La primitiva moneda nacional va cedint el pas a un tipus de signe d'intercanvi regional que evita pèrdues i demores en cada operació de conversió. La crisi de l'Estat nacional és un fet observable no només en aquells països que tendeixen a incloure's en un mercat regional sinó en d'altres, les atrotinades economies dels quals mostren un deteniment relatiu important. A tot arreu s'alcen veus contra les burocràcies anquilosades i es demana la reforma d'aquells esquemes. En punts en què un país s'ha configurat com a resultat recent de particions i annexions, o com a federació artificial, s'aviven antigues rancúnies i diferències localistes, ètniques i religioses. L'Estat tradicional ha de fer front a aquesta situació centrífuga enmig de creixents dificultats econòmiques que qüestionen precisament la seva eficàcia i la seva legitimitat. Fenòmens d'aquests tipus tendeixen a créixer en el centre d'Europa, a l'Est i als Balcans. Aquestes dificultats també es fan més profundes a l'Orient Mitjà, Llevant i Àsia Anterior. A l'Àfrica, en diversos països delimitats artificialment, es comencen a observar els

mateixos símptomes. Les migracions dels pobles cap a les fronteres que posen en perill l'equilibri de la zona comencen a acompanyar aquesta descomposició. N'hi haurà prou que tingui lloc un important desequilibri a la Xina perquè més d'una regió es vegi afectada directament pel fenomen, si a més es considera la inestabilitat actual de l'antiga Unió Soviètica i dels països asiàtics continentals.

Mentrestant s'han configurat centres econòmicament i tecnològicament poderosos que assumeixen caràcter regional: l'Extrem Orient liderat pel Japó, Europa i Estats Units. L'enlairament i la influència d'aquestes zones mostra un policentrisme aparent, però el desenvolupament dels esdeveniments assenyala que els Estats Units sumen al seu poder tecnològic, econòmic i polític, la seva força militar en condicions de controlar les àrees més importants de proveïment. En el procés de mundialització creixent, aquesta superpotència tendeix a aixecar-se com a rectora del procés actual, en acord o desacord amb els poders regionals. Aquest és el significat últim del nou Ordre Mundial. Sembla que encara no ha arribat l'època de la pau encara que s'hagi dissipat, de moment, l'amenaça de guerra mundial. Explosions localistes, ètniques i religioses; desbordaments socials; migracions i conflictes bèl·lics en àrees restringides semblen amenaçar la suposada estabilitat actual. D'altra banda, les àrees postergades s'allunyen cada vegada més del creixement de les zones econòmicament i tecnològicament accelerades i aquest desfasament relatiu afegeix a l'esquema dificultats addicionals. El cas de l'Amèrica Llatina és exemplar en aquest aspecte ja que, encara que l'economia d'alguns dels seus països experimenti un creixement important en els anys vinents, la dependència respecte als centres de poder es farà cada vegada més notòria.

Mentre creix el poder regional i mundial de les companyies multinacionals, mentre es concentra el capital financer internacional, els sistemes polítics perden autonomia i la legislació s'adequa als dictàmens dels nous poders. Nombroses institucions poden avui ser suplides directament o indirectament pels departaments o fundacions de la Companyia que estan en condicions, en alguns punts, d'assistir al naixement, capacitació, ubicació laboral, matrimoni, esbargiment, informació, seguretat social, jubilació i mort dels seus empleats i els seus fills. El ciutadà ja pot, en certs llocs, esquivar aquells vells tràmits i tendeix a manegar-se amb una targeta de crèdit i, de mica en mica, amb una moneda electrònica en la qual constaran no solament les seves despeses i els seus dipòsits sinó tot tipus d'antecedents significatius i situació actual degudament computada. Per descomptat que tot això allibera ja uns quants alentiments i preocupacions secundàries, però aquests avantatges personals serviran també a un sistema de control encobert. Al costat del creixement tecnològic i de l'acceleració del ritme de vida, la participació política disminueix, el poder de decisió es fa remot i cada vegada més intermediat. La família es redueix i explota en parelles cada vegada més mòbils i canviants, la comunicació interpersonal es bloqueja, l'amistat desapareix i la competència enverina totes les relacions humanes fins al punt que tots desconfien de tots i la sensació d'inseguretat ja no es basa en el fet objectiu de l'augment de la criminalitat, sinó sobretot en un estat d'ànim. S'ha d'afegir que la solidaritat social, de grup i interpersonal desapareix molt ràpidament, que la drogoaddicció i l'alcoholisme fan estralls, que el suïcidi i les malalties mentals tendeixen a incrementar-se perillosament. Per descomptat que a tot arreu existeix una majoria saludable i raonable, però els símptomes de tant desencaixament ja no ens permeten parlar d'una societat sana. El paisatge de formació de les noves generacions compta amb tots els elements de crisi que

hem esmentat abans i no només formen part de la seva vida la seva capacitat tècnica i laboral, les telenovelles, les recomanacions dels “opinadors” dels mitjans massius, les declamacions sobre la perfecció del món en què vivim o, per al jovent més afavorit, l’esbargiment de la motocicleta, els viatges, la roba, l’esport, la música i els artefactes electrònics. Aquest problema del paisatge de formació en les noves generacions amenaça obrir enormes esquerdes entre grups de diferents edats i fer palesa una dialèctica generacional virulenta de gran profunditat i d’enorme extensió geogràfica. És clar que s’ha instal·lat en el cim de l’escala de valors el mite dels diners i a ell, creixentment, se subordina tot. Un contingent important de la societat no vol sentir parlar d’allò que li recorda l’envelliment i la mort i desqualifica tot tema que es relacioni amb el significat i el sentit de la vida. I hem de reconèixer en això una certa raonabilitat, perquè la reflexió sobre aquests punts no coincideix amb l’escala de valors establerta en el sistema. Són massa greus els símptomes de la crisi per no veure’ls i, malgrat això, alguns diran que és el preu que s’ha de pagar per existir a finals del segle XX. D’altres afirmaran que estem entrant en el millor dels mons. El rerefons que opera en aquestes afirmacions està posat pel moment històric en el qual l’esquema global de situació no ha fet crisi, encara que les crisis particulars s’estenguin per tot arreu però, a mesura que els símptomes de descomposició s’accelerïn, canviarà alhora l’apreciació dels esdeveniments perquè se sentirà la necessitat d’establir noves prioritats i nous projectes de vida.

4.- Els factors positius del canvi

El desenvolupament científic i tecnològic no pot ser qüestionat pel fet que alguns avenços hagin sigut o siguin utilitzats en contra de la vida i el benestar. En els casos en què es qüestiona la tecnologia s’hauria de fer una reflexió prèvia respecte de les característiques del sistema que utilitza l’avenç del saber amb finalitats bastardes. El progrés en medicina, comunicacions, robòtica, enginyeria genètica i tants d’altres camps evidentment pot ser utilitzat en direcció destructiva. El mateix és vàlid respecte de la utilització de la tècnica en l’explotació irracional de recursos, pol·lució industrial, contaminació i deteriorament ambiental. Però tot això denuncia el signe negatiu que comanda l’economia i els sistemes socials. Així, sabem perfectament que avui s’està en condicions de solucionar els problemes d’alimentació de tota la humanitat i, malgrat això, comprovem cada dia que hi ha fam, desnutrició i patiments infrahumans, perquè el sistema no està en disposició d’abocar-se a aquests problemes ni de renunciar als seus fabulosos guanys a canvi d’una millora global del nivell humà. Advertim també que les tendències cap a les regionalitzacions i, finalment, cap a la mundialització són manipulades per interessos particulars en detriment dels grans conjunts. Però és clar que tot i amb aquesta distorsió, s’obre pas el procés cap a una nació humana universal. El canvi accelerat que s’està presentant en el món porta a una crisi global del sistema i a la consegüent reordenació de factors. Tot això serà la condició necessària per aconseguir una estabilitat acceptable i un desenvolupament harmònic del planeta. Per tant, malgrat les tragèdies que poden albirar-se en la descomposició d’aquest sistema global actual, l’espècie humana prevaldrà sobre tot interès particular. En la comprensió de la direcció de la història que va començar en els nostres avantpassats homínids rau la nostra fe en el futur. Aquesta espècie que ha treballat i lluitat durant milions d’anys per vèncer el dolor i el patiment no sucumbirà en l’absurd. És per això que és necessari comprendre processos més amplis que simples conjuntures i donar suport a tot el que vagi en

direcció evolutiva encara que els resultats no es vegin immediatament. El descoratjament dels éssers humans valerosos i solidaris retarda el pas de la història. Però és difícil comprendre aquest sentit si la vida personal no s'organitza i s'orienta també en direcció positiva. Aquí no estan en joc factors mecànics o determinismes històrics, està en joc la intenció humana que tendeix a obrir-se pas davant totes les dificultats.

Espero, amics meus, passar a temes més reconfortants en la propera carta i deixar de banda l'observació de factors negatius per esbossar propostes d'acord amb la nostra fe en un futur millor per a tots.

Rebeu, amb la present, una gran salutació.

5 de desembre de 1991

TERCERA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics,

Espero que la present serveixi per ordenar i simplificar les meves opinions respecte a la situació actual. També voldria considerar certs aspectes de la relació entre els individus i entre ells i el medi social en què viuen.

1.- El canvi i la crisi

En aquesta època de gran canvi els individus, les institucions i la societat són en crisi. El canvi serà cada vegada més ràpid i també ho seran les crisis individuals, institucionals i socials. Això anuncia pertorbacions que potser no siguin assimilades per amplis sectors humans.

2.- Desorientació

Les transformacions que ara ocorren prenen direccions inesperades i produeixen desorientació general respecte del futur i d'allò que s'ha de fer en el present. En realitat no és el canvi el que ens pertorba, ja que hi observem molts aspectes positius. El que ens inquieta és no saber en quina direcció va el canvi i cap on orientar la nostra activitat.

3.- Crisi en la vida de les persones

El canvi succeeix en l'economia, en la tecnologia i en la societat; sobretot està operant en les nostres vides; en el nostre medi familiar i laboral, en les nostres relacions d'amistat. Es modifiquen les nostres idees i el que havíem cregut sobre el món, sobre les altres persones i sobre nosaltres mateixos. Moltes coses ens estimulen però d'altres ens confonen i ens paralitzen. El comportament dels altres i el propi ens sembla incoherent, contradictori i sense direcció clara, tal com succeeix amb els esdeveniments que ens envolten.

4.- Necessitat de donar orientació a la pròpia vida

Per tant, és fonamental donar direcció a aquest canvi inevitable i no hi ha altra manera de fer-ho que començar per un mateix. Un mateix ha de donar direcció a aquests canvis desordenats, el rumb dels quals desconeixem.

5.- Direcció i canvi de situació

Com els individus no existeixen aïllats, si realment encaminen la seva vida modificaran la relació amb altres en la seva família, en la seva feina i on els toqui actuar. Aquest no és un problema psicològic que es resol dins del cap d'individus aïllats, sinó que es resol quan es canvia la situació en què es viu amb altres mitjançant un comportament coherent. Quan celebrem èxits o ens deprimim pels nostres fracassos, quan fem plans a futur o ens proposem introduir canvis en la nostra vida, oblidem el punt fonamental: som en situació de relació amb altres. No podem explicar què ens passa, ni escollir, sense fer referència a certes persones i a certs àmbits socials concrets. Aquestes persones que tenen especial importància per a nosaltres i aquests àmbits socials en què vivim ens posen en una situació precisa des de la qual pensem, sentim i actuem. Negar això o no tenir-ho en compte crea enormes dificultats. La nostra llibertat d'elecció i acció és delimitada per la situació en què vivim. Qualsevol canvi que desitgem realitzar no pot ser plantejat en abstracte sinó en referència a la situació en què vivim.

6.- El comportament coherent

Si poguéssim pensar, sentir i actuar en la mateixa direcció, si el que fem no ens creés contradicció amb el que sentim, diríem que la nostra vida té coherència. Seríem confiablés davant de nosaltres mateixos, encara que no necessàriament confiablés per al nostre medi immediat. Hauríem d'aconseguir aquesta mateixa coherència en la relació amb altres tractant els altres com voldríem ser tractats. Sabem que pot existir una mena de coherència destructiva com la que observem en els racistes, els explotadors, els fanàtics i els violents, però és clara la seva incoherència en la relació perquè tracten els altres d'una manera molt diferent a la que desitgen per a si mateixos. Aquesta unitat de pensament, sentiment i acció, aquesta unitat en el tracte que es demana amb el tracte que es dona, són ideals que no es realitzen en la vida diària. Aquest és el punt. Es tracta d'ajustar conductes a aquestes propostes, es tracta de valors que, si es prenen amb serietat, encaminen la vida independentment de les dificultats que enfrontem per realitzar-les. Si observem bé les coses, no estàticament sinó en dinàmica, comprendrem això com una estratègia que ha d'anar guanyant terreny a mesura que passi el temps. Aquí sí que valen les intencions encara que les accions no hi coincideixin al principi, sobretot si aquelles intencions són sostingudes, perfeccionades i ampliades. Aquestes imatges del que es desitja assolir són referències fermes que donen direcció en tota situació. I això que diem no és tan complicat. No ens sorprèn, per exemple, que una persona orienti la seva vida per aconseguir una gran fortuna, tanmateix aquesta persona pot saber per anticipat que no ho aconseguirà. De tota manera, el seu ideal l'impulsa encara que no tingui resultats rellevants. Per què llavors no es pot entendre que, encara que l'època sigui adversa a demanar un tracte que coincideixi amb el tracte que es dona, que encara que sigui adversa a pensar, sentir i actuar en la mateixa direcció, aquests ideals de vida poden donar direcció a les accions humanes?

7.- Les dues propostes

Pensar, sentir i actuar en la mateixa direcció i tractar els altres com un desitja ser tractat són dues propostes tan senzilles que poden ser enteses com a simples ingenuïtats per gent habituada a les complicacions. Malgrat això, rere aquesta aparent candidesa hi ha una nova escala de valors en el punt més alt de la qual es posa la coherència; una nova moral per a la qual no és indiferent qualsevol

tipus d'acció; una nova aspiració que implica ser conseqüents en l'esforç per donar direcció als esdeveniments humans. Rere aquesta aparent candidesa s'aposta pel sentit de la vida personal i social que serà veritablement evolutiu o anirà cap a la desintegració. Ja no podem confiar que vells valors donin cohesió a les persones en un teixit social que dia a dia es deteriora per la desconfiança, l'aïllament i l'individualisme creixents. L'antiga solidaritat entre els membres de classes, associacions, institucions i grups és reemplaçada per la competència salvatge a la qual no escapa ni la parella ni la fraternitat familiar. *En aquest procés de demolició no s'eleva una nova solidaritat a partir d'idees i comportaments del món que se'n va, sinó gràcies a la necessitat concreta de cadascú per donar direcció a la seva vida, per a la qual cosa haurà de modificar el seu propi medi.* Aquesta modificació, si és veritable i profunda, no pot posar-se en marxa per imposicions, per lleis externes o per fanatismes de qualsevol tipus, sinó pel poder de l'opinió i de l'acció mínima conjunta entre les persones que formen part del medi en què hom viu.

8.- Arribar a tota la societat a partir del medi immediat

Sabem que, en canviar positivament la nostra situació, influïrem en el nostre medi i altres persones compartiran aquest punt de vista i es generarà un sistema de relacions humanes en creixement. Haurem de preguntar-nos: Per què hauríem d'anar més enllà d'on vam començar? Senzillament per coherència amb la proposta de tractar els altres com volem que ens tractin. O potser no portariem als altres quelcom que ha resultat fonamental per a la nostra vida? Si la influència es comença a desenvolupar és perquè les relacions, i per tant els components del nostre medi, s'han ampliat. Aquesta és una qüestió que hauríem de tenir en compte des del principi perquè, encara que la nostra acció es comença a aplicar en un punt reduït, la projecció d'aquesta influència pot arribar molt lluny. No és gens estrany pensar que altres persones decideixin sumar-se en la mateixa direcció. Al capdavall, els grans moviments històrics han seguit el mateix camí: van començar petits, com és lògic, i es van desenvolupar gràcies a que la gent els va considerar intèrprets de les seves necessitats i inquietuds. Actuar en el medi immediat, però amb la mirada posada en el progrés de la societat, és coherent amb tot el que hem esmentat. D'altra banda, per què faríem referència a una crisi global que ha de ser enfrontada amb resolució si tot acabés en individus aïllats per als qui els altres no tenen importància? Per necessitat de la gent que coincideixi en donar una nova direcció a la seva vida i als esdeveniments, sorgiran àmbits de discussió i comunicació directa. Més endavant, la difusió a través de tots els mitjans permetrà ampliar la superfície de contacte. El mateix succeirà amb la creació d'organismes i institucions compatibles amb aquest plantejament.

9.- El medi en què es viu

Ja hem comentat que el canvi és tan ràpid i tan inesperat que aquest impacte s'està rebent com a crisi en què es debaten societats senceres, institucions i individus. Per això és imprescindible donar direcció als esdeveniments. No obstant això, com podríem fer-ho sotmesos com estem a l'acció de successos més grans? És evident que hom pot encaminar només aspectes immediats de la pròpia vida i no el funcionament de les institucions ni de la societat. D'altra banda, pretendre donar direcció a la seva vida no és cosa fàcil ja que cadascú viu en situació, no viu aïllat, viu en un medi. Podem veure aquest medi tan ampli com l'Univers, la Terra, el país, l'estat o província, etcètera. No obstant això, hi ha un medi immediat que és on desenvolupem les nostres activitats. Aquest medi és

familiar, laboral, d'amistats, etcètera. Vivim en situació amb referència a altres persones i aquest és el nostre món particular del qual no podem prescindir. Actua sobre nosaltres i nosaltres sobre ell de manera directa. Si tenim alguna influència és sobre aquest medi immediat. Però, succeeix que tant la influència que exercim com la que rebem estan afectades, alhora, per situacions més generals, per la crisi i per la desorientació.

10.- La coherència com a direcció de vida

Si es volgués donar alguna direcció als esdeveniments, s'hauria de començar per la pròpia vida i, per fer-ho, hauríem de tenir present el medi en què actuem. Ara bé, a quina direcció podem aspirar? Sens dubte a aquella que ens proporcioni coherència i suport en un medi tan canviant i imprevisible. Pensar, sentir i actuar en la mateixa direcció és una proposta de coherència a la vida. Malgrat tot, això no és tan fàcil, perquè ens trobem en una situació que no hem escollit completament. Estem fent coses que necessitem encara que en gran desacord amb el que pensem i sentim. Estem emplaçats en situacions que no governem. Actuar amb coherència més que un fet és una intenció, una tendència que podem tenir present de manera que la nostra vida es vagi encaminant cap a aquest tipus de comportament. És clar que únicament influint en aquest medi podrem canviar part de la nostra situació. En fer-ho, estarem donant direcció a la relació amb altres i altres compartiran aquesta conducta. Si a això s'objecta que algunes persones canvien de medi amb certa freqüència per raó de la seva feina o per altres motius, respondrem que aquest fet no modifica en res el que es planteja, ja que sempre s'estarà en situació, sempre s'estarà en un medi donat. Si pretenem coherència, el tracte que donem als altres haurà de ser del mateix gènere que el tracte que exigim per a nosaltres. Així, en aquestes dues propostes trobem els elements bàsics de direcció fins on arriben les nostres forces. La coherència avança si avança el fet de pensar, sentir i actuar en la mateixa direcció. Aquesta coherència s'estén a altres perquè no hi ha una altra manera de fer-ho i en estendre's a altres comencem a tractar-los de la manera que voldríem ser tractats. Coherència i solidaritat són direccions, aspiracions de conductes a aconseguir.

11.- La proporció de les accions com a avenç cap a la coherència

Com avançar en direcció coherent? En primer terme, necessitarem una certa proporció en el que fem quotidianament. És necessari establir quines són les qüestions més importants en la nostra activitat. Hem de donar prioritat al que és fonamental perquè les coses funcionin, després a allò que és secundari i així anar seguint. Possiblement atenent dues o tres prioritats tindrem un bon quadre de situació. Les prioritats no poden invertir-se, tampoc separar-se tant que es desequilibri la nostra situació. Les coses han d'anar en conjunt, no aïlladament, evitant que unes s'avancin i d'altres es quedin enrere. Amb freqüència ens ceguem per la importància d'una activitat i, d'aquesta manera, se'ns desequilibra el conjunt... al final allò que consideràvem tan important tampoc no pot realitzar-se perquè la nostra situació general ha quedat afectada. També és cert que de vegades se'ns presenten assumptes d'urgència als quals hem d'abocar-nos, però és clar que no es pot viure postergant-ne d'altres que són essencials per a la situació general en què vivim. Establir prioritats i portar l'activitat en proporció adequada és un avenç evident en direcció a la coherència.

12.- L'oportunitat de les accions com a avenç cap a la coherència

Existeix una rutina quotidiana donada pels horaris, la cura personal i el funcionament del nostre medi. Malgrat tot, dins d'aquestes pautes hi ha una dinàmica i una riquesa d'esdeveniments que les persones superficials no saben apreciar. Hi ha qui confon la seva vida amb les seves rutines però, això no és així en absolut atès que, molt freqüentment, han d'escollir dins de les condicions que el medi els imposa. Per cert, vivim entre inconvenients i contradiccions però convindrà no confondre ambdós termes. Entenem per "inconvenients" les molèsties i impediments que afrontem. No són enormement greus però, tanmateix, si són nombrosos i repetits fan créixer la nostra fatiga i irritació. Per cert, estem en condicions de superar-los. No determinen la direcció de la nostra vida ni impedeixen que portem a terme un projecte, són obstacles en el camí que van des de la menor dificultat física, a problemes en els quals estem a punt de perdre el rumb. Els inconvenients admeten una gradació important però es mantenen en un límit que no impedeix avançar. Una cosa molt diferent passa amb el que anomenem "contradiccions". Quan el nostre projecte no pot ser realitzat, quan els esdeveniments ens llancen en una direcció oposada a la desitjada, quan ens trobem en un cercle viciós que no podem trencar, quan no podem donar direcció mínimament a la nostra vida, som presos per la contradicció. La contradicció és una mena d'inversió en el corrent de la vida, que ens porta a retrocedir sense esperança. Descrivim el cas en què la incoherència es presenta amb la cruesa més gran. En la contradicció s'oposen el que pensem, el que sentim i el que fem. Malgrat tot sempre hi ha la possibilitat de donar direcció a la vida, però és necessari saber quan fer-ho. L'oportunitat de les accions és quelcom que no tenim en compte en la rutina quotidiana i això és així perquè moltes coses estan codificades. Però en referència als inconvenients importants i a les contradiccions, les decisions que prenem no poden estar exposades a la catàstrofe. En termes generals, hem de retrocedir davant d'una gran força i avançar amb resolució quan aquesta força es debilita. Hi ha una gran diferència entre el covard que retrocedeix o s'immobilitza davant de qualsevol inconvenient i el qui actua sobreposant-se a les dificultats sabent que, precisament quan avança, és quan pot esquivar-les. De vegades passa que no és possible avançar perquè sorgeix un problema superior a les nostres forces i arremetre contra ell sense càlcul ens porta al desastre. El gran problema que enfrontem serà també dinàmic i la relació de forces canviarà, o perquè anem creixent en influència, o perquè la seva influència minva. Trencada la relació anterior és el moment de procedir amb resolució ja que una indecisió o una postergació farà que novament es modifiquin els factors. L'execució de l'acció oportuna és la millor eina per produir canvis de direcció.

13.- L'adaptació creixent com a avenç cap a la coherència

Considerem el tema de la direcció, de la coherència que volem aconseguir. Adaptar-nos a certes situacions tindrà a veure amb aquesta proposta perquè adaptar-nos a allò que ens porta en direcció oposada a la coherència és una gran incoherència. Els oportunistes pateixen d'una gran miopia respecte a aquest tema. Ells consideren que la millor forma de viure és l'acceptació de tot, és l'adaptació a tot; pensen que acceptar-ho tot, sempre que provinguí dels qui tenen poder, és una gran adaptació, però és clar que la seva vida dependent està molt lluny d'allò que entenem per coherència. Distingim entre la desadaptació que ens impedeix ampliar la nostra influència, l'adaptació decreixent que ens deixa en

l'acceptació de les condicions establertes i l'adaptació creixent que fa créixer la nostra influència en direcció a les propostes que hem comentat.

Sintetitzem el que s'ha dit:

1.- Hi ha un canvi veloç en el món, el motor del qual és la revolució tecnològica, que xoca amb les estructures establertes i amb la formació i els hàbits de vida de societats i individus.

2.- Aquest desfasament genera crisis progressives en tots els camps i no hi ha motiu per suposar que es detindrà sinó, inversament, tendirà a incrementar-se.

3.- L'inesperat dels esdeveniments impedeix preveure quina direcció prendran els fets, les persones que ens envolten i, en definitiva, la nostra pròpia vida.

4.- Moltes de les coses que pensàvem i creïem ja no ens serveixen. Tampoc no estan a la vista solucions que provinguin d'una societat, unes institucions i uns individus que pateixen del mateix mal.

5.- Si decidim treballar per fer front a aquests problemes haurem de donar direcció a la nostra vida buscant coherència entre allò que pensem, sentim i fem. Com no estem aïllats, aquesta coherència haurà d'arribar a la relació amb altres, tractant-los de la manera que volem per a nosaltres. Aquestes dues propostes no poden ser complertes rigorosament, però constitueixen la direcció que necessitem, sobretot si les prenem com a referències permanents i hi aprofundim.

6.- Vivim en relació immediata amb altres i és en aquest medi on hem d'actuar per donar direcció favorable a la nostra situació: aquesta no és una qüestió psicològica, una qüestió que pugui arreglar-se en el cap aïllat dels individus, aquest és un tema relacionat amb la situació en què es viu.

7.- Si som conseqüents amb les propostes que tractem de portar endavant, arribarem a la conclusió que allò que és positiu per a nosaltres i el nostre medi immediat ha de ser ampliat a tota la societat. Amb d'altres que coincideixen en la mateixa direcció implementarem els mitjans més adequats perquè una nova solidaritat trobi el seu rumb. Per això, encara que actuem tan específicament en el nostre medi immediat, no perdrem de vista una situació global que afecta tots els éssers humans i que requereix la nostra ajuda així com nosaltres necessitem l'ajut dels altres.

8.- Els canvis inesperats ens porten a plantejar seriosament la necessitat de donar direcció a la nostra vida.

9.- La coherència no comença i acaba en un mateix sinó que està relacionada amb un medi, amb altres persones. La solidaritat és un aspecte de la coherència personal.

10.- La proporció en les accions consisteix en establir prioritats de vida, obrar d'acord amb elles i evitar que es desequilibrin.

11.- L'oportunitat de l'acció té en compte retrocedir davant d'una gran força i avançar amb resolució quan aquesta es debilita. Aquesta idea és important a l'efecte de produir canvis en la direcció de la vida si estem sotmesos a la contradicció.

12.- És tan inconvenient la desadaptació en un medi sobre el qual no podem canviar res, com l'adaptació decreixent en la qual ens limitem a acceptar les

condicions establertes. L'adaptació creixent consisteix en l'augment de la nostra influència en el medi i en direcció coherent.

Rebeu, amb la present, una gran salutació.

17 de desembre de 1991

QUARTA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics,

En cartes anteriors vaig donar la meva opinió de la societat, dels grups humans i dels individus, pel que fa a aquest moment de canvi i pèrdua de referències que ens toca viure; vaig criticar certes tendències negatives en el desenvolupament dels esdeveniments i vaig destacar les postures més conegudes dels qui pretenen donar resposta a les urgències del moment. És clar que totes les apreciacions, ben o mal formulades, responen al meu particular punt de vista i aquest, alhora, s'emplaça en un conjunt d'idees que li serveixen de base. Segurament per això, he rebut suggeriments en què se m'anima a explicitar "des d'on" faig les meves crítiques o desenvolupo les meves propostes. Al cap i a la fi pot dir-se qualsevol cosa amb molta o poca originalitat, com succeeix amb les pensades que tenim diàriament i que no pretenem justificar. Aquestes ocurrències avui poden ser d'un tipus i demà del tipus oposat i no passar de la frivolitat de l'apreciació quotidiana. Per això, en general, cada dia creiem menys tant en les opinions dels altres com en les nostres i donem per bo que es tracta d'apreciacions de conjuntura que poden canviar en poques hores, com succeeix amb les oportunitats de la borsa. I si en les opinions hi ha alguna cosa amb més permanència, és, en tot cas, allò consagrat per la moda que després és reemplaçat per la moda següent. No estic fent una defensa de l'immobilisme en el camp de les opinions sinó destacant-ne la manca de consistència, perquè en realitat seria molt interessant que el canvi tingués lloc en base a una lògica interna i no d'acord a la bufada de vents erràtics. Però qui pot aguantar lògiques internes en una època de camps qui pugui! Ara mateix, mentre escric, m'adono que el que dic no pot entrar en el cap de certs lectors perquè, a hores d'ara, no hauran trobat tres possibles codis que exigeixen: 1.- que allò que s'explica els serveixi per esbargir-se, o 2.- que ara mateix els ensenyi com poden utilitzar-ho en el seu negoci, o 3.- que coincideixi amb allò que consagra la moda. Tinc la certesa que aquest paràgraf que comença amb "Benvolguts amics" i que arriba fins aquí, els deixa totalment desorientats, com si escrivísim en sànscrit. Malgrat tot, cal veure com aquestes mateixes persones comprenen coses difícils que van des de les operacions bancàries més sofisticades a les delícies de la tècnica administrativa computada. A aquests els resulta impossible comprendre que parlem de les opinions, dels punts de vista i de les idees que els serveixen de base; que parlem de la impossibilitat de ser compresos en les coses més simples si no es corresponen amb el paisatge que tenen muntat per la seva educació i les seves compulsions. Quin panorama tenim!

Aclarit això, tractaré de resumir en aquesta carta les idees que fonamenten les meves opinions, crítiques i propostes, tenint especial cura de no anar molt més enllà de l'eslògan publicitari perquè, com explica el savi periodisme especialitzat,

les idees organitzades són “ideologies” i aquestes, com les doctrines, són eines per rentar el cervell dels qui s’oposen a la llibertat de comerç i a l’economia social de mercat de les opinions. Avui, en resposta a les exigències del postmodernisme, és a dir, a les exigències de l’*haut couture* (vestits de nit, corbata de llacet, muscleres, sabatilles i jaqueta arremangada); de l’arquitectura deconstructivista i de la decoració desestructurada, és obligat que no encaixin les peces del discurs. I no oblidem que la crítica del llenguatge també repudia allò que és sistemàtic, estructural i processal!... Per descomptat, tot això es correspon amb la ideologia dominant de la *Company* que sent horror per la Història i per les idees, en la formació de les quals no ha participat i entre les quals no ha pogut col·locar un substàncios percentatge d’accions.

Bromes a banda, comencem ja amb l’inventari de les nostres idees, al menys d’aquelles que considerem més importants. Haig de fer notar que la major part d’elles foren presentades en la conferència que vaig fer a Santiago de Xile el 23/05/91.

1.- Arrencada de les nostres idees

La nostra concepció no s’inicia admetent generalitats sinó estudiant el que és particular de la vida humana: el que és particular de l’existència; el que és particular del registre personal del fet de pensar, de sentir i d’actuar. Aquesta postura inicial la fa incompatible amb tot sistema que arrenqui des de la “idea”, des de la “matèria”, des de “l’inconscient”, des de la “voluntat”, des de la “societat”, etcètera. Si algú admet o refusa qualsevol concepció, per lògica o extravagant que sigui aquesta, sempre estarà en joc ell mateix admetent o refusant. Estarà en joc ell, no la societat o l’inconscient o la matèria.

Parlem doncs de la vida humana. Quan m’observo, no des del punt de vista fisiològic sinó existencial, em trobo “col·locat” en un món donat, ni construït ni triat per mi. Em trobo en situació respecte a fenòmens que, començant pel meu propi cos, són ineludibles. El cos com a constituent fonamental de la meua existència és, a més, un fenomen homogeni amb el món natural en el qual actua i sobre el qual actua el món. Però la naturalitat del cos té, per a mi, diferències importants amb la resta de fenòmens: 1.- el registre immediat que en posseeixo; 2.- el registre que per mitjà d’ell tinc dels fenòmens externs i 3.- la disponibilitat d’alguna de les seves operacions gràcies a la meua intenció immediata.

2.- Naturalesa, intenció i obertura de l’ésser humà

Però succeeix que el món se’m presenta no només com un conglomerat d’objectes naturals, sinó com una articulació d’altres éssers humans i d’objectes i signes produïts o modificats per ells. La intenció que adverteixo en mi apareix com un element interpretatiu fonamental del comportament dels altres i així com constitueix el món social per comprensió d’intencions, sóc constituït per ell. Per descomptat, parlem d’intencions que es manifesten en l’acció corporal. És gràcies a les expressions corporals o a la percepció de la situació en què es troba l’altre que puc comprendre els seus significats, la seva intenció. D’altra banda, els objectes naturals i humans se’m presenten plaents o dolorosos i tracto d’ubicar-m’hi modificant la meua situació.

D’aquesta manera, no em tanco al món d’allò que és natural ni al dels altres éssers humans sinó que, precisament, la meua característica és “l’obertura”. La meua consciència s’ha configurat intersubjectivament atès que utilitza codis de

raonament, models emotius, esquemes d'acció que registro com "meus" però que reconec també en altres. I, per descomptat, hi ha el meu cos obert al món, ja que el percebo i actuo sobre ell. El món natural, a diferència de l'humà, se'm mostra sense intenció. Per descomptat puc imaginar que les pedres, les plantes i les estrelles posseeixen intenció, però no veig com arribar a un diàleg efectiu amb elles. També els animals, en els quals de vegades copso l'espurna de la intel·ligència, se'm mostren impenetrables i en lenta modificació des de dins de la seva naturalesa. Veig societats d'insectes totalment estructurades, mamífers superiors que usen rudiments tècnics, però que repeteixen els seus codis en lenta modificació genètica, com si fossin sempre els primers representants de les seves espècies respectives. I quan comprovo les virtuts dels vegetals i dels animals modificats i domesticats per l'home, observo la intenció d'aquest últim que s'obre pas i humanitza el món.

3.- L'obertura social i històrica de l'ésser humà

Em resulta insuficient la definició de l'home per la seva sociabilitat, ja que això no el distingeix de nombroses espècies; tampoc la seva força de treball és el més característic, confrontada amb la d'animals més poderosos; ni tan sols el llenguatge el defineix en la seva essència, perquè sabem de codis i formes de comunicació entre diversos animals. Per contra, en trobar-se cada nou ésser humà amb un món modificat per altres i ser constituït per aquest món intencionat, descobreixo la seva capacitat d'acumulació i d'incorporació a allò que és temporal, descobreixo la seva dimensió historicosocial, no simplement social. En aquest estat de coses, puc intentar una definició dient: L'home és l'ésser històric, el mode d'acció social del qual transforma la seva pròpia naturalesa.

Si admeto el que he dit, hauré d'acceptar que aquest ésser pot transformar intencionalment la seva constitució física. I així és. Va començar amb la utilització d'instruments que, posats davant del seu cos com a "pròtesis" externes, li van permetre allargar la seva mà, perfeccionar els seus sentits i augmentar la seva força i la seva qualitat de treball. Naturalment no estava dotat per als medis líquid i aeri i, malgrat això, va crear condicions per desplaçar-s'hi, fins a començar a emigrar del seu medi natural, el planeta terra. Avui, a més, s'interna en el seu propi cos i canvia els seus òrgans, intervé en la seva química cerebral, fecunda *in vitro* i manipula els seus gens. Si amb la idea de "naturalesa" s'ha volgut assenyalar allò que és permanent, aquesta idea és avui inadequada encara que se la vulgui aplicar a allò més objectal de l'ésser humà, és a dir al seu cos. I pel que fa a una "moral natural", a un "dret natural" o a "institucions naturals" trobem, oposadament, que en aquest camp tot és historicosocial i allà res no existeix "per naturalesa".

4.- L'acció transformadora de l'ésser humà

Juntament amb la concepció de la naturalesa humana, n'ha estat operant una altra que ens parlava de la passivitat de la consciència. Aquesta ideologia va considerar l'home com una entitat que obrava en resposta als estímuls del món natural. Allò que va començar en bast sensualisme, va ser desplaçat a poc a poc per corrents historicistes que conservaren en el seu si la mateixa idea entorn de la passivitat. I, encara que varen privilegiar l'activitat i la transformació del món per damunt de la interpretació dels seus fets, van concebre l'activitat com a resultant de condicions externes a la consciència. Però, aquells antics prejudicis entorn de la naturalesa humana i de la passivitat de la consciència, s'imposen avui,

transformats en neoevolucionisme, amb criteris com els de la selecció natural que s'estableix en la lluita per la supervivència del més apte. Aquesta concepció zoològica, en la seva versió més recent, en ser trasplantada al món humà tractarà de superar les dialèctiques anteriors de races o de classes amb una dialèctica establerta segons lleis econòmiques "naturals" que autoregulen tota l'activitat social. Així, una vegada més, l'ésser humà concret queda submergit i objectivitzat.

Hem esmentat les concepcions que per explicar l'home comencen des de generalitats teòriques i sostenen l'existència d'una naturalesa humana i d'una consciència passiva. En sentit oposat, nosaltres sostenim la necessitat d'arrencar des de la particularitat humana, sostenim el fenomen historicosocial i no natural de l'ésser humà i també afirmem l'activitat de la seva consciència transformadora del món, d'acord amb la seva intenció. Hem vist la seva vida en situació i el seu cos com a objecte natural percebut immediatament i sotmès també immediatament a nombrosos dictats de la seva intenció. Per consegüent s'imposen les següents preguntes: com és que la consciència és activa, és a dir, com és que pot intencionar sobre el cos i a través d'ell transformar el món? En segon lloc, com és que la constitució humana és historicosocial? Aquestes preguntes han de ser contestades des de l'existència particular per no recaure en generalitats teòriques de les quals se'n deriva després un sistema d'interpretació. Així, per respondre a la primera pregunta s'haurà d'aprehendre amb evidència immediata com la intenció actua sobre el cos i, per respondre a la segona, s'haurà de partir de l'evidència de la temporalitat i de la intersubjectivitat en l'ésser humà i no de lleis generals de la història i de la societat. En el nostre treball *Contribucions al pensament* tractem de donar resposta, precisament, a aquestes dues preguntes. En el primer assaig de *Contribucions* s'estudia la funció que acompleix la imatge en la consciència i es destaca la seva aptitud per moure el cos en l'espai. En el segon assaig del mateix llibre s'estudia el tema de la historicitat i la sociabilitat. L'especificitat d'aquests temes ens allunya massa de la carta present, per això us remetem a l'esmentat material.

5.- La superació del dolor i el sofriment com a projectes vitals bàsics

Hem dit a *Contribucions* que el destí natural del cos humà és el món i només cal veure la seva conformació per verificar aquesta asserció. Els seus sentits i els seus aparells de nutrició, locomoció, reproducció, etc., estan naturalment conformats per estar en el món però, a més, la imatge llança a través del cos la seva càrrega transformadora; no ho fa per copiar el món, per ser reflex de la situació donada sinó, en oposició, per modificar la situació prèviament donada. En aquest esdevenir-se, els objectes són limitacions o ampliacions de les possibilitats corporals i els cossos aliens apareixen com a multiplicacions d'aquestes possibilitats, ja que són governats per intencions que es reconeixen similars a les que manegen el propi cos. Per què necessitaria l'ésser humà transformar el món i transformar-se a si mateix? Per la situació de finitud i la carència tempoespacial en què es troba i que registra com a dolor físic i sofriment mental. Així, la superació del dolor no és simplement una resposta animal sinó una configuració temporal en la qual prima el futur i que es converteix en impuls fonamental de la vida, encara que aquesta no es trobi urgida en un moment donat. Per això, a part de la resposta immediata, reflexa i natural, la resposta diferida per evitar el dolor està impulsada pel sofriment psicològic davant del perill i està *re-presentada* com a possibilitat futura o fet actual en què el dolor està present en altres éssers

humans. La superació del dolor apareix doncs com un projecte bàsic que guia l'acció. És això el que ha possibilitat la comunicació entre cossos i intencions diverses, el que anomenem la "constitució social". La constitució social és tan històrica com la vida humana, és configuradora de la vida humana. La seva transformació és contínua però d'una manera diferent de la de la natura perquè en ella no tenen lloc els canvis mercè a les intencions.

6.- Imatge, creença, mirada i paisatge

Un dia qualsevol entro a la meva cambra i percebo la finestra, la reconec, m'és coneguda. En tinc una nova percepció però, a més, actuen antigues percepcions que convertides en imatges estan retingudes en mi. Malgrat això, observo que en un angle del vidre hi ha una esquerdada... en confrontar la nova percepció amb la que retinc de percepcions anteriors em dic "això no hi era". A més, experimento una mena de sorpresa. La finestra dels actes anteriors ha quedat retinguda en mi, però no passivament com una fotografia sinó actuant, com són actuant les imatges. Allò que he retingut actua enfront del que he percebut, encara que la seva formació pertanyi al passat. Es tracta d'un passat sempre actualitzat, sempre present. Abans d'entrar en la meva cambra donava per descomptat, donava per cert, que la finestra havia de ser allà en perfectes condicions. No és que ho estigués pensant sinó que, simplement, hi comptava. La finestra en particular no era present en els meus pensaments d'aquell moment, però era copresent, era dins de l'horitzó d'objectes continguts en la meva cambra. És gràcies a la copresència, a la retenció actualitzada i superposada a la percepció que la consciència infereix més del que percep. En aquest fenomen trobem el funcionament més elemental de la creença. En l'exemple és com si em digués: "jo creia que la finestra estava en perfectes condicions". Si en entrar a la meva cambra apareguessin fenòmens propis d'un camp diferent d'objectes, per exemple una llanxa o un camell, aquesta situació surrealista em resultaria increïble, no perquè aquests objectes no existeixin sinó perquè el seu emplaçament es trobaria fora del camp de copresència, fora del paisatge que m'he format i que actua en mi superposant-se en tota cosa que percebo.

Ara bé, en qualsevol instant present de la meva consciència puc observar l'entrecruament de retencions i de futuritzacions que actuen copresentment i en estructura. L'instant present es constitueix en la meva consciència com un camp temporal actiu de tres temps diferents. Les coses aquí són molt diferents de les que passen en el temps de calendari, en què el dia d'avui no és tocat pel dia d'ahir, ni pel de demà. En el calendari i en el rellotge, l'"ara" es diferencia del "ja no" i de l'"encara no" i, a més, els esdeveniments són ordenats un al costat de l'altre en successió lineal i no puc pretendre que això sigui una estructura sinó un agrupament dintre d'una sèrie total a la qual anomeno "calendari". Però ja en tornarem a parlar quan considerem el tema de la historicitat i la temporalitat.

Per ara continuem amb el que dèiem anteriorment, respecte del fet que la consciència infereix més del que percep, ja que compta amb allò que en venir del passat, com a retenció, se superposa a la percepció actual. En cada mirada que llanço a un objecte hi veig coses deformades. Això no ho afirmem en el sentit explicat per la física moderna, que clarament exposa la nostra incapacitat per detectar l'àtom i la longitud d'ona que es troben per sobre i per sota dels nostres llindars de percepció. Ho estem dient amb referència a la superposició que les imatges de les retencions i futuritzacions fan de la percepció. Així, quan en el camp assisteixo a un bonic capvespre, el paisatge natural que observo no està

determinat en si, sinó que el determino, el constitueixo per un ideal estètic al qual adhereixo. I aquesta pau especial que experimento m'entrega la il·lusió que contemplo passivament, quan la realitat és que hi estic posant activament continguts nombrosos que se superposen al simple objecte natural. I això que dic no és vàlid només per a aquest exemple, sinó per a tota mirada que llanço cap a la realitat.

7.- Les generacions i els moments històrics

L'organització social es continua i s'amplia, però això no pot passar només per la presència d'objectes socials que han estat produïts en el passat i que s'utilitzen per viure el present i projectar-se cap al futur. Aquesta mecànica és massa elemental per explicar el procés de la civilització. La continuïtat està donada per les generacions humanes que no estan posades l'una al costat de l'altra sinó que, coexistint, interactuen i es transformen. Aquestes generacions, que permeten la continuïtat i el desenvolupament, són estructures dinàmiques, són el temps social en moviment sense el qual la civilització cauria en un estat natural i perdria la seva condició de societat. D'altra banda, passa que en tot moment històric coexisteixen generacions de diferent nivell temporal, de diferent retenció i futurització que configuren paisatges de situació i creences diferents. El cos i el comportament de nens i ancians delaten, per a les generacions actives, una presència d'aquella de la qual es ve i d'aquella a la qual es va. Ahora, per als extrems d'aquesta triple relació, es verifiquen també ubicacions de temporalitat extremes. Però això no resta mai detingut, perquè mentre les generacions actives envelleixen i els ancians moren, els nens es van transformant i comencen a ocupar posicions actives. Mentrestant, nous naixements reconstitueixen contínuament la societat. Quan, per abstracció, "s'atura" aquest fluir incessant, podem parlar de "moment històric" en el qual tots els membres emplaçats en el mateix escenari social, poden ser considerats "contemporanis", vivents d'un mateix temps; però observem que no són coetanis, que no tenen la mateixa edat, la mateixa temporalitat interna quant a paisatges de formació, quant a situació actual i quant a projecte. En realitat, s'estableix una dialèctica generacional entre les "franges" més contigües que tracten d'ocupar l'activitat central, el present social, d'acord als seus interessos i creences. La temporalitat social interna és la que explica estructuralment l'esdevenir històric en què interactuen acumulacions generacionals diferents i no la successió de fenòmens posats en línia l'un al costat de l'altre, com en el temps de calendari, segons ens ho ha explicat més d'una Filosofia de la Història. Constituït socialment en un món històric en què vaig configurant el meu paisatge, interpreto allò on llanço la meua mirada. Hi ha el meu paisatge personal, però també un paisatge col·lectiu que respon en aquest moment a grans conjunts. Com hem dit abans, diferents generacions coexisteixen en un mateix temps present. En un moment, per exemplificar grosso modo, existeixen aquells que van néixer abans del transistor i els qui ho van fer entre ordinadors. Nombroses configuracions difereixen en ambdues experiències, no només en la manera d'actuar sinó en la de pensar i sentir...i allò que en la relació social i en el mode de producció funcionava en una època, deixa de fer-ho lentament o, de vegades, de manera abrupta. S'esperava un resultat a futur i aquest futur ha arribat, però les coses no van resultar de la manera en què van ser projectades. Ni aquella acció, ni aquella sensibilitat, ni aquella ideologia coincideixen amb el nou paisatge que es va imposant socialment.

8.- La violència, l'estat i la concentració de poder

L'ésser humà per la seva obertura i llibertat per escollir entre situacions, diferir respostes i imaginar el seu futur, pot també negar-se a si mateix, negar aspectes del cos, negar-lo completament com en el suïcidi, o negar els altres. Aquesta llibertat ha permès que alguns s'apropiïn il·legítimament del tot social, és a dir, que neguin la llibertat i la intencionalitat d'altres i els redueixin a pròtesis, a instruments de les seves intencions. Allà es troba l'essència de la discriminació i la seva metodologia és la violència física, econòmica, racial i religiosa. La violència pot instaurar-se i perpetuar-se gràcies al maneig de l'aparell de regulació i control social, és a dir: l'Estat. En conseqüència, l'organització social requereix d'un tipus avançat de coordinació deslliurada de tota concentració de poder, sigui aquesta privada o estatal. Quan es pretén que la privatització de totes les àrees econòmiques posa a la societat fora de perill del poder estatal s'oculta que el veritable problema està en el monopoli o oligopoli que trasllada el poder de mans estatals a mans d'un Paraestat manegat no ja per una minoria burocràtica, sinó per una minoria particular que augmenta el procés de concentració

Les diverses estructures socials, des de les més primitives a les més sofisticades, tendeixen a la concentració progressiva fins que s'immobilitzen i comença la seva etapa de dissolució de la qual arrenquen nous processos de reorganització en un nivell més alt que l'anterior. Des del principi de la història, la societat apunta cap a la mundialització i així s'arribarà a una època de màxima concentració de poder arbitrari amb característiques d'imperi mundial ja sense possibilitats de major expansió. El col·lapse del sistema global tindrà lloc per la lògica de la dinàmica estructural de tot sistema tancat en què, necessàriament, tendeix a augmentar el desordre. Però així com el procés de les estructures tendeix a la mundialització, el procés d'humanització tendeix a l'obertura de l'ésser humà, a la superació de l'Estat i del Paraestat; tendeix a la descentralització i la desconcentració a favor d'una coordinació superior entre particularitats socials autònomes. Que tot acabi en un caos i un reinici de la civilització, o comenci una etapa d'humanització progressiva ja no dependrà de dissenys mecànics inexorables sinó de la intenció dels individus i els pobles, del seu compromís amb el canvi del món i d'una ètica de la llibertat que per definició no podrà ser imposada. I s'haurà d'aspirar no ja a una democràcia formal manegada com fins ara pels interessos de les faccions sinó a una democràcia real en què la participació directa pugui realitzar-se instantàniament gràcies a la tecnologia de comunicació, que ara per ara està en condicions de fer-ho.

9.- El procés humà

Necessàriament, aquells que han reduït la humanitat d'altres han provocat amb això nou dolor i sofriment i s'ha reiniciat en el si de la societat l'antiga lluita contra l'adversitat natural, però ara entre aquells que volen "naturalitzar" els altres, la societat i la Història i, d'altra banda, els oprimits que necessiten humanitzar-se humanitzant el món. Per això humanitzar és sortir de l'objectivació per afirmar la intencionalitat de tot ésser humà i la primacia del futur sobre la situació actual. És la imatge i representació d'un futur possible i millor el que permet la modificació del present i allò que possibilita tota revolució i tot canvi. Per consegüent, no n'hi ha prou amb la pressió de condicions que oprimeixin perquè es posi en marxa el canvi, sinó que és necessari advertir que aquest canvi és possible i depèn de l'acció humana. Aquesta lluita no és entre forces mecàniques, no és un reflex natural, és una lluita entre intencions humanes. I això és precisament el que ens permet parlar d'opressors i oprimits, de justos i injustos, d'herois i de covards. És

l'única cosa que permet practicar amb sentit la solidaritat social i el compromís amb l'alliberament dels discriminats siguin aquests majories o minories.

Bé, consideracions més detallades entorn de la violència, l'Estat, les institucions, la llei i la religió apareixen en el treball titulat *El Paisatge humà*, inclòs en el llibre *Humanitzar la terra* al qual remeto per no excedir els límits d'aquesta carta.

Quant al sentit dels actes humans, no crec que es tracti de convulsions sense significat, ni de "passions inútils" que conclouguin en l'absurd de la dissolució. Crec que el destí de la humanitat està orientat per la intenció que, fent-se cada vegada més conscient en els pobles, s'obre pas en direcció a una nació humana universal. Del que s'ha comentat anteriorment *sorgeix amb evidència que l'existència humana no comença i acaba en un cercle viciós de tancament i que una vida que aspiri a la coherència ha d'obrir-se i ampliar la seva influència cap a persones i àmbits i ha de promoure no solament una concepció o unes idees, sinó accions precises que ampliïn creixentment la llibertat.*

En la propera carta sortirem d'aquests temes estrictament doctrinaris per referir-nos novament a la situació actual i a l'acció personal en el món social.

Rebeu, amb la present, una gran salutació.

19 de desembre de 1991

CINQUENA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics,

Entre tanta gent amb preocupacions pel desenvolupament dels esdeveniments actuals, em trobo sovint amb antics militants de partits o organitzacions polítiques progressistes. Molts d'ells no estan encara recuperats del shock que els va provocar la caiguda del "socialisme real". A tot el món centenars de milers d'activistes opten per recloure's en les seves ocupacions quotidianes i donen a entendre amb aquesta actitud que els seus vells ideals han estat clausurats. El que per a mi ha representat un fet més en la desintegració d'estructures centralitzades, fet ja esperat durant dues dècades, per a ells ha estat una catàstrofe imprevista. Malgrat això no és aquest el moment d'ufanejar-se, perquè la dissolució d'aquesta forma política ha generat un desequilibri de forces que deixa pas expedit a un sistema monstruós en els seus procediments i la seva direcció.

Fa un parell d'anys vaig assistir a un acte públic en què vells obrers, mares treballadores amb els seus fills i reduïts grups de joves alçaven el puny entonant els acords de la seva cançó. Encara es veien onejar les banderes i s'escoltava l'eco de glorioses consignes de lluita... i en veure això vaig considerar que tanta voluntat, risc, tragèdia i esforç mogut per impulsos genuïns, s'allunyava per un túnel que duïa a la negació absurda de les possibilitats de transformació. Hagués volgut acompanyar aquella escena commovedora amb un cant als ideals del vell militant, aquell que sense pensar en èxits mantenia en peu el seu orgull combatiu. Tot allò em va provocar una ambigüitat enorme i avui, en la distància, em pregunto què ha passat amb tanta bona gent que lluitava solidàriament, més enllà dels

seus interessos immediats, per un món que creien que era el millor dels mons? No penso només en aquells que pertanyien a partits polítics més o menys institucionalitzats, sinó en tots els qui van escollir posar la seva vida al servei d'una causa que cregueren justa. I, per descomptat, no puc mesurar-los pels seus errors ni classificar-los simplement com a exponents d'una filosofia política. Avui, és necessari rescatar el valor humà i reanimar ideals en una direcció possible.

Reconsidero el que he escrit fins aquí i demano disculpes als qui no han participat en aquelles tendències i activitats i se senten aliens a aquests temes, però també els reclamo l'esforç de tenir en compte afers que afecten els valors i els ideals de l'acció humana. Sobre això tracta la carta d'avui, una mica dura, però destinada a remoure el derrotisme que sembla haver-se apoderat de l'ànima militant.

1.- El tema més important: saber si es vol viure i en quines condicions fer-ho

Avui milions de persones lluiten per subsistir i ignoren si demà podran vèncer la fam, la malaltia, l'abandó. Les seves carències són tan grans que qualsevol cosa que intenten per sortir d'aquests problemes complica encara més les seves vides. Es quedaran immòbils en un suïcidi simplement postergat? Intentaran actes desesperats? Quin tipus d'activitat o de risc o d'esperança estaran disposades a afrontar? Què farà tot aquell que per raons econòmiques o socials, o simplement personals, es trobi en situació límit? Sempre el tema més important consistirà a saber si es vol viure i en quines condicions fer-ho.

2.- La llibertat humana, font de tot sentit

Fins i tot aquells que no es trobin en situació límit qüestionaran la seva condició actual i formaran un esquema de vida futura. Fins i tot aquell que s'estimi més no pensar en la seva situació, o que transfereixi a altres aquesta responsabilitat, escollirà un esquema de vida. Així, la llibertat d'elecció és una realitat des del moment en què ens qüestionem viure i pensem en les condicions en què volem fer-ho. Que lluitem o no per aquest futur sempre deixa dempeus la llibertat d'elecció. I és únicament aquest fet de la vida humana el que pot justificar l'existència dels valors, de la moral, del dret i de l'obligació, alhora que permet refutar tota política, tota organització social, tot estil de vida que s'instal·li sense justificar el seu sentit, sense justificar perquè serveix a l'ésser humà concret i actual. Qualsevol moral o llei o constitució social que parteixi de principis suposadament superiors a la vida humana, la col·loca en situació de contingència i nega el seu sentit de llibertat essencial.

3.- La intenció, orientadora de tota acció

Naixem en condicions que no hem escollit. No hem escollit el nostre cos, ni el medi natural, ni la societat, ni el temps i l'espai que per sort o desgràcia ens han tocat. A partir d'aquí, i en algun moment, comptem amb llibertat per suïcidar-nos o continuar vivint i per pensar en les condicions en què volem fer-ho. Podem rebel·lar-nos davant d'una tirania i triomfar o morir en aquesta empresa; podem lluitar per una causa o facilitar l'opressió; podem acceptar un model de vida o intentar modificar-lo. També podem equivocar-nos en l'elecció. Podem creure que en acceptar tot allò que està establert en una societat, per pervers que sigui, ens adaptem perfectament i això ens brinda les millors condicions de vida, o bé podem suposar que en qüestionar-ho tot sense fer diferències entre allò que és important i allò que és secundari, ampliem el nostre camp de llibertat quan la realitat és que la nostra influència per canviar les coses disminueix en un fenomen

acumulatiu d'inadaptació. Per acabar, podem prioritzar l'acció i ampliar la nostra influència en una direcció possible que doni sentit a la nostra existència. En tots els casos haurem d'escollir entre condicions, entre necessitats, i ho farem d'acord a la nostra intenció i a l'esquema de vida que ens proposem. Per descomptat, la intenció mateixa podrà anar canviant en un camí tan accidentat.

4.- Què farem amb la nostra vida?

No podem plantejar-nos aquesta pregunta en abstracte sinó en relació a la situació en què vivim i a les condicions en què volem viure. Per començar, som en una societat i en relació amb altres persones i el nostre destí es juga amb el seu destí. Si creiem que tot està bé en el present i el futur personal i social que entreveiem ens sembla adequat, no cal res més sinó seguir endavant, potser amb petites reformes, però en la mateixa direcció. En oposició, si pensem que vivim en una societat violenta, desigual i injusta, ferida per crisis progressives que es corresponen amb un canvi vertiginós del món, immediatament reflexionem sobre la necessitat de transformacions personals i socials profundes. La crisi social ens afecta i arrossega, perdem referències estables i ens resulta cada vegada més difícil planificar el nostre futur. El més greu és que no podem portar endavant una acció de canvi coherent, perquè les antigues formes de lluita que coneixíem han fracassat i perquè la desintegració del teixit social impedeix la mobilització de conjunts humans importants. Per descomptat ens passa el que li passa a tothom que pateix les dificultats actuals i que intueix l'empitjorament de les condicions. Ningú no pot ni vol moure's en accions destinades al fracàs i, alhora, ningú no pot continuar així. I el pitjor de tot és que amb la nostra inacció, deixem via lliure a desigualtats i injustícies més grans. Renaixen amb força formes de discriminació i atropellament que creïem superades. Si és tanta la desorientació i la crisi, per què no podrien servir de referència social noves monstruositats, amb uns representants que diguin amb claredat, i després exigeixin, què hem de fer tots i cadascun de nosaltres? Aquests primitivismes són avui més possibles que mai perquè el seu discurs elemental es propaga amb facilitat i arriba fins i tot als qui es troben en situació límit.

Amb més o menys informació, molta gent sap que la situació és crítica, en termes aproximats a aquells que hem anat utilitzant. Però l'opció que s'està seguint, cada vegada amb més vigor, és la d'ocupar-se de la pròpia vida, sense fer cas de les dificultats d'altres i del que passa en el context social. En molts casos celebrem les objeccions que es fan al Sistema, però estem molt lluny d'intentar un canvi de condicions. Sabem que la Democràcia actual és simplement formal i que respon als dictàmens dels grups econòmics, tot i això, rentem la nostra consciència en votacions ridícules als partits majoritaris perquè patim el xantatge de donar suport a aquest sistema o de possibilitar el sorgiment de les dictadures. *Ni tan sols pensem que el fet de votar i reclamar el vot a favor dels partits petits pot constituir-se en un fenomen d'interès a futur, de la mateixa manera que el suport a la formació d'organitzacions laborals fora del marc establert pot convertir-se en un factor d'aglutinació important. Rebutgem el treball arrelat en barris, en poblacions, en sectors ciutadans i en el nostre medi immediat, perquè ho veiem massa limitat, però sabem que és allà on començarà la recomposició del teixit social a l'hora de la crisi de les estructures centralitzades. Preferim atendre el joc de superfície, de cúpules, de notables i de formadors d'opinió, en lloc de tenir l'oïda a punt per escoltar el soterrat clam del poble. Protestem per l'acció massiva dels mitjans de difusió controlats pels grups econòmics en lloc de llançar-nos a influenciar en els*

petits medis i en tota petita esclatxa de comunicació social. I, si encara militem en alguna organització política progressista, ens movem a la caça d'algun incoherent amb "premsa", d'alguna personalitat que representi el nostre corrent perquè és més o menys potable per als mitjans informatius del Sistema. En el fons ens passa tot això perquè creiem que estem vençuts i no ens queda cap altre recurs que amassar en silenci la nostra amargor. I aquesta derrota l'anomenem "dedicar-nos a la nostra pròpia vida". Mentrestant "la nostra pròpia vida" acumula contradiccions i anem perdent el sentit i la capacitat d'elecció de les condicions en què volem viure. En definitiva, no podem concebre encara la possibilitat d'un gran Moviment de canvi que referencii i aglutini els factors més positius de la societat i, per descomptat, la decepció ens impedeix representar-nos a nosaltres mateixos com a protagonistes d'aquest procés d'informació.

5.- Els interessos immediats i la consciència moral

Hem d'escollir les condicions en què volem viure. Si actuem en contra del nostre projecte de vida no escaparem a la contradicció, que ens col·locarà a mercè d'una llarga llista d'accidents. En aquesta direcció, quin serà el fre que podrem aplicar als fets de la nostra pròpia vida? Només el dels interessos immediats. Així, podem imaginar nombroses situacions límit de les quals tractarem de sortir sacrificant tot valor i tot sentit perquè la nostra prioritat serà el benefici immediat. Per evitar dificultats tractarem d'eludir tot compromís que ens aproximi a la situació límit, però forçosament passarà que els mateixos esdeveniments ens col·locaran en posicions que no hauré escollit. No es requereix una subtileza especial per comprendre què haurà de passar amb les persones més properes a nosaltres si comparteixen la mateixa postura. Per què no haurien d'escollir elles en contra nostra si estan mogudes per idèntica immediatesa? Per què tota una societat no hauria de prendre la mateixa direcció? No existiria límit per a l'arbitrarietat i el poder injustificat venceria; ho faria amb violència manifesta si trobés resistències i, si no fos així, n'hi hauria prou amb la persuasió de valors insostenibles als quals hauríem d'adherir com a justificació i experimentaríem en el fons dels nostres cors el sense sentit de la vida. Aleshores, hauria triomfat la deshumanització de la Terra.

Escollir un projecte de vida entre condicions imposades està molt lluny de ser un simple reflex animal. Per contra, és la característica essencial de l'ésser humà. Si eliminem allò que el defineix, detindrem la seva història i podrem esperar l'avenç de la destrucció a cada pas que fem. Si es deposa el dret a escollir un projecte de vida i un ideal de societat, ens trobarem amb caricatures de Dret, de valor i de sentit. Si aquesta és la situació, què podem sostenir en contra de tota la neurosi i del desbordament que comencem a experimentar al nostre voltant? Cadascú de nosaltres veurà què fa amb la seva vida, però també cadascú ha de tenir present que les seves accions arribaran més enllà de si mateix i això serà així des de la capacitat d'influència més petita a la més gran. Accions unitives, amb sentit, o accions contradictòries, dictades per la immediatesa, són ineludibles en tota situació en què es compromet la direcció de vida.

6.- El sacrifici dels objectius a canvi de conjuntures exitoses. Alguns defectes habituals

Tota persona compromesa amb l'acció conjunta, tot aquell que actua amb altres en la consecució d'objectius socials amb sentit, ha de tenir clars molts defectes que en el passat van arruïnar les millors causes. Maquiavel·lismes ridículs,

personalismes per sobre de la tasca proclamada en conjunt i autoritarismes de tot tipus omplen els llibres d'història i la nostra memòria personal.

Amb quin dret s'utilitza una doctrina, una formulació d'accions, una organització humana i es desplacen les prioritats que expressen? Amb quin dret plantejem a altres un objectiu i un destí si després emplacem com a valor primari un suposat èxit o una suposada necessitat de conjuntura? Quina seria la diferència amb el pragmatisme que decidim repudiar? On estaria la coherència entre allò que pensem, sentim i fem? *Els instrumentadors de tots els temps han efectuat la estafa moral bàsica de presentar a altres una imatge futura mobilitzadora i guardar per a si mateixos una imatge d'èxit immediat. Si se sacrifica la intenció acordada amb altres, s'obre la porta a qualsevol traïció negociada amb el bàndol que es diu combatre. I, en aquest cas, es justifica aquesta indecència amb una suposada "necessitat" que s'ha amagat en el plantejament inicial.* Que quedi clar que no parlem del canvi de condicions i de tàctiques en les quals tot el qui participa comprèn la relació entre elles i l'objectiu mobilitzador plantejat. Tampoc no ens referim als errors d'apreciació que es poden cometre en les implementacions concretes. Observem la immoralitat que distorsiona les intencions i davant la qual és imprescindible estar alerta. És important estar atents a nosaltres mateixos i aclarir a altres perquè sàpiguen anticipadament que, en trencar els seus compromisos, les nostres mans queden tan lliures com les seves.

Existeixen, per cert, diferents tipus d'astúcies en la utilització de les persones i no hi ha manera de fer un catàleg complet. Tampoc no cal convertir-nos en "censors morals" perquè sabem molt bé que darrere d'aquesta actitud es troba la consciència repressora l'objectiu de la qual és sabotejar tota acció que no controla i immobilitzar els companys de lluita amb la desconfiança mútua. Quan es fan ingressar de contraban suposats valors que vénen des d'un altre camp per jutjar les nostres accions, és bo recordar que aquesta "moral" és en qüestió i no coincideix amb la nostra... com podrien ser entre nosaltres?

Per acabar és important atendre la gradació tramposa que s'acostuma a practicar per esmunyir-se de situacions en contra dels objectius plantejats. En aquest plantejament es troba tot aquell que ens acompanya per motius diferents dels que expressa. La seva direcció mental és torta des del principi i només espera l'oportunitat de manifestar-se. Mentrestant anirà utilitzant, gradualment, codis manifestos o larvats que responen a un sistema de doble llenguatge. Aquesta actitud quasi sempre coincideix amb la d'aquells que en nom d'aquesta organització militant desreferencien altra gent de bona fe, i fan caure la responsabilitat de les seves barbaritats sobre el cap de la gent autèntica.

No és el cas de posar l'èmfasi en allò que des de fa molt de temps s'ha conegut com els "problemes interns" de tota organització humana, però sí que m'ha semblat convenient esmentar l'arrel conjunturalista que actua en tot això i que respon a la presentació d'una imatge futura mobilitzadora i que guarda per a si mateixa una imatge d'èxit immediat.

7.- El Regne d'allò que és Secundari

És tal la situació actual que acusadors de tot signe i pelatge exigeixen explicacions amb to de fiscal i donen per fet que se'ls ha de demostrar innocència. El que és interessant de tot això és que la seva tàctica resideix en l'exaltació d'allò que és secundari i, consegüentment, en l'ocultació de les qüestions primàries. D'alguna manera, aquesta actitud fa recordar el funcionament de la democràcia

en les empreses. En efecte, els empleats discuteixen sobre si a l'oficina els escriptoris han de posar-se lluny o prop de les finestres, si s'hi ha de col·locar flors o colors agradables, cosa que no està malament. Posteriorment voten i, per majoria, es decideix el destí dels mobles i del decorat, cosa que tampoc està malament. Però a l'hora de discutir i proposar una votació entorn de la direcció i les accions de l'empresa, es produeix un silenci aterridor... immediatament la democràcia es congela perquè en realitat s'està en el Regne d'allò que és Secundari. No passa res diferent amb els fiscals del Sistema. De sobte un periodista s'emplaça en aquest rol, i converteix en sospitós el nostre gust per certes menges o exigeix "compromís" i discussió en qüestions esportives, astrològiques o de catecisme. Per descomptat, no falta mai alguna acusació grollera a la qual, se suposa, hem de respondre i sovintaja el muntatge de contextos, la utilització de paraules carregades de doble sentit i la manipulació d'imatges contradictòries. És bo recordar que aquells que s'emplacen en un bàndol oposat a nosaltres, tenen dret que els expliquem perquè ells no estan en condicions de jutjar-nos i perquè nosaltres tenim plena justificació en jutjar-los a ells. Que, en tot cas, ells han de defensar la seva postura de les nostres objeccions. Per descomptat, que això es pugui fer dependrà de certes condicions i de l'habilitat personal dels adversaris, però no deixa de revoltar veure com alguns que tenen tot el dret a dur la iniciativa, abaixen el cap davant de tanta inconsistència. També és patètic observar en la pantalla certs líders quan diuen parauletes enginyoses, ballen com a ossos amb la conductora del programa o se sotmeten a tot tipus de vexacions per tal de figurar en primer pla. En seguir aquests meravellosos exemples, molta gent benintencionada no arriba a comprendre com és que s'ha deformat o substituït el seu missatge a l'hora de fer-lo arribar a públics amplis a través de certs mitjans de comunicació. Això que hem comentat destaca aspectes del Regne d'allò que és Secundari que desplacen els temes importants i d'això resulta la desinformació dels públics als quals es pretén aclarir. Curiosament molta gent progressista cau en aquest parany, sense entendre molt bé com la publicitat aparent que se li dona, produeix l'efecte contrari. Finalment, no és el cas de deixar en el camp oposat posicions que a nosaltres ens correspon defensar. Qualsevol pot acabar reduint la nostra postura a una simple frivolitat en afirmar que també ell és, per exemple "humanista" perquè es preocupa d'allò que és humà, que és "no-violent" perquè està contra la guerra, que és antidiscriminador perquè té un amic negre o comunista, que és ecologista perquè s'ha de tenir cura de les foques i de les places. Però si se'l requereix, no podrà justificar d'arrel res del que diu, i mostrarà el seu veritable rostre antihumanista, violent, discriminador i depredador.

Els comentaris anteriors respecte a algunes expressions del Regne d'allò que és Secundari no aporten res de nou però, de vegades, val la pena advertir a militants distrets que tracten de comunicar les seves idees i no s'adonen de l'estrany territori en què han estat reclosos.

Espero que sàpiguen dissimular la incomoditat d'haver llegit una carta que no es refereix als seus problemes o interessos. Confio que en la propera puguem continuar amb les nostres amenitats.

Rebeu, amb la present, una gran salutació.

4 de juny de 1992

SISENA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics,

Alguns lectors de les meves cartes han tornat a la càrrega i demanen major definició en allò que fa a l'acció social i política i a les seves perspectives de transformació. En tal situació podria limitar-me a repetir allò dit en començar la primera carta:

“Des de fa temps rebo correspondència des de diferents països que demanen explicacions sobre temes que apareixen en els meus llibres. En general es reclama aclariment sobre assumptes tan concrets com la violència, la política, l'economia, l'ecologia, les relacions personals i les interpersonals. Com es pot veure, les preocupacions són moltes i diverses i és clar que en aquests camps hauran de ser els especialistes els qui en donin resposta. Per descomptat que aquest no és el meu cas”. No obstant això, en correspondència posterior vaig fer alguns comentaris sobre els tòpics citats però sense aconseguir satisfer els requeriments. Com respondre a qüestions tan grans en l'extensió i naturalesa d'una carta? D'aquesta manera, m'han posat en dificultats.

Com tots sabem participo en un corrent d'opinió, en un moviment que, al llarg de tres dècades, ha produït institucions nombroses que han confrontat amb dictadures i injustícies de tota mena. Sobretot s'ha confrontat amb la desinformació, la calúmnia i el silenci deliberat. De tota manera aquest moviment s'ha estès pel món i ha conservat la seva independència tant econòmica com ideològica. Probablement si s'hagués rendit a la conveniència en una curta i bruta especulació, comptaria amb reconeixement i premsa. Però, això hauria consagrat finalment el triomf de l'absurd i la victòria de tot allò contra el que s'ha lluitat. En la nostra història hi ha sang, presons, deportacions i assetjaments de tota mena. Cal recordar-ho. El nostre moviment sempre s'ha sentit tributari de l'humanisme històric per l'accent que aquest últim va posar en la llibertat de consciència, en la lluita contra tot obscurantisme i en la defensa dels valors humans. Però també el nostre moviment ha produït treballs i estudis suficients per donar resposta a una època en què, finalment, s'ha precipitat la crisi. Hauré d'apel·lar a aquests treballs i estudis per explicar, en l'extensió d'una carta, els temes i propostes fonamentals dels humanistes d'avui.

DOCUMENT DEL MOVIMENT HUMANISTA

Els humanistes són dones i homes d'aquest segle, d'aquesta època. Reconeixen els antecedents de l'humanisme històric i s'inspiren en les aportacions de les diferents cultures, no només d'aquelles que en aquest moment ocupen un lloc central. Són, a més, homes i dones que deixen enrere aquest segle i aquest mil·lenni i es projecten a un nou món.

Els humanistes senten que la seva història és molt llarga i que el seu futur és encara més estès. Pensen en l'avenir i lluiten per superar la crisi general del present. Són optimistes, creuen en la llibertat i en el progrés social.

Els humanistes són internacionalistes, aspiren a una nació humana universal. Comprenen globalment el món en què viuen i actuen en el seu medi immediat. No desitgen un món uniforme sinó múltiple: múltiple en les ètnies, llengües i costums, múltiple en les localitats, les regions i les autonomies, múltiple en les idees i les aspiracions, múltiple en les creences, l'ateisme i la religiositat, múltiple en el treball, múltiple en la creativitat.

Els humanistes no volen amos, no volen dirigents ni caps, ni se senten representants ni caps de ningú. Els humanistes no volen un Estat centralitzat ni un Paraestat que el reemplaci. Els humanistes no volen exèrcits policials, ni bandes armades que els substitueixin.

Però, entre les aspiracions humanistes i les realitats del món d'avui, s'ha aixecat un mur. Ha arribat doncs, l'hora d'enderrocar-lo. Per fer-ho és necessària la unió de tots els humanistes del món.

I. El capital mundial

Heus aquí la gran veritat universal: els diners ho són tot. Els diners són govern, són llei, són poder. Són, bàsicament, subsistència. Però, a més, són l'art, són la filosofia i són la religió. Res no es fa sense diners, res no es pot sense diners. No hi ha relacions personals sense diners. No hi ha intimitat sense diners i fins i tot la soledat reposada depèn dels diners.

Però la relació amb aquesta "veritat universal" és contradictòria. Les majories no volen aquest estat de coses. Estem, doncs, davant la tirania dels diners. Una tirania que no és abstracta perquè té nom, representants, executors i procediments indubtables.

Avui no es tracta d'economies feudals, ni d'indústries nacionals, ni tan sols d'interessos de grups regionals. Avui es tracta que aquells supervivents històrics acomoden la seva parcel·la als dictats del capital financer internacional. Un capital especulador que es va concentrant mundialment. D'aquesta manera, fins i tot l'Estat nacional requereix per sobreviure del crèdit i el préstec. Tots capten la inversió i donen garanties perquè la banca es faci càrrec de les decisions finals. S'acosta un temps en què les mateixes companyies, així com els camps i les ciutats, seran propietat indiscutible de la banca. S'acosta el temps del Paraestat, un temps en què l'antic ordre ha de ser aniquilat.

Alhora, la vella solidaritat s'evapora. En definitiva, es tracta de la desintegració del teixit social i de l'adveniment de milions d'éssers humans desconectats i indiferents entre si malgrat les penúries generals. El gran capital domina no només l'objectivitat gràcies al control dels mitjans de producció, sinó la subjectivitat gràcies al control dels mitjans de comunicació i informació. En aquestes condicions, pot disposar a gust dels recursos materials i socials, convertir en irrecuperable la natura i descartar progressivament l'ésser humà. Per fer-ho compta amb la tecnologia suficient. I, així com ha buidat les empreses i els estats, ha buidat la Ciència de sentit, i l'ha convertit en tecnologia per a la misèria, la destrucció i la desocupació.

Els humanistes no necessiten insistir en argumentacions quan emfatitzen que avui el món està en condicions tecnològiques suficients per solucionar en un curt termini els problemes de vastes regions, pel que fa a plena ocupació, alimentació, salubritat, habitatge i instrucció. Senzillament, si aquesta possibilitat no es realitza és, perquè l'especulació monstruosa del gran capital ho està impedit.

El gran capital ja ha esgotat l'etapa de l'economia de mercat i comença a disciplinar la societat per afrontar el caos que ell mateix ha produït. Davant d'aquesta irracionalitat, no s'aixequen dialècticament les veus de la raó sinó els més obscurs racismes, fonamentalismes i fanatismes. I si és que aquest neoracionalisme lidera regions i col·lectivitats, el marge d'acció per a les forces progressistes resta reduït dia a dia. D'altra banda milions de treballadors ja han pres consciència tant de les irrealitats del centralisme estatista com de les falsedats de la democràcia capitalista. Tant és així que els obrers s'alcen contra les seves cúpules gremials corruptes, de la mateixa manera que els pobles qüestionen els partits i els governs. Però cal donar una orientació a aquests fenòmens que d'una altra manera s'estancaran en una espontaneïtat sense progrés. És necessari discutir en el si del poble els temes fonamentals dels factors de la producció.

Per als humanistes existeixen com a factors de la producció, el treball i el capital i estan de més l'especulació i la usura. En l'actual situació, els humanistes lluiten perquè l'absurda relació que ha existit entre aquests dos factors sigui totalment transformada. Fins ara s'ha imposat que els guanys siguin per al capital i el salari per al treballador i s'ha justificat aquest desequilibri amb el "risc" que assumeix la inversió... com si tot treballador no arrisqués el seu present i el seu futur en la inestabilitat de la desocupació i la crisi. Però, a més, és en joc la gestió i la decisió en el maneig de l'empresa. El guany no destinat a la reinversió en la mateixa empresa, no dirigit a la seva expansió o diversificació, deriva cap a l'especulació financera. Els guanys que no creen noves fonts de treball, deriven cap a l'especulació financera. Per tant, la lluita dels treballadors ha de dirigir-se a obligar el capital al seu màxim rendiment productiu. Però això no podrà implementar-se a menys que la gestió i direcció siguin compartides. D'altra banda, com es podria evitar l'acomiadament massiu, el tancament i el buidament empresarial? Perquè el gran mal està en la subinversió, en la fallida fraudulenta, l'endeutament forçat i la fuga de capital, no en els guanys que es puguin obtenir com a conseqüència de l'augment en la productivitat. I, si s'insistís en la confiscació dels mitjans de producció per part dels treballadors, seguint els ensenyaments del segle XIX, s'hauria de tenir en compte també el fracàs recent del socialisme real.

Quant a l'objecció que enquadrar el capital, així com està enquadrat el treball, produeix la seva fuga a punts i àrees més profitoses, cal aclarir que això no passarà gaire temps més, ja que la irracionalitat de l'esquema actual el porta a la seva saturació i a la crisi mundial. Aquesta objecció, a part del reconeixement d'una immoralitat radical, desconeix el procés històric de la transferència del capital cap a la banca, i d'això resulta que l'empresari mateix es va convertint en empleat sense decisió dins d'una cadena en la qual aparenta autonomia. D'altra banda, a mesura que s'aguditzi el procés recessiu, el mateix empresari començarà a considerar aquests punts.

Els humanistes senten la necessitat d'actuar no només en el camp laboral sinó també en el camp polític, per impedir que l'Estat sigui instrument del capital financer mundial, per aconseguir que la relació entre els factors de la producció sigui justa i per tornar a la societat la seva autonomia arrabassada.

II. La democràcia formal i la democràcia real

L'edifici de la democràcia s'ha anat derruïnt greument en esquarterar-se les seves bases principals: la independència entre poders, la representativitat i el respecte a les minories.

La teòrica independència entre poders és un contrasentit. Només cal rastrejar en la pràctica l'origen i composició de cada un d'ells per comprovar les íntimes relacions que els lliguen. No podria ser d'una altra manera. Tots formen part d'un mateix sistema. De manera que les crisis freqüents d'avenç d'uns sobre altres, de superposició de funcions, de corrupció i irregularitat es corresponen amb la situació global, econòmica i política d'un país donat.

Quant a la representativitat, des de l'època de l'extensió del sufragi universal es va pensar que existia un sol acte entre l'elecció i la conclusió del mandat dels representants del poble. Però a mesura que el temps ha anat transcorrent s'ha vist clarament que existeix un primer acte mitjançant el qual molts escullen a pocs i un segon acte en què aquests pocs traeixen els molts, perquè representen interessos aliens al mandat que han rebut. Aquest mal ja s'incuba en els partits polítics reduïts a cúpules separades de les necessitats del poble. Ja, en la màquina partidària, els grans interessos financen candidats i dicten les polítiques que aquests haurien de seguir. Tot això evidencia una crisi profunda en el concepte i la implementació de la representativitat.

Els humanistes lluiten per transformar la pràctica de la representativitat i donen la importància més gran a la consulta popular, el plebiscit i l'elecció directa de candidats. Perquè en nombrosos països encara hi ha lleis que subordinen candidats independents a partits polítics, o bé subterfugis i limitacions econòmiques per presentar-se davant la voluntat de la societat. Tota constitució o llei que s'oposi a la capacitat plena del ciutadà d'escollir i ser escollit, es burla d'arrel de la democràcia real que es troba per sobre de tota regulació jurídica. I, si es tracta d'igualtat d'oportunitats, els mitjans de difusió han de posar-se al servei de la població en el període electoral en què els candidats exposen les seves propostes i atorgar a tots, exactament, les mateixes oportunitats. D'altra banda han d'imposar-se lleis de responsabilitat política, mitjançant les quals tot aquell que no compleixi allò que ha promès als seus electors s'arrisqui al desafur, a la destitució o al judici polític. Perquè l'altre expedient que actualment se sosté, mitjançant el qual els individus o els partits que no compleixin patiran el càstig de les urnes en l'elecció futura, no interromp en absolut el segon acte de traïció als representats. Quant a la consulta directa sobre els temes d'urgència, cada dia existeixen més possibilitats per a la seva implementació tecnològica. No es tracta de prioritzar les enquestes i els sondejos manipulats, sinó que es tracta de facilitar la participació i el vot directe a través de mitjans electrònics i informàtics avançats.

En una democràcia real ha de donar-se a les minories les garanties que mereix la seva representativitat però, a més, ha d'extremar-se tota mesura que afavoreixi en la pràctica la seva inserció i el seu desenvolupament. Avui, les minories, assetjades per la xenofòbia i la discriminació, demanen amb angoixa el seu reconeixement i, en aquest sentit, és responsabilitat dels humanistes elevar aquest tema al nivell de les discussions més importants i encapçalar la lluita arreu fins a vèncer els neofeixismes oberts o encoberts. En definitiva, lluitar pels drets de les minories és lluitar pels drets de tots els éssers humans.

Però succeeix també en el conglomerat d'un país que províncies senceres, regions o autonomies, pateixen la mateixa discriminació que les minories, mercè a

la compulsió de l'Estat centralitzat, avui instrument insensible en mans del gran capital. I això s'haurà d'acabar quan s'impulsi una organització federativa en la qual el poder polític real torni a mans de les entitats històriques i culturals esmentades.

En definitiva, posar per davant els temes del capital i el treball, els temes de la democràcia real i els objectius de la descentralització de l'aparell estatal és encaminar la lluita política cap a la creació d'un nou tipus de societat. Una societat flexible i en canvi constant, d'acord amb les necessitats dinàmiques dels pobles ara per ara asfixiats per la dependència.

III. La posició humanista

L'acció dels humanistes no s'inspira en teories fantasioses sobre Déu, la Natura, la Societat o la Història. Parteix de les necessitats de la vida que consisteixen a allunyar el dolor i apropar el plaer. Però la vida humana afegeix a les necessitats la seva previsió de futur que es basa en l'experiència passada i en la intenció de millorar la situació actual. La seva experiència no és simple producte de seleccions o acumulacions naturals i fisiològiques, com succeeix en totes les espècies, sinó que és experiència social i experiència personal llançades a superar el dolor actual i a evitar-lo a futur. El seu treball, acumulat en produccions socials, passa i es transforma de generació en generació en lluita contínua per millorar les condicions naturals, fins i tot les del propi cos. Per això, s'ha de definir l'ésser humà com històric i amb un mode d'acció social capaç de transformar el món i la seva pròpia naturalesa. I cada vegada que un individu o un grup humà s'imposa violentament a d'altres, aconsegueix detenir la història i convertir les seves víctimes en objectes "naturals". La naturalesa no té intencions, així és que en negar la llibertat i les intencions d'altres, se'ls converteix en objectes naturals, en objectes d'ús.

El progrés de la humanitat, en lent ascens, necessita transformar la natura i la societat i eliminar l'apropiació animal violenta d'uns éssers humans per altres. Quan això succeeixi, es passarà de la prehistòria a una història humana plena. Mentrestant, no es pot partir d'un altre valor central que el de l'ésser humà ple en les seves realitzacions i en la seva llibertat. Per això els humanistes proclamen: "Res per sobre de l'ésser humà i cap ésser humà per sota d'un altre". Si es posa com a valor central Déu, l'Estat, els Diners o qualsevol altra entitat, se subordina l'ésser humà i es creen condicions per al seu control o sacrifici ulterior. Els humanistes tenen clar aquest punt. Els humanistes són ateus o creients, però no parteixen del seu ateisme o de la seva fe per fonamentar la seva visió del món i la seva acció. Parteixen de l'ésser humà i de les seves necessitats immediates. I, si en la seva lluita per un món millor, creuen descobrir una intenció que mou la Història en direcció progressiva, posen aquesta fe o aquest descobriment al servei de l'ésser humà.

Els humanistes plantegen el problema de fons: saber si es vol viure i decidir en quines condicions fer-ho.

Totes les formes de violència física, econòmica, racial, religiosa, sexual i ideològica, mercè a les quals s'ha travat el progrés humà, repugnen als humanistes. Tota forma de discriminació manifesta o larvada, és un motiu de denúncia per als humanistes.

Els humanistes no són violents, però sobretot, no són covards ni temen enfrontar la violència, perquè la seva acció té sentit. Els humanistes connecten la seva vida personal amb la seva vida social. No plantegen antinòmies falses i aquí radica la seva coherència.

Així està traçada la línia divisòria entre l'Humanisme i l'Antihumanisme. L'Humanisme posa per davant la qüestió del treball enfront del gran capital, la qüestió de la democràcia real enfront de la democràcia formal, la qüestió de la descentralització enfront de la centralització, la qüestió de la no discriminació enfront de la discriminació, la qüestió de la llibertat enfront de l'opressió, la qüestió del sentit de la vida enfront de la resignació, la complicitat i l'absurd.

L'Humanisme posseeix l'única ètica valedora del moment actual perquè es basa en la llibertat d'elecció. De la mateixa manera, distingeix entre l'error i la mala fe, entre l'errat i el traïdor, perquè creu en la intenció i la llibertat.

IV. De l'Humanisme ingenu a l'Humanisme conscient

És en la base social, en els llocs de feina i habitatge dels treballadors on l'Humanisme ha de convertir la simple protesta en força conscient orientada a la transformació de les estructures econòmiques.

Quant als membres combatius de les organitzacions gremials i als membres de partits polítics progressistes, la seva lluita es farà coherent en la mesura que tendeixin a transformar les cúpules de les organitzacions en què estan inscrits, i donin a les seves col·lectivitats una orientació que posi en primer lloc, i per sobre de reivindicacions immediatistes, els plantejaments de fons que propicia l'Humanisme.

Àmplies capes d'estudiants i docents, normalment sensibles a la injustícia, aniran fent conscient la seva voluntat de canvi en la mesura que la crisi general del sistema els afecti. I, per cert, la gent de premsa en contacte amb la tragèdia quotidiana està avui en condicions d'actuar en direcció humanista de la mateixa manera que sectors de la intel·lectualitat, la producció dels quals està en contradicció amb les pautes que promou aquest sistema inhumà.

Són nombroses les postures que, tenint per base el fet del sofriment humà, inviten a l'acció desinteressada a favor dels desposseïts o els discriminats. Associacions, grups voluntaris i sectors importants de la població es mobilitzen, de vegades, i fan la seva aportació positiva. Sens dubte que una de les seves contribucions consisteix a generar denúncies sobre aquests problemes. Malgrat tot, aquests grups no plantegen la seva acció en termes de transformació de les estructures que donen lloc a aquests mals. Aquestes postures s'inscriuen en l'Humanitarisme conscient. En elles ja es troben protestes i accions puntuals susceptibles de ser aprofundides i esteses.

V. El camp antihumanista

A mesura que les forces que mobilitza el gran capital asfixien els pobles, sorgeixen postures incoherents que comencen a enfortir-se en explotar aquest malestar i canalitzar-lo cap a falsos culpables. En la base d'aquests neofeixismes hi ha una profunda negació dels valors humans. També en certs corrents ecologistes desviadors, s'aposta en primer terme per la natura en lloc de l'home. Ja no prediquen que el desastre ecològic és desastre, justament perquè posa en perill la humanitat, sinó perquè l'ésser humà ha atemptat contra la natura. Segons

algun d'aquests corrents, l'ésser humà està contaminat i per això contamina la natura. Seria millor, per a ells, que la medicina no hagués tingut èxit en el combat amb les malalties ni en l'allargament de la vida. "La Terra primer", criden històricament i recorden les proclames del nazisme. D'aquí a la discriminació de cultures que contaminen, d'estrangers que embruten i contaminen, només hi ha un pas. Aquests corrents s'inscriuen també en l'Antihumanisme perquè en el fons menyspreen l'ésser humà. Els seus mentors es menyspreen a si mateixos i reflecteixen les tendències nihilistes i suïcides a la moda.

Una franja important de gent perceptiva també adhereix a l'ecologisme perquè entén la gravetat del problema que denuncia. Però si aquest ecologisme pren el caràcter humanista que correspon, orientarà la lluita cap als promotors de la catàstrofe: el gran capital i la cadena d'indústries i empreses destructives, cosines germanes del complex militar-industrial. Abans de preocupar-se per les foques, s'ocuparà de la fam, de l'amuntegament, la mortalitat natal, les malalties i els dèficits sanitaris i d'hàbitat arreu del món. I destacarà la desocupació, l'explotació, el racisme, la discriminació i la intolerància, en el món tecnològicament avançat. Món que, d'altra banda, està creant els desequilibris ecològics en nom del seu creixement irracional.

No cal estendre's massa en la consideració de les dretes com a instruments polítics de l'Antihumanisme. En elles la mala fe arriba a nivells tan alts que, periòdicament, es publiciten com a representants de l'"Humanisme". En aquesta direcció, tampoc no ha faltat l'astuta capellanada que ha pretès teoritzar sobre la base d'un ridícul "Humanisme Teocèntric" (?). Aquesta gent, inventora de guerres religioses i inquisicions, aquesta gent que va ser el botxí dels pares històrics de l'humanisme occidental, s'ha arroгат les virtuts de les seves víctimes i ha arribat a més a "perdonar els desviaments" d'aquells humanistes històrics. Tan enorme és la mala fe i el bandolerisme en l'apropiació de les paraules, que els representants de l'Antihumanisme han intentat cobrir-se amb el nom d'"humanistes".

Seria impossible fer inventari dels recursos, instruments, formes i expressions de què disposa l'Antihumanisme. En tot cas, aclarir sobre les seves tendències més solapades contribuirà a fer que molts humanistes espontanis o ingenus, revisin les seves concepcions i el significat de la seva pràctica social.

VI. Els fronts d'acció humanista

L'Humanisme organitza fronts d'acció en el camp laboral, habitacional, gremial, polític i cultural amb la intenció d'anar assumint el caràcter de moviment social. En procedir així, crea condicions d'inserció per a les diferents forces, grups i individus progressistes sense que aquests perdin la seva identitat ni les seves característiques particulars. L'objectiu de tal moviment consisteix a promoure la unió de forces capaces d'influir creixentment sobre àmplies capes de la població i orientar la transformació social amb la seva acció.

Els humanistes no són ingenus, ni s'enllepoleixen amb declaracions pròpies d'èpoques romàntiques. En aquest sentit, no consideren les seves propostes com l'expressió més avançada de la consciència social, ni pensen en la seva organització en termes indiscutibles. Els humanistes no fingeixen ser representants de les majories. En tot cas, actuen d'acord amb el seu parer més just i apunten a les transformacions que creuen més adequades i possibles en aquest moment que els toca viure.

Confio que podrem continuar amb altres assumptes en la propera carta.

Rebeu, amb la present, una gran salutació.

5 d'abril de 1993

SETENA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics:

Avui parlarem de la revolució social. Com és possible això? Alguns benpensants ens diuen que la paraula "revolució" està en desús després de fracàs del "socialisme real". Possiblement en els seus caps va niar sempre la creença que les revolucions anteriors al 1917 eren preparacions de la revolució "seriosa". És clar que si va fracassar la revolució "seriosa", ja no es pot tornar sobre el tema. Com és costum, els benpensants exerciten la censura ideològica i s'atribueixen la prerrogativa d'atorgar o no carta de ciutadania a les modes i a les paraules. Aquests funcionaris de l'esperit (més ben dit, dels mitjans de difusió) continuen tenint diferències diametral amb nosaltres: ells pensaven que el monolitisme soviètic era etern i ara pensen que el triomf del capitalisme és una realitat incommovible. Donaven per cert que allò que és substancial d'una revolució era el vessament de sang, que el decorat imprescindible eren les banderes al vent, les marxes, les gestes i els discursos encesos. En el seu paisatge de formació sempre va actuar la cinematografia i la moda Pierre Cardin. Avui, per exemple, quan pensen en l'Islam imaginem una moda femenina que els inquieta i quan parlen del Japó no deixen d'alterar-se, rere el planteig econòmic, pel quimono sempre a punt de ser exhumat. Si de petits es van nodrir de cel·luloide i llibres de pirates, després s'han sentit atrets per Katmandú, el *tour* illenc, la defensa ecològica i la moda "natural". Si, en canvi, van assaborir el *western* i les vistes d'acció, després han plantejat el progrés en termes de guerra competitiva o la revolució en termes de pólvora.

Som immersos en un món de codis de comunicació massiva en què els formadors d'opinió ens imposen el seu missatge a través de diaris, revistes i ràdios; en què els escriptors de la intel·ligència dèbil fixen els temes que han de ser discutits; en què les persones sensates ens informen i aclareixen sobre el món actual... Cada dia la corporació d'opinadors es presenta davant les càmeres. Allà, ordenadament, es passen la paraula la psicòloga, el sociòleg, el políticòleg, el modista, la periodista que va entrevistar Gaddafi i l'inefable astròleg. Després, tots criden a una veu: "Revolució?, vostè està completament *demodé!*" En definitiva, l'opinió pública (és a dir, la que es publica) sosté que tot va a millor malgrat alguns inconvenients i certifica, a més, la defunció de la revolució.

Quin conjunt d'idees ben articulades s'ha presentat que desqualifiqui el procés revolucionari en el món actual? Només s'han presentat opinions de faràndula. No hi ha, per tant, concepcions vigoroses que mereixin ser discutides amb rigor.

Passem d'una vegada a qüestions importants.

1.- Caos destructiu o revolució

En aquesta sèrie de cartes hem fet diversos comentaris sobre la situació general que estem vivint. Com a conseqüència d'aquestes descripcions arribem a la següent disjuntiva: o som arrossegats per una tendència cada vegada més absurda i destructiva o donem un sentit diferent als esdeveniments. En el rerefons d'aquesta presentació opera la dialèctica de la llibertat enfront del determinisme, la recerca humana de l'elecció i el compromís enfront dels processos mecànics, el destí dels quals és deshumanitzador. Deshumanitzadora és la concentració del gran capital fins al seu col·lapse mundial. Deshumanitzador serà el món resultant convulsat per fams, migracions, guerres i lluites inacabables, inseguretat quotidiana, arbitrietat generalitzada, caos, injustícia, restricció de la llibertat i triomf de nous obscurantismes. Deshumanitzador serà tornar a girar en una roda fins al sorgiment d'una altra civilització que repeteixi els mateixos i estúpids passos d'engranatge... si és que això pot ser possible després de l'enderroc d'aquesta primera civilització planetària que, per ara, comença a conformar-se. Però en aquesta llarga història, la vida de les generacions i dels individus és tan breu i tan immediata que *cadascú aguaita el destí general com el seu destí particular ampliat i no el seu destí particular com a destí general restringit*. Així, és molt més convincent allò que a cada persona li toca viure avui, que allò que viurà demà o que els seus fills viuran demà. I, per descomptat, és tan gran la urgència de milions d'éssers humans que no queda horitzó per considerar un futur hipotètic que pugui sobrevenir. Existeix massa tragèdia en aquest precís instant i això és més que suficient per lluitar per un canvi profund de situació. Per què, llavors, mencionem el demà si les urgències d'avui són d'aquesta magnitud? Senzillament perquè cada vegada es manipula més la imatge del futur i s'exhorta a aguantar la situació actual com si es tractés d'una crisi insignificant i suportable. "Tot ajust econòmic –teoritzen– té un cost social". "És lamentable – diuen – que perquè tots estiguem bé en el futur, vosaltres hagueu de passar malament el vostre present". "Tal vegada abans –pregunten– hi havia aquesta tecnologia i aquesta medicina en els llocs de més abundància?". "Ja us tocarà la tanda –afirmen– també a vosaltres!".

I mentre ens posterguen, aquests que van prometre progrés per a tots segueixen obrint la fossa que separa les minories opulentes de les majories cada vegada més castigades. Aquest ordre social ens tanca en un cercle viciós que es realimenta i projecta a un sistema global del qual no pot escapar cap punt del planeta. Però també és clar que a tot arreu es comença a descreure de les promeses de la cúpula social, que es radicalitzen posicions i que comença l'agitació general. Lluitarem tots contra tots? Lluitaran unes cultures contra altres, uns continents contra altres, unes regions contra altres, unes ètnies contra altres, uns veïns contra altres i uns familiars contra altres? Anirem a l'espontaneisme sense direcció, com animals ferits que espolsen el seu dolor o inclourem totes les diferències, benvingudes siguin, en direcció a la revolució mundial? El que estic tractant de formular és que *es presenta la disjuntiva del simple caos destructiu o de la revolució com a direcció superadora de les diferències dels oprimits*. Estic dient que la situació mundial i la particular de cada individu serà més conflictiva cada dia i que és suïcida deixar el futur en mans dels qui han dirigit aquest procés fins ara. Aquests ja no són els temps en què es pot acabar amb tota oposició i proclamar l'endemà: "La pau regna a Varsòvia". Ja no són temps en què el 10% de la població pugui disposar, sense límit, del 90% restant. En aquest sistema que comença a ser mundialment tancat, i sense existir una clara direcció de canvi, tot queda a expenses de la simple acumulació de capital i poder. El resultat és que

d'un sistema tancat no pot esperar-se una altra cosa que la mecànica del desordre general. La paradoxa de sistema ens informa que en pretendre ordenar el desordre creixent s'haurà d'accelerar el desordre. No hi ha altra sortida que revolucionar el sistema, obrint-lo a la diversitat de les necessitats i aspiracions humanes. Plantejades les coses en aquests termes, el tema de la revolució adquireix una grandesa inusitada i una projecció que no va poder tenir en èpoques anteriors.

2.- De quina revolució parlem?

En una carta anterior vam fixar posicions sobre les qüestions del treball enfront del gran capital, de la democràcia real enfront de la formal, de la descentralització enfront de la centralització, de la no discriminació enfront de la discriminació, de la llibertat enfront de l'opressió. Si en el moment actual el capital es va transferint gradualment a la banca, si la banca s'apropia de les empreses, els països, les regions i el món, la revolució implica l'apropiació de la banca de tal manera que aquesta compleixi amb prestar el seu servei sense percebre a canvi interessos que, de per si, són usuraris. Si en la constitució d'una empresa el capital percep guanys i el treballador salari o sou, si en l'empresa la gestió i la decisió són en mans del capital, la revolució implica que el guany es reinverteixi, es diversifiqui o s'utilitzi en la creació de noves fonts de treball i que la gestió i la decisió siguin compartides pel treball i el capital. Si les regions o províncies d'un país estan lligades a la decisió central, la revolució implica la desestructuració d'aquest poder de manera que les entitats regionals conformin una república federativa i que el poder d'aquestes regions sigui igualment descentralitzat en favor de la base comunal des d'on haurà de partir tota representativitat electoral. Si la salut i l'educació són tractades de manera desigual per als habitants d'un país, la revolució implica educació i salut gratuïta per a tots, perquè en definitiva aquests són els dos valors màxims de la revolució i ells hauran de reemplaçar el paradigma de la societat actual donat per la riquesa i el poder. *Si tot es posa en funció de la salut i l'educació, els complexíssims problemes econòmics i tecnològics de la societat actual tindran el marc correcte per al seu tractament.* Ens sembla que, si no es procedeix de manera inversa, no s'arribarà a conformar una societat amb possibilitats evolutives. El gran argument del capitalisme és posar-ho tot en dubte, preguntar sempre d'on sortiran els recursos i com augmentarà la productivitat i donar a entendre que els recursos surten dels préstecs bancaris i no del treball del poble. Llavors, de què serveix la productivitat si després s'esfuma de les mans del qui produeix? No ens diu res extraordinari el model que ha funcionat durant algunes dècades en certes parts del món i que avui comença a desarticlar-se. Que la salut i l'educació d'aquests països augmenta meravellosament és quelcom que està per veure's, a la llum del creixement de les plagues no només físiques sinó psicosocials. Si la creació d'un ésser humà autoritari, violent i xenòfob és part de l'educació, si l'augment de l'alcoholisme, la drogoaddicció i el suïcidi és part del seu progrés sanitari, llavors aquest model no serveix per a res. Seguirem admirant els centres d'educació organitzats, els hospitals ben equipats i tractarem a més *que estiguin al servei del poble sense distincions*. Quant al contingut i significat de la salut i l'educació, hi ha massa coses per discutir amb el sistema actual.

Parlem d'una revolució social que canviï dràsticament les condicions de vida del poble, d'una revolució política que modifiqui l'estructura del poder i, en definitiva, d'una revolució humana que creï els seus propis paradigmes i reemplaçi els valors

actuals decadents. *La revolució social a què apunta l'Humanisme passa per la presa de poder polític per realitzar les transformacions del cas, però la presa d'aquest poder no és un objectiu en si.* Pel que fa a la resta, la violència no és un component essencial d'aquesta revolució. De què serviria la repugnant pràctica de l'execució i la presó per a l'enemic? Quina seria la diferència amb els opressors de sempre? La revolució de l'Índia anticolonialista es va produir per pressió popular i no per violència. Va ser una revolució inacabada determinada per la curtesa del seu ideari, però va mostrar alhora una nova metodologia d'acció i de lluita. La revolució contra la monarquia iraniana esclatà per pressió popular, ni tan sols per la presa dels centres de poder polític, ja que aquests es van anar "buidant", desestructurant, fins a deixar de funcionar... després, la intolerància ho va arruïnar tot. I així, és possible la revolució per diferents mitjans inclòs el triomf electoral, però la transformació dràstica de les estructures és quelcom que en tots els casos ha de posar-se en marxa immediatament i cal començar per l'establiment d'un nou ordre jurídic que, entre altres tòpics, mostri clarament les noves relacions socials de producció, que impedeixi tota arbitriarietat i que reguli el funcionament d'aquelles estructures del passat aptes encara per ser millorades.

Les revolucions que avui agonitzen o les noves que s'estan gestant no arribaran més enllà d'allò que és testimonial dins d'un ordre estancat, no arribaran més enllà del tumult organitzat, si no avancen en la direcció proposada per l'Humanisme, és a dir: en direcció a un sistema de relacions socials el valor central del qual sigui l'ésser humà i no qualsevol altre com podria ser la "producció", "la societat socialista", etc. Però posar l'ésser humà com a valor central implica una idea totalment diferent del que avui s'entén precisament per "ésser humà". Els esquemes de comprensió actuals estan encara molt allunyats de la idea i de la sensibilitat necessàries per aprehendre la realitat d'allò que és humà. Malgrat tot, i cal aclarir-ho, també comença a dibuixar-se una certa recuperació de la intel·ligència crítica fora dels motlles acceptats per l'enginy superficial de l'època. En G. Petrovic, per esmentar un cas, trobem una concepció precursora d'allò que hem anat exposant. Ell defineix la revolució com "la creació d'un mode de ser essencialment diferent, diferent de tot ésser no humà, antihumà i, fins i tot, no completament humà". Petrovic acaba identificant la revolució amb la forma més alta de ser, com ser en plenitud i com Ser-en-llibertat (tesi sobre "La necessitat d'un concepte de revolució", 1977, *La Filosofia i les Ciències Socials*, congrés de Morelia de 1975).

La marea revolucionària que està en marxa com a expressió de la desesperació de les majories oprimides no es detindrà. Però això encara no serà suficient, ja que la direcció adequada d'aquest procés no ocorrerà per la sola mecànica de la "pràctica social". *Sortir del camp de la necessitat al camp de la llibertat per mitjà de la revolució és l'imperatiu d'aquesta època en què l'ésser humà ha quedat clausurat. Les futures revolucions, si és que aniran més enllà dels pronunciaments militars, els cops palatins, les reivindicacions de classe, d'ètnia o de religió, hauran d'assumir un caràcter transformador inclusiu sobre la base de l'essencialitat humana. D'aquí què més enllà dels canvis que produeixin en les situacions concretes dels països, el seu caràcter serà universalista i el seu objectiu mundialitzador. Per consegüent, quan parlem de "revolució mundial" comprendrem que qualsevol revolució humanista, o que es transformi en humanista, encara que sigui realitzada en una situació restringida, portarà el caràcter i l'objectiu que la llançarà més enllà de si mateixa. I aquesta revolució,*

per insignificant que sigui el lloc en què es produeixi, comprometrà l'essencialitat de tot ésser humà. La revolució mundial no pot ser plantejada en termes d'èxit sinó en la seva real dimensió humanitzadora. D'altra banda, el nou tipus de revolucionari que correspon a aquest nou tipus de revolució esdevé, per essència i per activitat, humanitzador del món.

3.- Els fronts d'acció en el procés revolucionari

Voldria ara estendre'm en algunes consideracions pràctiques respecte a la creació de les condicions necessàries per a la unitat, organització i creixement d'una força social suficient que permeti posicionar-se en direcció a un procés revolucionari.

L'antiga tesi frontista d'acumulació de forces progressistes que es basa en l'acord sobre punts mínims, acaba avui en la pràctica de l' "enganxada" de dissidències partidàries sense inserció social. D'aquesta manera resulta una acumulació de contradiccions entre cúpules que apunten al protagonisme periodístic i a la promoció electoral. En èpoques en què un partit amb recursos econòmics suficients podia hegemonitzar la fragmentació, el plantejament dels "fronts" electorals era viable. Avui la situació ha canviat dràsticament i, malgrat això, l'esquerra tradicional continua amb aquests procediments com si res no hagués passat. Es fa necessari revisar la funció del partit en el moment actual i preguntar-se si els partits polítics són les estructures capaces de posar en marxa la revolució. Perquè si el sistema ha acabat metabolitzant els partits i els ha convertit en "closques" d'una acció que controlen els grans capitals i la banca, un partit superestructural sense base humana es podrà acostar al poder formal (no al poder real), sense que per això hagi d'introduir la més mínima variació de fons. L'acció política exigeix, per ara, la creació d'un partit que aconseguixi representativitat electoral en diferents nivells. Però ha d'estar clar des del primer moment que aquesta representativitat té per objecte orientar el conflicte cap al si del poder establert. En aquest context, un membre del partit que aconseguix representativitat popular no és un funcionari públic sinó un referent que evidencia les contradiccions del sistema i organitza la lluita en direcció a la revolució. En altres paraules, el treball polític institucional o partidari és entès aquí com l'expressió d'un fenomen social ampli que posseeix la seva pròpia dinàmica. D'aquesta manera, el partit pot desenvolupar la seva màxima activitat en èpoques electorals però els diferents fronts d'acció que, ocasionalment, li serveixen de base utilitzen el mateix fet electoral per destacar conflictes i ampliar la seva organització. Aquí hi ha diferències importants amb la concepció tradicional del partit. En efecte, fins fa unes dècades es pensava que el partit era l'avantguarda de lluita que organitzava diferents fronts d'acció. Aquí es planteja tot en sentit invers. Són els fronts d'acció els que organitzen i desenvolupen la base d'un moviment social i és el partit l'expressió institucional d'aquest moviment. Alhora, el partit ha de crear condicions d'inserció per a altres forces polítiques progressistes, ja que no pot pretendre que elles perdin la seva identitat i es fonguin en el seu si. El partit ha d'anar més enllà de la seva pròpia identitat i formar amb altres forces un "front" més ampli que insereixi tots els factors progressistes fragmentats. Però no es passarà de l'acord de cúpules si el partit no compta amb una base real que orienti el procés. D'altra banda, aquest plantejament no és reversible en el sentit que el partit formi part d'un front que organitzen altres superestructures. Hi haurà front polític amb altres forces si aquestes s'avenen a les condicions que estableix el partit, la força real del qual ve donada per l'organització de base. Passem doncs a considerar els diferents fronts d'acció.

És necessari que diferents fronts d'acció realitzin el seu treball en la base administrativa dels països tot apuntant a la comuna o municipi. Correspon desenvolupar fronts d'acció laborals i habitacionals en l'àrea fixada i *comprometre l'acció en els conflictes reals degudament prioritzats. Això últim significa que la lluita per la reivindicació immediata no té significat si no deriva en creixement organitzatiu i posicionament per a passes posteriors.* És clar que tot conflicte ha de ser explicat en termes relacionats directament amb el nivell de vida, amb la salut i l'educació de la població (en coherència, els treballadors de la salut i l'educació han de convertir-se en simpatitzants immediats i posteriorment en quadres necessaris per a l'organització directa de la base social).

Quant a les organitzacions gremials, es presenta aquí el mateix fenomen dels partits del sistema, per això no és el cas de plantejar el control del sindicat o del gremi sinó, l'aglutinació de treballadors que, com a conseqüència, desplacin el control de la cúpula tradicional. S'ha de promoure tot sistema d'elecció directa, tot plenari i assemblea que comprometi la direcció i li exigeixi la presa de posicions en els conflictes concrets de manera que respongui als requeriments de la base o bé sigui desbordada. I, certament, els fronts d'acció en el camp gremial han de dissenyar la seva tàctica i apuntar al creixement de l'organització de la base social.

Finalment, la posada en marxa d'institucions socials i culturals que actuïn des de la base és de gran importància perquè permet aglutinar col·lectivitats discriminades o perseguides en el context del respecte als drets humans, donant-los una direcció comuna malgrat les seves diferències particulars. La tesi que cada ètnia, col·lectivitat o grup humà discriminat ha de fer-se fort en si mateix per enfrontar l'atropellament, pateix d'una important deficiència d'apreciació. Aquesta postura parteix de la idea que "barrejar-se" amb elements aliens els fa perdre identitat, quan en realitat la seva posició aïllada els exposa i els porta a ser eradicats amb més facilitat, o bé els col·loca en posició de radicalitzar-se de tal manera que els perseguidors justifiquin l'acció directa contra ells. *La millor garantia de supervivència d'una minoria discriminada és que formi part d'un front amb altres que encaminen la lluita per les seves reivindicacions en direcció revolucionària.* Després de tot, és el sistema globalment considerat qui ha creat les condicions de discriminació i aquestes no desapareixeran fins que aquest ordre social sigui transformat.

4.- El procés revolucionari i la seva direcció

Hem de distingir entre procés revolucionari i direcció revolucionària. Des de la nostra posició, s'entén el *procés revolucionari com un conjunt de condicions mecàniques generades en el desenvolupament del sistema.* En aquest sentit, aquest desenvolupament crea factors de desordre que, finalment, són desplaçats, s'imposen, o acaben descomponent la totalitat de l'esquema. D'acord amb les anàlisis que portem fetes, la globalització a la qual es tendeix en aquests moments presenta factors aguts de desordre en el desenvolupament total del sistema. Es tracta d'un procés que és independent de l'acció voluntària de grups o individus. Ja hem considerat aquest punt en més d'una ocasió. El problema que es planteja ara és, precisament, el del futur del sistema, ja que aquest tendeix a revolucionar-se mecànicament sense que hi hagi cap orientació progressiva. L'orientació en qüestió depèn de la intenció humana i s'escapa a la determinació de les condicions que origina el sistema. Ja hem aclarit en altres moments la nostra posició respecte de la no passivitat de la consciència humana, de la seva

característica essencial de no ser simple reflex de condicions objectives, de la seva capacitat d'oposar-se a aquestes condicions i compondre una situació futura diferent de la viscuda en el moment actual (aquí suggerim veure la *Carta número 4*, par. III i IV i el llibre *Contribucions al pensament* en l'assaig *Discussions Historiològiques*, cap. 3, part II i III). *Interpretem la direcció revolucionària dintre d'aquest mode de llibertat, entre condicions.*

És per l'exercici de la violència que una minoria imposa les seves condicions al conjunt social i organitza un ordre, un sistema inercial, que continua el seu desenvolupament. Vistes així les coses, tant el mode de producció i les relacions socials consegüents, tant l'ordre jurídic i les ideologies dominants que regulen i justifiquen l'esmentat ordre i tant l'aparell estatal o paraestatal a través del qual es controla el tot social, es descobreixen com a instruments al servei dels interessos i intencions de la minoria instal·lada. Però el desenvolupament del sistema continua mecànicament més enllà de les intencions d'aquesta minoria que lluita per concentrar, cada vegada més, els factors de poder i control i amb això provoca una nova acceleració en el desenvolupament del sistema que progressivament escapa al seu domini. D'aquesta manera, l'augment del desordre xocarà contra l'ordre establert i provocarà per part d'aquest ordre l'aplicació proporcional dels seus recursos de protecció. En èpoques crítiques es disciplinarà el tot social amb tot el rigor de la violència de què disposa el sistema. Així s'arriba al màxim recurs disponible: l'exèrcit. Però, és totalment cert que els exèrcits seguiran responent a la manera tradicional en èpoques en què el sistema va al col·lapse global? Si això no fos així, és tema de discussió el gir de situació que pot tenir lloc en la direcció dels esdeveniments actuals.

N'hi ha prou amb reflexionar sobre les últimes etapes de les civilitzacions que van precedir l'actual per comprendre que els exèrcits es van alçar contra el poder establert, es van dividir en les guerres civils que estaven ja plantejades en la societat i, en no poder-se introduir en aquesta situació una direcció nova, el sistema va continuar la seva direcció catastròfica. En l'actual civilització mundial que es perfila, es tractarà del mateix destí? Haurem de considerar els exèrcits en la propera carta.

Rebeu, amb la present, una gran salutació.

7 d'agost de 1993

VUITENA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics,

D'acord amb el que s'anunciava en la carta anterior, tocaré en aquesta alguns punts referits als exèrcits. Per descomptat, l'interès d'aquest escrit estarà centrat en la relació entre les forces armades, el poder polític i la societat. Prendré com a base el document discutit fa tres mesos a Moscou (amb el títol de *La necesidad de una posición humanista en las Fuerzas Armadas contemporáneas* – Conferència internacional sobre humanització de les activitats militars i reforma de les forces armades, patrocinada pel Ministeri de Defensa de la CEI – Moscou, maig 24/28 de 1993). Únicament m'apartaré dels conceptes vessats en el

document original en tractar la posició militar en el procés revolucionari, tema aquest que em permetrà completar algunes idees esbossades anteriorment.

1.- Necessitat d'una redefinició del rol de les forces armades

Les forces armades estan tractant avui de definir el seu nou rol. Aquesta situació va començar després de les iniciatives de desarmament proporcional i progressiu empreses per la Unió Soviètica a finals de la dècada dels '80. La disminució de la tensió que va existir entre les superpotències va provocar un gir en el concepte de defensa en els països més importants. Malgrat això, la substitució gradual dels blocs politicomilitars (particularment del Pacte de Varsòvia) per un sistema de relacions relativament cooperatives ha activat forces centrífugues que arrossegueu a nous xocs en diferents punts del planeta. Certament en ple període de la Guerra Freda els conflictes en àrees restringides eren freqüents i sovint prolongats, però el seu caràcter actual ha canviat de signe i amenaça d'estendre's en els Balcans, en el món musulmà i en diverses zones d'Àsia i d'Àfrica.

El reclam limítrof, que abans preocupava a forces armades contigües, pren avui una altra direcció atesa la tendència a la secessió en l'interior d'alguns països. Les disparitats econòmiques, ètniques i lingüístiques tendeixen a modificar fronteres que se suposaven inalterables alhora que tenen lloc migracions a gran escala. Es tracta de grups humans que es mobilitzen per fugir de situacions desesperades o per contenir o expulsar altres grups humans d'àrees definides. Aquests i altres fenòmens mostren canvis profunds particularment en l'estructura i en la concepció de l'Estat. Per una part, assistim a un procés de regionalització econòmica i política, per l'altra observem la discòrdia creixent en l'interior de països que marxen cap a aquesta regionalització. *És com si l'Estat nacional, dissenyat fa dos-cents anys, ja no aguantés els cops que li propinen per dalt les forces multinacionals i per baix les forces de secessió.* Cada vegada més dependent, cada vegada més lligat a l'economia regional i cada vegada més compromès en la guerra comercial contra altres regions, l'Estat pateix una crisi sense precedents en el control de la situació. Les seves cartes fonamentals són modificades per donar lloc al desplaçament de capitals i recursos financers; els seus codis i les seves lleis civils i comercials queden obsoletes. Fins i tot la tipificació penal varia quan avui un ciutadà pot ser segrestat i el seu delictes serà jutjat en un altre país, per magistrats d'una altra nacionalitat i segons lleis estrangeres. Així, el vell concepte de sobirania nacional queda sensiblement disminuït. Tot l'aparell juridicopolític de l'Estat, les seves institucions i el personal afectat al seu servei immediat o mediat pateixen els efectes d'aquesta crisi general. Aquesta és també la situació per la que travessen les forces armades a les quals en el seu moment es va donar el rol de sostenidores de la sobirania i de la seguretat general. Privatitzades l'educació, la salut, les comunicacions, les reserves naturals i fins i tot àrees importants de la seguretat ciutadana; privatitzats els béns i serveis, disminueix la importància de l'Estat tradicional. És coherent pensar que si l'administració i els recursos d'un país surten de l'àrea de control públic, la Justícia seguirà el mateix procés i s'assignarà a les forces armades el rol de milícia privada destinada a la defensa d'interessos econòmics vernacles o multinacionals. Aquestes tendències han anat creixent últimament en l'interior dels països.

2.- Permanència de factors agressius en l'etapa de distensió

Encara no ha desaparegut l'agressivitat de potències que, en el seu moment, van donar per acabada la Guerra Freda. Actualment hi ha violacions d'espais aeris i marítims, aproximacions imprudents a territoris llunyans, incursions i instal·lacions de bases, fiançaments de pactes militars, guerres i ocupació de territoris estrangers pel control de vies de navegació o possessió de fonts de recursos naturals. Els antecedents assentats per les guerres de Corea, Vietnam, Laos i Cambodja; per les crisis de Suez, Berlín i Cuba; per les incursions a Grenada, Trípoli i Panamà, han mostrat al món la desproporció de l'acció bèl·lica tantes vegades aplicada sobre països indefensos i pesen a l'hora de parlar de desarmament. Aquests fets adquireixen gravetat singular perquè, en casos com el de la Guerra del Golf, es realitzen en els flancs de països de gran importància que podrien interpretar aquestes maniobres com a lesives per a la seva seguretat. Excessos tan grans estan aconseguint efectes residuals nocius en enfortir el front intern de sectors que jutgen els seus governs com a incompetents per frenar aquests avenços. Això, per descomptat, pot arribar a comprometre el clima de pau internacional tan necessari en el moment actual.

3.- Seguretat interior i reestructuració militar

Pel que fa a la seguretat interior, és necessari citar dos problemes que sembla que es perfilen en l'horitzó dels esdeveniments immediats: les explosions socials i el terrorisme.

Si és que la desocupació i la recessió tendeixen a créixer en els països industrialitzats, és possible que aquests siguin escenari de convulsions o desbordaments i s'inverteixi, en certa mesura, el quadre que es presentava en dècades anteriors en les quals el conflicte es desenvolupava en les perifèries d'un centre que seguia creixent sense ensurts. Esdeveniments com els succeïts a Los Angeles l'any passat, podrien estendre's més enllà d'una ciutat fins i tot cap a altres països. En darrer lloc, el fenomen del terrorisme s'aguaita com a perill de grans proporcions, donat el poder d'obrir foc amb què avui poden comptar individus i grups relativament especialitzats. Aquesta amenaça que arribaria a expressar-se mitjançant l'artefacte nuclear, o explosius deflagrants i moleculars d'alt poder, toca també altres àrees com les de les armes químiques i bacteriològiques, de cost reduït i producció fàcil.

Són, doncs, moltes i nombroses les preocupacions de les forces armades atès el panorama inestable del món d'avui. D'altra banda, i a més dels problemes estratègics i polítics que han de considerar, hi ha els temes interns de reestructuració, de llicenciament d'importants contingents de tropes, del mode de reclutament i capacitació, de renovació de material, de modernització tecnològica i, primàriament, de recursos econòmics. Però si bé s'han de comprendre a fons els problemes de context que hem mencionat, s'ha d'afegir que cap d'ells es podrà resoldre completament si no queda clara amb quina funció primària han d'acomplir els exèrcits. Després de tot, és el poder polític el que dona la seva orientació a les forces armades i són aquestes les que actuen a partir d'aquesta orientació.

4.- Revisió dels conceptes de sobirania i seguretat

En la concepció tradicional s'ha donat a les forces armades la funció de resguardar la sobirania i la seguretat dels països i de disposar de l'ús de la força d'acord al mandat dels poders constituïts. D'aquesta manera, el monopoli de la violència que correspon a l'Estat es transfereix als cossos militars. Però, heus

aquí un primer punt de discussió respecte a què ha d'entendre's per "sobirania" i què per "seguretat". Si elles, o més modernament el "progrés" d'un país, requereixen fonts d'aprovisionament extraterritorials, navegabilitat marítima indiscutible per protegir el desplaçament de mercaderies, control de punts estratègics amb la mateixa finalitat i ocupació de territoris aliens, ens trobem davant la teoria i la pràctica colonial o neocolonial. En el colonialisme, la funció dels exèrcits consistia a obrir pas en primer terme als interessos de les corones de l'època i després a les companyies privades que aconseguiren especials concessions del poder polític a canvi de rèdits convenients. La il·legalitat d'aquest sistema fou justificada mitjançant la suposada barbàrie dels pobles ocupats, incapaços de donar-se una administració adequada. La ideologia corresponent a aquesta etapa consagrà el colonialisme com a sistema "civilitzador" per excel·lència.

En època de l'imperialisme napoleònic la funció de l'exèrcit, que per altra part ocupava el poder polític, va consistir a expandir fronteres amb l'objectiu declamat de redimir els pobles oprimits per les tiranies, mercè a l'acció bèl·lica i la instauració d'un sistema administratiu i jurídic que va consagrar en els seus codis la Llibertat, la Igualtat i la Fraternitat. La ideologia corresponent va justificar l'expansió imperial d'acord al criteri de "necessitat" d'un poder constituït per la revolució democràtica, enfront de les monarquies il·legals basades en la desigualtat que, a més, feien front comú per asfixiar la Revolució.

Més recentment, seguint les ensenyances de Clausewitz, s'ha entès la guerra com a simple continuació de la política i l'Estat, promotor d'aquesta política, se l'ha considerat com l'aparell de govern d'una societat radicada en certs límits geogràfics. Des d'allà s'ha arribat a definicions, de cara als geopolítics, en què les fronteres apareixen com "la pell de l'Estat". En aquesta concepció organològica, aquesta "pell" es contrau o s'expandeix d'acord al to vital dels països i així ha d'ampliar-se amb el desenvolupament d'una comunitat que reclama "espai vital", atesa la seva concentració demogràfica o econòmica. Des d'aquesta perspectiva, la funció de l'exèrcit és la de guanyar espai tal com ho reclama aquesta política de seguretat i sobirania que és primària respecte a les necessitats d'altres països limítrofs. Aquí la ideologia dominant proclama la desigualtat en les necessitats que experimenten les col·lectivitats d'acord a les seves característiques vitals. Aquesta visió zoològica de la lluita per la supervivència del més apte, rememora les concepcions del darwinisme traslladades il·legítimament a la pràctica política i militar.

5.- La legalitat i els límits del poder vigent

Contemporàniament flota en l'ambient gran part de les tres concepcions que hem usat per exemplificar com els exèrcits responen al poder polític i s'enquadren segons els dictàmens que, ocasionalment, aquest entén per seguretat i sobirania. De manera que si la funció de l'exèrcit és la de servir a l'Estat, pel que fa a seguretat i sobirania, i la concepció sobre aquests dos temes varia de govern en govern, la força armada haurà d'atenir-s'hi. Admet això algun límit o excepció? Clarament s'observen *dues excepcions*: 1.- *Aquella en què el poder polític s'ha constituït il·legítimament i s'han esgotat els recursos civils per canviar aquesta situació d'anormalitat i 2.- Aquella en què el poder polític s'ha constituït legalment però en el seu exercici es converteix en il·legal i s'han esgotat els recursos civils per canviar la situació anòmala. En ambdós casos, les forces armades tenen el deure de restablir la legalitat interrompuda, la qual cosa equival a continuar els*

actes que per la via civil no s'han pogut concloure. En aquestes situacions, l'exèrcit es deu a la legalitat i no al poder vigent. Llavors no es tracta de propiciar un estat deliberatiu de l'exèrcit, sinó de destacar la prèvia interrupció de la legalitat realitzada per un poder vigent d'origen delictiu o que s'ha convertit en delictiu. La pregunta que cal fer és: d'on prové la legalitat i quines són les seves característiques? Responem que la legalitat prové del poble, que és qui s'ha donat un tipus d'Estat i un tipus de lleis fonamentals a les quals han de sotmetre's els ciutadans. I, en el cas extrem que el poble decidís modificar aquest tipus d'Estat i aquest tipus de lleis, a ell incumbiria fer-ho i no pot existir una estructura estatal i un sistema legal per sobre d'aquella decisió. Aquest punt ens porta a la consideració del fet revolucionari que tractarem més endavant.

6.- La responsabilitat militar enfront del poder polític

Ha de destacar-se que els cossos militars han d'estar formats per ciutadans responsables de les seves obligacions respecte a la legalitat del poder establert. Si el poder establert funciona basant-se en una democràcia en què es respecta la voluntat majoritària per elecció i renovació dels representants populars, es respecten les minories en els termes consagrats per les lleis i es respecta la separació i la independència de poders, llavors no és la força armada qui ha de deliberar sobre els encerts i errors d'aquest govern. De la mateixa manera que en la implantació d'un règim il·legal, la força armada no pot sostenir-lo mecànicament invocant una "obediència deguda" a aquest règim. I fins i tot, arribats al conflicte internacional, la força armada tampoc no pot practicar el genocidi seguint instruccions d'un poder enfebrat per l'anormalitat de la situació. Perquè si els drets humans no estan per sobre de qualsevol altre dret, no s'entén per què existeix organització social, ni Estat. I ningú pot invocar "obediència deguda" quan es tracta d'assassinat, tortura i degradació de l'ésser humà. Si alguna cosa van ensenyar els tribunals constituïts després de la Segona Guerra Mundial, va ser que l'home d'armes té responsabilitats com a ésser humà, fins i tot en la situació límit del conflicte bèl·lic.

En aquest punt es podrà preguntar: no és l'exèrcit una institució amb una preparació, disciplina i equipament que el converteix en factor primari de destrucció? Respondrem que així estan muntades les coses des de molt abans de la situació actual i que, independentment de l'aversion que sentim per tota forma de violència, no podem plantejar la desaparició o el desarmament unilateral d'exèrcits i crear buits que serien emplenats per altres forces agressives, com hem mencionat anteriorment en referir-nos als atacs realitzats a països indefensos. *Són les mateixes forces armades les que tenen una missió important a complir: no obstruir la filosofia i la pràctica del desarmament proporcional i progressiu; inspirar, a més, els camarades d'altres països en aquesta direcció i posar en clar que la funció castrense en el món d'avui és la d'evitar catàstrofes i servituds dictades per governs il·legals que no responen al mandat popular.* Llavors, el servei més gran que les forces armades podran aportar als seus països i a tota la humanitat serà la d'evitar que existeixin les guerres. Aquest plantejament que podria semblar utòpic està sostingut actualment per la força dels fets que demostren la poca practicitat i la perillositat per a tots quan augmenta el poder bèl·lic global o unilateral.

Voldria tornar sobre el tema de la responsabilitat militar mitjançant una exemplificació inversa. Durant l'època de la Guerra Freda es repetia a Occident un doble missatge: per una part, l'OTAN i altres blocs s'establien per sostenir un

estil de vida amenaçat pel comunisme soviètic i, ocasionalment, xinès. Per l'altre, s'emprenien accions militars en àrees distants per protegir els "interessos" de les potències. A l'Amèrica Llatina, el cop d'Estat efectuat pels exèrcits de la zona, tenia preferències per l'amenaça de subversió interior. Allà les forces armades deixaven de respondre al poder polític i s'alçaven contra tot dret i contra tota Constitució. Pràcticament un continent es trobava militaritzat i responia a l'anomenada "Doctrina de la Seguretat Nacional". La seqüela de mort i endarreriment que van deixar rere seu aquelles dictadures, fou singularment justificada al llarg de la cadena de comandaments amb la idea de "l'obediència deguda". Mitjançant aquesta idea es va explicar que en la disciplina castrense se segueixen les ordres dels caps immediats. Aquest plantejament, que fa recordar les justificacions dels genocides del nazisme, és un punt que ha de ser considerat a l'hora de discutir els límits de la disciplina castrense. El nostre punt de vista respecte a aquest particular és, com ja hem comentat, que si l'exèrcit trenca la dependència del poder polític es constitueix en una força irregular, en una banda armada fora de la llei. Aquest assumpte és clar però admet una excepció: l'alçament militar contra un poder polític establert il·legalment o que s'ha posat en situació facciosa. Les forces armades no poden invocar "obediència deguda" a un poder il·legal perquè es converteixen en sostenidores d'aquesta irregularitat, així com en altres circumstàncies tampoc no poden produir el cop militar i escapar a la funció de complir amb el mandat popular. Això pel que fa a l'ordre intern i, en relació al fet bèl·lic internacional, no poden atemptar contra la població civil del país enemic.

7.- Reestructuració militar

Respecte al reclutament dels ciutadans, el nostre punt de vista és favorable a la substitució del servei militar obligatori pel servei militar optatiu, sistema que permetrà una major capacitat del soldat professional. Però a aquesta limitació de tropes correspondrà també una reducció important del personal de quadres i del personal de comandament. I és clar que no s'efectuarà una reestructuració adequada sense atendre els problemes personals, familiars i socials que s'ocasionaran en nombrosos exèrcits que mantenen avui un esquema sobredimensionat. El nou emplaçament laboral geogràfic i d'inserció social d'aquests contingents serà equilibrat si es manté una relació militar flexible durant el temps que demandi la reubicació. En la reestructuració que té lloc avui a diferents parts del món, ha de tenir-se en compte primàriament el model de país en què s'efectua. Naturalment un sistema unitari té característiques diferents d'un de federatiu o de diferents països que estan confluent en una comunitat regional. El nostre punt de vista, favorable al sistema federatiu i obert a la confederació regional, requereix, per al correcte disseny de la reestructuració, compromisos sòlids i permanents que permetin continuïtat en el projecte. Si no hi ha una clara voluntat de les parts en aquesta direcció, la reestructuració no serà possible perquè l'aportació econòmica de cada integrant estarà sotmesa a vaivens polítics ocasionals. Si és aquest el cas, les tropes federals podran existir només formalment i els contingents militars seran la simple sumatòria del potencial de cada comunitat que formi part de la federació. Això portarà també problemes de comandament unificat de difícil solució. En definitiva, serà l'orientació política la que haurà de donar les pautes i, en tal situació, les forces armades particulars requeriran una conducció molt precisa i coordinada.

Un problema d'importància relativa en la reestructuració, és el que es refereix a certs aspectes dels cossos de seguretat. Els cossos de seguretat, si no són militaritzats, actuen en relació a l'ordre intern i amb referència a la protecció dels ciutadans encara que, habitualment, estan involucrats en operacions de control molt allunyades de la finalitat per a les quals han estat creades. L'organigrama en què s'inscriuen, en molts països, els fa dependre directament de les carteres polítiques tals com el Ministeri de l'Interior, diferent del Ministeri de la Guerra o de Defensa. D'altra banda, les policies enteses com a servidores de la ciutadania i disposades perquè es compleixi amb un ordre jurídic no lesiu per als habitants d'un país, tenen un caràcter accessori i sota jurisdicció del poder judicial. Però sovint, pel seu caràcter de força pública, realitzen operacions que als ulls de la població les fa aparèixer com a forces militars. Es percep clarament la inconveniència d'aquesta confusió i és d'interès per a les forces armades que aquestes distincions quedin clares. El mateix passa amb diferents organismes de l'Estat que manegen cossos secrets i d'informació, imbricats i superposats, que tampoc tenen a veure amb el règim castrense. Els exèrcits requereixen un sistema adequat d'informació que els permeti operar amb eficiència i que no s'assembla de res a mecanismes de control i seguiment de la ciutadania perquè la seva funció fa a la seguretat de la Nació i no al beneplàcit o la reprovació ideològica del govern de torn.

8.- La posició militar en el procés revolucionari

Se suposa que, en una democràcia, el poder prové de la sobirania popular. Tant la conformació de l'Estat com la dels organismes que en depenen, deriven de la mateixa font. Així, l'exèrcit compleix amb la funció que li atorga l'Estat per defensar la sobirania i donar seguretat als habitants d'un país. Per descomptat, poden succeir aberracions segons sigui l'exèrcit o una facció els qui ocupin il·legalment el poder, d'acord a allò que hem vist anteriorment. Però, com també hem esmentat, podria donar-se el cas extrem que el poble decidís canviar aquest tipus d'estat i aquest tipus de lleis, és a dir, aquest tipus de sistema. Incumbiria al poble fer-ho i no pot existir una estructura estatal ni un sistema legal per sobre d'aquesta decisió. Sens dubte que les cartes fonamentals de molts països contemplen la possibilitat que elles mateixes siguin modificades per decisió popular. D'aquesta manera podria tenir lloc un canvi revolucionari en el qual la democràcia formal obri pas a la democràcia real. Però si s'obstruís aquesta possibilitat, es negaria l'origen mateix d'on brolla tota legalitat. En aquesta circumstància, i esgotats tots els recursos civils, és obligació de l'exèrcit complir amb aquesta voluntat de canvi i desplaçar una facció ja instal·lada il·legalment en el maneig de la cosa pública. D'aquesta manera s'arribaria, mitjançant la intervenció militar, a la creació de condicions revolucionàries en les quals el poble posa en marxa un nou tipus d'organització social i un nou règim jurídic. *No és necessari destacar les diferències entre la intervenció militar que té per objectiu tornar al poble la seva sobirania arrabassada, amb el simple cop militar que trenca la legalitat establerta per mandat popular.* Pel que fa a les mateixes idees, la legalitat exigeix que es respecti la demanda del poble fins i tot en el cas que aquest planteji canvis revolucionaris. Per què les majories no haurien d'expressar el seu desig de canvi d'estructures i, a més, per què no haurien de tenir les minories l'oportunitat de treballar políticament per aconseguir una modificació revolucionària de la societat? *Negar mitjançant la repressió i la violència la*

voluntat de canvi revolucionari compromet seriosament la legalitat del sistema de les actuals democràcies formals.

S'haurà observat que no hem tocat assumptes relatius a estratègia ni doctrina militar, com tampoc relatius a qüestions de tecnologia i organització castrense. No podia ser d'una altra manera. *Nosaltres hem fixat el punt de vista humanista respecte a les forces armades relacionades amb el poder polític i amb la societat.* És la gent d'armes la que té per davant un enorme treball teòric i d'implementació pràctica per adaptar esquemes a aquest moment tan especial que el món està vivint. L'opinió de la societat i l'interès genuí de les forces armades per conèixer aquesta opinió, encara que no sigui especialitzada, és de fonamental importància. Alhora, una relació viva entre membres d'exèrcits de diferents països i la discussió franca amb la civilitat, és un pas important pel que fa al reconeixement de la pluralitat dels punts de vista. Els criteris d'aïllament d'uns exèrcits respecte a altres i d'abstracció respecte a les demandes del poble són propis d'una època en què l'intercanvi humà i d'objectes estava restringit. El món ha canviat per a tots, també per a les forces armades.

9.- Consideracions entorn dels exèrcits i la revolució

Avui s'imposen dues opinions que ens interessin especialment. La primera anuncia que l'època de les revolucions ha passat, la segona, que el protagonisme militar en la presa de decisions polítiques s'atenua gradualment. També se suposa que solament en certs països endarrerits o desorganitzats romanen aquelles rèmores amenaçadores del passat. D'altra banda, es pensa que el sistema de relacions internacionals, en prendre un caràcter cada vegada més sòlid, anirà fent sentir el seu pes fins que aquelles antigues irregularitats es vagin posant a ratlla. Sobre la qüestió de les revolucions, com ja s'ha exposat, tenim un punt de vista diametralment oposat. Quant al fet que el concert de nacions "civilitzades" imposi un Nou Ordre en què no tingui lloc la decisió militar, és per descomptat un tema indiscutible. Nosaltres destaquem que *és, precisament, en les nacions i regions que van prenent caràcter imperial on les revolucions i la decisió militar aniran fent sentir la seva presència. Tard o d'hora les forces del diner, cada vegada més concentrades, s'enfrontaran a les majories i en aquesta situació banca i exèrcit resultaran termes antitètics.* Estem doncs emplaçats en les antípodes de la interpretació dels processos històrics. Només els temps ja propers, hauran de posar en evidència la correcta percepció dels fets que per a alguns, si segueixen la tradició dels últims anys, resultaran "increïbles". Amb aquella visió, què es dirà quan això passi? Probablement que la humanitat ha tornat al passat o, més vulgarment, que "el món s'ha trastocat". Nosaltres creiem que fenòmens com l'irracionalisme creixent, el sorgiment d'una forta religiositat i altres més, no estan posats en el passat, sinó que corresponen a una nova etapa que s'haurà d'afrontar amb tota la valentia intel·lectual i amb tot el compromís humà de què siguem capaços. No ajudarà gens seguir sostenint que el millor desenvolupament de la societat es correspon amb el món actual. Serà més important comprendre que la situació que estem vivint porta directament al col·lapse de tot un sistema que alguns consideren defectuós però "perfectible". No hi ha tal sistema actual "perfectible". Contràriament, amb ell arriba al cim la inhumanitat de tots els factors que s'han anat amassant al llarg de molts anys. Si algú jutja aquestes afirmacions com mancades de fonament, està en tot el dret a condició de presentar, per la seva part, una posició coherent. I si pensa que la nostra postura és pessimista, afirmem que davant d'aquest procés mecànic negatiu, prevaldrà la direcció cap a

la humanització del món, empesa per la revolució que acabaran produint els grans conjunts humans, ara per ara, desposseïts del seu propi destí.

Rebeu, amb la present, una gran salutació.

10 d'agost de 1993

NOVENA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics,

Moltes vegades he rebut correspondència en què es pregunta: "Què passa avui amb els drets humans?". Personalment no estic en condicions de donar una resposta ajustada. Crec, més aviat, que aquells que van subscriure la Declaració Universal de Drets Humans, és a dir més de cent seixanta estats de la Terra, han de saber què passa. Aquests estats van firmar el 10 de desembre de 1948, o més endavant, l'acceptació d'aquell document elaborat en el si de les Nacions Unides. Tots van comprendre de què es tractava, tots es van comprometre a defensar els drets proclamats. També es va firmar un Tractat de Hèlsinki, i els països van designar representants davant les comissions de drets humans i davant els tribunals internacionals.

1.- Violacions dels drets humans

Si a tall de crònica quotidiana prenguéssim tot l'ocorregut en aquest camp en els últims temps, hauríem de replantejar la pregunta i formular-la així: Què passa amb el joc hipòcrita dels governs en el maneig dels drets humans? N'hi hauria prou amb seguir mínimament les agències informatives, atendre a diaris, revistes, ràdios i TV, per respondre la pregunta. Prendrem com a exemple l'últim informe d'Amnistia Internacional (només 1992), i exposem resumidament algunes de les dades subministrades.

Les violacions dels drets humans van augmentar en el món amb catàstrofes destacades com les guerres de Iugoslàvia i Somàlia. Hi va haver presos de consciència a 62 països; tortures institucionals a 110 i assassinats polítics, emprats pels governs, en 45. La guerra a Bòsnia-Hercegovina mostrà clarament els abusos i les carnisseries efectuades per tots els bàndols contra desenes de milers de persones que foren assassinades, torturades i famejades, moltes vegades només per raó de la seva ètnia. En altres punts com el Tadjikistan i Azerbaidjan s'observaren els mateixos fenòmens. Les denúncies de tortures i maltractaments per part de les forces de seguretat s'han elevat considerablement a Alemanya, França, Espanya, Portugal, Romania i Itàlia. En aquests casos, la raça de les víctimes va exercir un paper important. També els grups armats d'oposició en el Regne Unit, Espanya i Turquia, van cometre serioses transgressions dels drets humans. Als Estats Units foren executades 31 persones (la xifra més gran des de 1977, data en què tornà a instaurar-se la pena de mort). Milers de civils desarmats foren assassinats a Somàlia en aquest període. Forces de seguretat i "esquadrons de la mort" assassinaren al voltant de 4.000 persones a l'Amèrica Llatina. A Veneçuela van tenir lloc desenes d'arrestos i execucions a presos polítics durant la suspensió de garanties constitucionals que sobrevingué

després dels intents de cop d'Estat del 4 de febrer i del 27 de novembre. A Cuba es mantingueren engarjolades, per raons polítiques, prop de 300 persones, però en no permetre's l'entrada al país d'observadors internacionals d'Amnistia, tampoc no es van poder verificar les dades amb exactitud. Al Brasil, la policia va matar 111 presos durant el motí carcerari de Sao Paulo, mentre que a la mateixa ciutat, a Rio de Janeiro i a altres punts del país, centenars de nens i altres "indesitjables" eren executats. Al Perú 139 persones van "desaparèixer" i 65 més van ser executades extrajudicialment per les forces de seguretat. Es van rebre informes de maltractaments generalitzats en zones muntanyoses camperoles i al voltant de 70 persones van ser condemnades a cadena perpètua en judicis irregulars. Els grups armats d'oposició també assassinaren algunes dotzenes de persones en diferents punts del territori. A Colòmbia, les reiterades denúncies sobre violacions dels drets humans van ser desmentides per la conselleria presidencial en la matèria, i es van atribuir les informacions a opositors polítics interessats en falsejar la imatge de la realitat política del país. Malgrat això, Amnistia denuncià que les forces armades i els grups paramilitars executaren extrajudicialment no menys de 500 persones, alhora que els grups armats d'oposició i les organitzacions del narcotràfic, n'assassinaren al voltant de 200. Amnistia afegeix que la lluita contra els militants islàmics, provocà un deteriorament de la situació dels drets humans en diversos països àrabs com Algèria i Egipte. Tortures, processos injustos, assassinats polítics, "desaparicions" i altres violacions greus, foren perpetrades per agents governamentals a tot l'Orient Mitjà. A Egipte, l'adopció d'una nova legislació "facilità" la tortura dels detinguts polítics i 8 militants islàmics, presumptes integrants d'un grup armat, van ser condemnats a mort per un tribunal militar "després d'un procés no equitatiu". A Algèria, fins a 10.000 persones foren recloses sense inculpació o sense procés, en campaments aïllats al desert. Alhora, grups fonamentalistes es van declarar responsables d'assassinats de civils i de greus violacions dels drets humans a Algèria i Egipte, com també en territoris ocupats per Israel. Les detencions sense procés estan particularment difoses a Síria, però també tenen lloc a Israel, Líbia, Iraq, Kuwait, Aràbia Saudita, Marroc i Tunísia. A la Xina, Amnistia va cridar l'atenció sobre la quantitat de presos de "consciència" i sobre l'existència de penes que recauen sobre activistes polítics sense processos judicials previs.

Agències periodístiques de diferent orientació han exhibit mapes del món en els quals es veuen desenes de països esquitxats pels atropellaments als drets humans i altres en què es comptabilitzen els morts en guerres religioses i interètniques. També apareixen diversos punts en què milers de persones han mort a causa de la fam en el seu lloc d'origen, o en mig de grans migracions.

Però això que esmentem més amunt no esgota el tema dels drets humans ni, consegüentment, les violacions que aquests pateixen.

2.- Els drets humans, la pau i l'humanitarisme, com a pretextos d'intervenció

Avui es parla dels drets humans, amb vigor renovat. Malgrat això, ha canviat el signe dels qui fan onejar aquestes banderes. En dècades passades, el progressisme va treballar activament en la defensa de principis que havien estat consagrats pel consens de les nacions. Per descomptat, no faltaren les dictadures que en nom d'aquells drets es burlaren de la necessitat i la llibertat personal i col·lectiva. Algunes explicaren que mentre no es discutís el sistema imperant, els ciutadans tindrien accés a l'habitatge, la salut, l'educació i el treball. Lògicament,

van dir, no s'havia de confondre llibertat amb llibertinatge i "llibertinatge" era discutir el règim.

Avui les dretes han recollit aquelles banderes i se les veu actives en la defensa dels drets humans i de la pau, sobretot en aquells països que no dominen totalment. Aprofitant alguns mecanismes internacionals, organitzen forces d'intervenció capaces d'arribar a qualsevol punt del globus amb la finalitat d'imposar la "justícia". En primer terme porten medicaments i aliments per després arremetre a trets contra les poblacions i afavorir la facció que millor se'ls subordini. Aviat, qualsevol cinquena columna podrà invocar que en el seu país s'altera la pau o es trepitgen els drets humans per sol·licitar l'ajut dels intervencionistes. En realitat, s'han perfeccionat els primitius tractats i pactes per a la defensa mútua amb documents que legalitzen l'acció de forces "neutrals". Així s'implanta avui, rejuenida, l'antiga Pax Romana. En fi són els avatars ornitològics que, van començar per l'àliga dels pendons legionaris, prengué després forma de colom picassià fins a arribar al dia d'avui, en què al plumífer li han crescut grapes. Ja no retorna a l'Arca bíblica portant una branca d'olivera, sinó que torna a l'arca de valors portant un dòlar en el seu fort bec.

Adequadament s'adoba tot plegat amb tendres argumentacions. I amb això s'ha de ser curós, perquè *encara que s'intervingués en tercers països per raons humanitàries evidents per a tots, s'establirien precedents per justificar noves accions sense raons tan humanitàries ni tan evidents per a tots*. Cal observar que com a conseqüència del procés de mundialització, Nacions Unides està jugant un rol militar creixent que entranya no pocs perills. Una vegada més s'està compromentent la sobirania i l'autodeterminació dels pobles mitjançant la manipulació dels conceptes de pau i solidaritat internacional.

Deixem el tema de la pau per a una altra ocasió i mirem una mica més de prop els drets humans que, com tots sabem, no es limiten a qüestions de consciència, de llibertat política i d'expressió. La protecció d'aquests drets no es redueix tampoc a evitar la persecució, l'engarjolament i la mort dels ciutadans per raó de les seves diferències amb un règim donat. És a dir, no se circumscriu a la defensa de les persones enfront de la violència física directa que pogués exercir-se contra elles. Sobre aquest punt hi ha molta confusió i molt treball desordenat, però algunes idees bàsiques han quedat plasmades en la Declaració.

3.- Els altres drets humans

El document, en l'article 2.1, diu: "Tothom té tots els drets i llibertats proclamats en aquesta Declaració, sense cap distinció de raça, color, sexe, llengua, religió, opinió política o de qualsevol altra mena, origen nacional o social, posició econòmica, naixement o qualsevol altra condició". I alguns dels drets proclamats són els següents: Article 23.1 "Tota persona té dret al treball, a la lliure elecció de la seva ocupació, a condicions equitatives i satisfactòries de treball i a la protecció contra l'atur" ; Article 25.1 "Tota persona té dret a un nivell de vida adient que li asseguri, així com a la seva família, la salut i el benestar, i especialment l'alimentació, el vestit, l'habitatge, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris; també té dret a l'assegurança en cas d'atur, malaltia, invalidesa, viduïtat, vellesa o altres casos de pèrdua dels seus mitjans de subsistència per circumstàncies independents de la seva voluntat".

Els articles subscrits pels Estats membres, es basen en la concepció de la igualtat i universalitat dels drets humans. No es troben en l'esperit ni en l'exposició

taxativa de la Declaració, condicions com ara: "...aquests drets seran respectats si és que no pertorben les variables macroeconòmiques". O bé: "...els esmentats drets seran respectats quan s'assoleixi una societat d'abundància". Malgrat això, es podria tòrcer el sentit del que s'exposa apel·lant a l'article 22. "Tota persona com a membre de la societat, té dret a la seguretat social i a obtenir, mitjançant l'esforç nacional i la cooperació internacional, *tenint en compte l'organització i els recursos de cada Estat*, la satisfacció dels drets econòmics, socials i culturals, indispensables a la seva dignitat i al lliure desenvolupament de la seva personalitat". En aquest "*...tenint en compte l'organització i els recursos de cada Estat*" es dilueix l'exercici efectiu dels drets i això ens porta directament a la discussió dels models econòmics.

Suposem un país amb suficient organització i recursos que de sobte, passa al sistema d'economia de lliure mercat. En aquesta situació, l'Estat tendirà a ser un simple "administrador" alhora que l'empresa privada es preocuparà pel desenvolupament dels seus negocis. Els pressupostos per a salut, educació i seguretat social seran retallats progressivament. L'Estat deixarà de ser "assistencialista" i, per tant, no tindrà responsabilitat en la situació. L'empresa privada tampoc no haurà de fer-se càrrec dels problemes, donat que les lleis que podrien obligar-la a protegir aquests drets seran modificades. L'empresa entrarà en conflicte tot i amb regularitzacions sobre salubritat i seguretat laboral. Però la idea i la pràctica salvadora de la privatització de la salut posarà l'empresa en situació d'omplir el buit deixat en l'anterior etapa de transició. Aquest esquema es repetirà en tots els camps a mesura que avanci la privatització, que s'ocuparà d'oferir els seus serveis eficients als qui ho puguin pagar, amb la qual cosa, el 20% de la població tindrà cobertes les seves necessitats. Qui defensarà llavors els drets humans dintre de la concepció universal i igualitària si s'exerciran "*...tenint en compte l'organització i els recursos de cada Estat*"? Perquè és clar que "com més petit sigui l'Estat, més pròspera serà l'economia d'aquest país", segons expliquen els defensors d'aquesta ideologia. En aquest tipus de discussió, es passarà de sobte de la declamació idíl·lica sobre "l'abundància general" a la brutalitat expositiva que, amb caràcter d'ultimàtum, es presentarà aproximadament en aquests termes: "Si les lleis limiten el capital, aquest abandonarà el país, no arribaran inversions, no hi haurà préstecs internacionals ni refinançament de deutes contrets anteriorment, amb la qual cosa es reduiran les exportacions i la producció i, en definitiva, es comprometrà l'ordre social". Així, amb tota senzillesa, quedarà exposat un de tants esquemes d'extorsió. Si això que hem estat comentant ho hem derivat de la situació d'un país amb recursos suficients, en el seu passatge cap a l'economia de lliure mercat, és fàcil imaginar l'agreujament de condicions quan el país en qüestió no compti amb els requisits bàsics d'organització ni de recursos. Tal com s'està plantejant el Nou Ordre Mundial i pel que fa a la interdependència econòmica, *en tots els països (rics i pobres), el capital estarà atemptant contra la concepció universal i igualitària dels drets humans*.

La discussió anterior no pot plantejar-se en els termes estrictament gramaticals de l'article 22, perquè en ell (i en tota la declaració dels Drets Humans) no s'està posant per sobre de les persones una valoració econòmica que relativitzi els seus drets. Tampoc no és legítim introduir arguments tangencials en explicar que ja que l'economia és la base del desenvolupament social, s'ha de dedicar tots els esforços a les variables macroeconòmiques, perquè, una vegada aconseguida

l'abundància, es pugui atendre els drets humans. Això és tan matusserament lineal com dir: "Ja que la societat està sotmesa a la llei de la gravetat, cal concentrar-se en aquest problema i quan estigui resolt, parlarem dels drets humans". En una societat sana, als ciutadans no se'ls acudeix construir en barrancs inestables perquè donen per suposats els condicionants de la gravetat i, igualment, tothom sap clarament què són els condicionants econòmics i la importància de la seva resolució correcta *en funció* de la vida humana. De tota manera, aquestes són digressions que no fan al tema central.

La consideració sobre els drets humans no queda reduïda a aquestes últimes qüestions de treball, remuneració i assistència, com en el seu moment tampoc no va ser limitada als àmbits de l'expressió política i la llibertat de consciència. Hem destacat algun defecte en la redacció de la Declaració, però, així i tot, convenim que n'hi hauria prou amb una aplicació escrupolosa dels seus articles, per part de tots els governs, perquè aquest món experimentés un canvi positiu de gran importància.

4.- La universalitat dels drets humans i la tesi cultural

Existeixen diverses concepcions de l'ésser humà i aquesta varietat de punts de vista sovint té per base les diferents cultures des de les quals s'observa la realitat. El que estem plantejant afecta globalment la qüestió dels drets humans. En efecte, davant la idea d'un ésser humà universal amb els mateixos drets i amb les mateixes funcions en totes les societats, avui s'aixeca la tesi "cultural" que defensa una tesi diferent sobre aquests temes. Així, els qui sostenen aquesta posició consideren que els suposats drets universals de l'home no són sinó la generalització del punt de vista que Occident sosté i que pretén una validesa universal injustificada. Prenem, per exemple, l'article 16.1 "Els homes i les dones, a partir de l'edat núbil, tenen dret, sense cap restricció per motiu de raça, nacionalitat o religió, a casar-se i fundar una família; i gaudiran de drets iguals pel que fa al casament, durant el matrimoni i en cas de la seva dissolució."; 16.2 "Només es podrà contraure matrimoni mitjançant el lliure i ple consentiment dels futurs esposos"; 16.3 "La família és l'element natural i fonamental de la societat i té dret a la protecció de la societat i de l'Estat". Aquests tres incisos de l'article 16, porten nombroses dificultats d'interpretació i aplicació a diverses cultures que parteixen de l'Orient Mitjà i del Llevant i arriben a l'Àsia i a l'Àfrica. És a dir, porten dificultats a la major part de la humanitat. Per a aquest món tan extens i variat, ni tan sols el matrimoni i la família coincideixen amb els paràmetres que semblaven tan "naturals" a l'Occident. Per tant, aquestes institucions i els drets humans universals que s'hi refereixen, estan en discussió. El mateix passa si prenem la concepció del Dret en general i de la Justícia, si confrontem les idees de punició del delinqüent amb les de rehabilitació del qui delinqueix, tòpics aquests, en els quals no hi ha acord ni entre els països del mateix context cultural occidental. Sostenir com a vàlid per a tota la humanitat el punt de vista de la cultura pròpia porta a situacions francament grotesques. Així, als Estats Units s'aprecia com un atemptat contra els drets humans universals el seccionament legal de la mà del lladre, que es practica en alguns països àrabs, mentre es discuteix acadèmicament si és més humà el gas cianhídric, la descàrrega de 2.000 volts, la injecció letal, la forca o alguna altra macabra delícia de la pena capital. Però també és clar què, així com en aquest país hi ha una gran porció de la societat que repudia la pena de mort, en aquell altre lloc són nombrosos els detractors de tot tipus de càstig físic per al reu. El mateix Occident, arrossegat pel canvi d'usos i

costums, es veu en un compromís a l'hora de sostenir la seva idea tradicional de la família "natural". Pot existir avui la família amb fills adoptius? Per descomptat que sí. Pot existir família en què la parella estigui constituïda per membres del mateix sexe? Algunes legislacions ja ho admeten. Què defineix llavors la família, el seu caràcter "natural" o el compromís voluntari de complir amb determinades funcions? En quines raons pot basar-se l'excel·lència de la família monògama d'algunes cultures sobre la poligàmica o poliàndrica d'altres? Si aquest és l'estat de la discussió, es pot continuar parlant d'un Dret universalment aplicable a la família? Quins seran i quins no seran els drets humans que hagin de defensar-se en aquesta institució? Clarament, la dialèctica entre la tesi universalista (poc universal en la seva pròpia àrea) i la cultural, no pot resoldre's en el cas de la família (que he pres com un dels molts exemples possibles) i em temo que tampoc pugui solucionar-se en altres camps del quefer social.

Diguem-ho d'una vegada: aquí està en joc la concepció global de l'ésser humà fonamentada insuficientment per totes les postures en pugna. La necessitat d'aquesta concepció és evident perquè ni el dret en general, ni els drets humans en particular, podran prevaler si no s'aclareixen en el seu significat més profund. Ja no és el cas de plantejar-se en abstracte les qüestions més generals del Dret. *O es tracta de drets que per ser vigents depenen del poder establert, o es tracta de drets com a aspiracions a acomplir.* Sobre això, hem dit en una altra ocasió (*La Llei*, en *El Paisatge Humà – Humanitzar la Terra*): "Gent pràctica no s'ha perdut en teoritzacions i ha declarat que és necessari que hi hagi una llei perquè existeixi la convivència social. També s'ha afirmat que la llei es fa per defensar els interessos dels qui la imposen. Sembla que és la situació prèvia de poder la que instal·la una determinada llei que al seu torn legalitza el poder. Així és que el poder com a imposició d'una intenció, acceptada o no, és el tema central. Es diu que la força no genera drets, però aquest contrasentit pot acceptar-se si es pensa en la força només com a fet físic brutal, quan en realitat la força (econòmica, política, etc.) no necessita ser exposada perceptualment per fer-se present i imposar respecte. D'altra banda, fins i tot la força física (la de les armes, per exemple), expressada en la seva descarnada amenaça, imposa situacions que són justificades legalment i no hem de desconèixer que l'ús de les armes en una direcció o altra depèn de la intenció humana i no d'un dret..." I més endavant: "Qui viola una llei desconeix una situació imposada en el present i exposa la seva temporalitat (el seu futur) a les decisions d'altres. Però és clar que aquell "present" en què la llei comença a tenir vigència, té arrels en el passat. El costum, la moral, la religió o el consens social solen ser les fonts invocades per justificar l'existència de la llei. Cada una d'elles, al seu torn, depèn del poder que la va imposar. I aquestes fonts són revisades quan el poder que les va originar ha decaïgut o s'ha transformat de tal manera que el manteniment de l'ordre jurídic anterior comença a xocar contra el que és "raonable", contra el "sentit comú", etc. Quan el legislador canvia una llei o bé el conjunt de representants del poble canvia la Carta Fonamental d'un país, no es viola, aparentment, la llei en general perquè els qui actuen no queden exposats a les decisions d'altres, perquè tenen a les seves mans el poder, o actuen com a representants d'un poder, i en aquesta situació es posa en clar que el poder genera drets i obligacions i no a la inversa." Per acabar amb la cita: *"Els drets humans no tenen la vigència universal que seria desitjable perquè no depenen del poder universal de l'ésser humà, sinó del poder d'una part sobre el tot.* Si les més elementals reclamacions sobre el govern del propi cos són trepitjades a totes les latituds, només podem parlar d'aspiracions que hauran de

convertir-se en drets. *Els Drets Humans no pertanyen al passat, són allà, al futur, succionant la intencionalitat, alimentant una lluita que es revifa en cada nova violació al destí de l'home. Per això, tot reclam que es faci en el seu favor té sentit perquè mostra als poders actuals que no són omnipotents i que no tenen controlat el futur*".

No cal tornar sobre la nostra concepció general de l'ésser humà ni reafirmar que el reconeixement que fem de les realitats culturals diverses no invalida l'existència d'una estructura humana comuna en l'esdevenir històric i en la direcció convergent. La lluita per l'establiment d'una nació humana universal és també la lluita, des de cada cultura, per la vigència de drets humans cada vegada més precisos. Si en una cultura de sobte es desconeix el dret a la vida plena i a la llibertat i es posen altres valors per damunt de l'ésser humà, és perquè allà alguna cosa s'ha desviat, alguna cosa està en divergència amb el destí comú i, llavors, l'expressió d'aquesta cultura en aquest punt precís, ha de ser clarament repudiada. És cert que comptem amb formulacions imperfectes dels drets humans, però per ara, és l'única cosa que tenim a les nostres mans per defensar i perfeccionar. *Aquests drets són considerats avui com a simples aspiracions i no poden ser plenament vigents donats els poders establerts. La lluita per la plena vigència dels drets humans porta, necessàriament, al qüestionament dels poders actuals i orienta l'acció cap a la seva substitució pels poders d'una nova societat humana.*

Rebeu amb la present, una gran salutació

21 de novembre de 1993

DESENA CARTA ALS MEUS AMICS

Benvolguts amics,

Quin és el destí dels esdeveniments actuals? Els optimistes pensen que entrarem en una societat mundial d'abundància en què els problemes socials quedaran resolts; una mena de paradís a la Terra. Els pessimistes consideren que els símptomes actuals mostren una malaltia creixent de les institucions, dels grups humans i fins i tot del sistema demogràfic i ecològic global; una mena d'infern a la Terra. Els qui relativitzen la mecànica històrica ho deixen tot reservat al comportament que assumim en el moment actual; el cel o l'infern dependran de la nostra acció. Per descomptat, hi ha aquells als qui no els interessa el més mínim què passarà a qui no siguin ells mateixos.

Entre tanta opinió, ens importa aquella que fa dependre el futur d'allò que fem avui. Malgrat això, en aquesta postura hi ha diferències de criteri. Alguns diuen que com aquesta crisi ha estat provocada per la voracitat de la banca i les companyies multinacionals, en arribar a un punt perillós per als seus interessos, aquestes posaran en marxa mecanismes de recuperació, tal i com ha succeït en ocasions anteriors. En matèria d'acció propicien l'adaptació gradual als processos de reconversió del capitalisme en benefici de les majories. Altres, en canvi, indiquen que no és el cas fer dependre tota la situació del voluntarisme de les minories, per tant es tracta de manifestar la voluntat de les majories mitjançant

l'acció política i l'aclariment del poble que es troba extorsionat per l'esquema dominant. Segons ells, arribarà un moment de crisi general del sistema i aquesta situació ha de ser aprofitada per a la causa de la revolució. Més enllà estan els qui sostenen que tant el capital com el treball, les cultures, els països, les formes organitzatives, les expressions artístiques i religioses, els grups humans i fins i tot els individus estan enredats en un procés d'acceleració tecnològica i de desestructuració que no controlen. Es tracta d'un llarg procés històric que avui fa crisi mundial i que afecta tots els esquemes polítics i econòmics, i d'aquests no depenen ni la desorganització general ni la recuperació general. *Els defensors d'aquesta visió estructural insisteixen que cal forjar una comprensió global d'aquests fenòmens alhora que s'actua en els camps mínims d'especificitat social, grupal i personal. Donada la interconnexió del món no sostenen un gradualisme exitós que seria adoptat socialment al llarg del temps, sinó que tracten de generar una sèrie d'"efectes demostració" prou enèrgics per produir una inflexió general del procés.*

En conseqüència, exalten la capacitat constructiva de l'ésser humà per abocar-se a transformar les relacions econòmiques, modificar les institucions i lluitar sense descans per desarmar tots els factors que estan provocant una involució sense retorn. Nosaltres adherim a aquesta última postura. És clar que tant aquesta com les anteriors han estat simplificades i, a més, s'han eludit múltiples variants que en deriven de cada una.

1.- La desestructuració i els seus límits

Resulta pertinent destacar els límits de la desestructuració política i considerar que aquesta no es detindrà fins a arribar a la base social i a l'individu. Exemplifiquem. En alguns països es fa més evident que en altres la pèrdua del poder polític centralitzat. Gràcies a l'enfortiment de les autonomies o a la pressió dels corrents secessionistes, succeeix que determinats grups d'interessos, o simples oportunistes, desitjarien detenir el procés just allà on el control de la situació quedés en les seves mans. D'acord a aquestes aspiracions el cantó secessionat, o la nova república separada del país anterior, o l'autonomia alliberada del poder central, haurien de romandre com a noves estructures organitzatives. Però, ocorre que aquests poders comencen a ser qüestionats per les microregions, els municipis o comunes, comtats, etc. Ningú no veu per quines raons una autonomia alliberada del poder central hauria de, alhora, centralitzar el poder respecte a unitats menors encara que es posés com a pretext l'ús del mateix idioma, o un folklore comú, o una imponderable "col·lectivitat històrica i cultural", perquè quan es tracta de recaptació fiscal i de finances, el folklore queda només per al turisme i les companyies discogràfiques. En el cas que els municipis s'emancipessin del poder autonòmic, els barris aplicarien la mateixa lògica i així hauria de seguir aquesta cadena fins als veïns que viuen separats per un carrer. Algú podria dir: "Per què hauríem de pagar els mateixos impostos els que vivim d'aquest cantó de la línia i els que viuen a l'altra banda? Nosaltres tenim condicions de vida més altes i els nostres impostos aniran a solucionar els problemes d'aquella altra gent que no vol progressar amb el seu esforç. Millor serà que cadascú s'arregli amb el que és seu". No cal dir que en cada casa del veïnat es podrien escoltar les mateixes inquietuds i ningú no podria detenir aquest procés mecànic justament en el punt que l'interessés. És a dir que no es frenaria tot en un simple procés de feudalització a l'estil medieval, donat per poblacions reduïdes i distants i per relacions d'intercanvi esporàdiques a través de vies de

comunicació controlades pels feus en pugna o per bandes recaptadores de peatge. La situació no s'assembla a la d'altres èpoques en matèria de producció, consum, tecnologia, comunicacions, densitat demogràfica, etc.

D'altra banda, les regions econòmiques i els mercats comuns tendeixen a absorbir el poder decisor dels antics països. En una regió donada, les autonomies podrien eludir l'antiga unitat nacional, però també els municipis, o grups de municipis, tendrien a saltar els vells nivells administratius i demanar la seva inclusió en la nova superestructura regional i reclamar la seva participació de membre ple. Aquelles autonomies, o municipis, o grups de municipis, que comptessin amb un fort potencial econòmic podrien ser considerats seriosament per la unitat regional.

Res no exclou que en la guerra econòmica entre els diferents blocs regionals, alguns països membres comencin a establir relacions "bilaterals o multilaterals" i escapin a l'òrbita del mercat regional en què estan inclosos. Per què Anglaterra, per exemple, no podria establir relacions més estretes amb el NAFTA d'Amèrica del Nord, i aconseguir al principi excepcions dintre de la CEE i després, d'acord amb l'avenç dels negocis?, què impediria que quedés inclòs en el nou mercat regional i abandonés l'anterior? I si el Canadà entrés en un procés de secessió, què impediria que Quebec comencés negociacions fora de la regió del NAFTA? A l'Amèrica del Sud ja no podrien existir organitzacions del tipus de l'ALALC o del Pacte Andí si Colòmbia i Xile comencessin a integrar les seves economies amb mires a la inclusió en el NAFTA, enfront d'un MERCOSUR que es veuria afectat per possibles secessions al Brasil. D'altra banda, si Turquia, Algèria i altres punts del sud de la Mediterrània comencessin la seva inclusió en la CEE, els països exclosos reforçarien el seu acostament mutu per negociar com a conjunt amb altres àrees geogràfiques. I què passaria en el context dels blocs regionals que avui es visualitzen, amb potències com ara la Xina, Rússia i l'Europa de l'Est, ateses les seves ràpides transformacions centrífugues?

Probablement les coses no resultin com en els exemples que hem donat, però la tendència a la regionalització pot prendre camins inesperats i resultar un esquema ben diferent al que es planteja avui d'acord a la contigüïtat geogràfica i, per tant, a l'adotzenat prejudici geopolític. De manera que pot passar un nou desordre dintre d'esquemes recents que tenen com a objectiu no solament la unió econòmica sinó també, una intenció de bloc polític i militar. I com que, en definitiva, serà el gran capital qui decideixi la millor evolució dels seus negocis, ningú no hauria d'estar tan segur imaginant mapes regionals arranats d'acord a la contigüïtat geogràfica, en què la carretera, la via fèrria i l'enllaç radial van ser protagonistes però que avui tendeixen a quedar redissenats pel tràfic aeri i marítim de gran volum, i la comunicació mundial per satèl·lit. Ja en èpoques del colonialisme la contigüïtat geogràfica fou substituïda per un tauler ultramarí de grans potències, que va anar declinant amb els dos conflictes mundials. La reacomodació actual, per a alguns, retrotrau el problema a etapes precoloniales i els fa imaginar que una regió econòmica ha d'estar organitzada en un *continuum* espacial i projectar amb això el seu nacionalisme particular cap a una mena de "nacionalisme" regional.

En definitiva, estem dient que *els límits de la desestructuració no estan donats en la cosa particular pels nous països emancipats o les autonomies alliberades d'un poder central i que tampoc en la cosa general estan donats per regions econòmiques organitzades segons la contigüïtat geogràfica. Els límits mínims en la desestructuració estan arribant al simple veí i a l'individu, i els màxims, a la comunitat mundial.*

2.- Alguns camps importants en el fenomen de la desestructuració

Voldria destacar, entre tants d'altres possibles, tres camps de desestructuració: el polític, el religiós i el generacional.

És clar que els partits s'alternen per ocupar el ja reduït poder estatal i ressurgeixen com a "dretes", "centres" i "esquerres". Ja passen i passaran moltes "sorpreses" en comprovar-se que forces donades per desaparegudes emergeixen novament, i que agrupacions i alineaments entronitzats des de moltes dècades enrere es dissolen en mig del descrèdit general. Això no és una novetat en el joc polític. El que és realment original és que tendències suposadament oposades podran succeir-se sense modificar el més mínim el procés desestructurador que, per descomptat, també les afectarà. I si es tracta de propostes, llenguatge i estil polític, podem assistir a un sincretisme general en què els perfils ideològics quedaran cada dia més borrosos. Davant d'una lluita d'eslògans i formes buides, el ciutadà mitjà s'anirà allunyant de tota participació per concentrar-se en allò més perceptiu i immediat. Però la disconformitat social es farà sentir creixentment mitjançant l'espontaneïtat, la desobediència civil, el desbordament i l'aparició de fenòmens psicosocials de creixement explosiu. És en aquest punt on apareix amb perillós el neoirracionalisme que pot liderar assumint formes d'intolerància com a bandera de lluita. En aquest sentit és clar que si un poder central pretén asfixiar els clams independentistes, les posicions tendiran a radicalitzar-se i arrossegaran les agrupacions polítiques a la seva pròpia esfera. Quin partit podrà quedar-se indiferent (a risc de perdre la seva influència) si esclata la violència en un punt, motivada per la qüestió territorial, ètnica, religiosa o cultural? Els corrents polítics hauran de prendre posicions com succeeix avui en diversos llocs de l'Àfrica (18 punts en conflicte); Amèrica (Brasil, Canadà, Guatemala i Nicaragua, sense considerar les reclamacions de les col·lectivitats indígenes de l'Equador i altres països de l'Amèrica del Sud i sense atendre l'agudització del problema racial als Estats Units); Àsia (10 punts, comptant el conflicte Xinès-Tibetà però sense destacar les diferències intercantonals que estan sorgint al llarg de tota la Xina); Àsia del Sud i del Pacífic (12 punts, incloent-hi les reclamacions de les col·lectivitats autòctones d'Austràlia); Europa occidental (16 punts); Europa Oriental (4 punts, prenent Txèquia i Eslovàquia, l'ex-Iugoslàvia, Xipre i l'ex-Unió Soviètica com un sol punt cadascuna, perquè d'una altra manera les zones en conflicte poden elevar-se a 30, tenint en compte alguns països dels Balcans i l'ex-Unió Soviètica amb dificultats interètniques i frontereres en més de 20 repúbliques repartides més enllà de l'Europa oriental); Llevant i l'Orient Mitjà (9 punts).

Els polítics també s'hauran de fer ressò de la radicalització que van experimentant les religions tradicionals com passa entre musulmans i hinduïstes a l'Índia i al Pakistan, entre musulmans i cristians a l'ex-Iugoslàvia i Líban, entre hinduïstes i budistes a Sri Lanka. Hauran de definir-se en les lluites intersectes dintre d'una mateixa religió, com passa en la zona d'influència de l'Islam entre sunnites i xiïtes, i a la zona d'influència del cristianisme entre catòlics i protestants. Hauran de participar en la persecució religiosa que ha començat a Occident a través de la premsa i de la instauració de lleis limitadores de la llibertat de culte i de consciència. És evident que les religions tradicionals tendiran a l'assetjament de les noves formes religioses que estan despertant a tot el món. Segons els benpensants, normalment ateus, però objectivament aliats de la secta dominant, la fustigació als nous grups religiosos "no constitueix una limitació a la llibertat de pensament sinó una protecció a la llibertat de consciència que es veu agredida

per la rentada de cervell dels nous cultes que, d'altra banda, atempten contra els valors tradicionals, la cultura i la forma de vida de la civilització". D'aquesta manera, polítics aliens al tema religiós comencen a prendre partit en aquesta orgia de caça-bruixes perquè, entre altres coses, entreveuen la popularitat massiva que comencen a assolir aquestes noves expressions de fe de rerefons revolucionari. Ja no podran dir com en el segle XIX "la religió és l'opi dels pobles", ja no podran parlar d'aïllament endormiscat de les multituds i els individus, quan les masses musulmanes proclamen la instauració de repúbliques islàmiques, quan el budisme al Japó (des del col·lapse de la religió nacional Shinto al final de la segona guerra mundial) motoritza la presa de poder pel Kōmeitō, quan l'Església Catòlica tendeix a la formació de nous corrents polítics després del desgast de socialcristianisme i del tercermundisme a Amèrica Llatina i Àfrica. En tot cas, els filòsofs ateus dels nous temps hauran de canviar els termes i reemplaçar en el seu discurs "l'opi dels pobles" per "l'amfetamina dels pobles".

Els dirigents hauran de fixar posicions respecte a un jovent que pren característiques de "grup de risc majoritari" perquè se li atribueixen tendències perilloses cap a la droga, la violència i la incomunicació. Aquests dirigents que insisteixen a ignorar les arrels profundes d'aquests problemes no estan en condicions de donar respostes adequades mitjançant la participació política, el culte tradicional, o les ofertes d'una civilització decadent manegada pels Diners. Mentrestant s'està facilitant la destrucció psíquica de tota una generació i el sorgiment de nous poders econòmics que prosperen vilment amb l'angoixa i l'abandó psicològic de milions d'éssers humans. Molts es pregunten ara a què és degut el creixement de la violència en els joves, com si no haguessin estat les velles generacions i l'actual que deté el poder, les que han perfeccionat una violència sistemàtica i han aprofitat, fins i tot, els avenços de la ciència i la tecnologia per fer més eficients les seves manipulacions. Alguns destaquen un cert "autisme" juvenil i, tenint en compte aquesta apreciació, podrien establir-se relacions entre l'allargament de la vida dels adults i el temps més gran de capacitació requerit perquè els joves superin el llindar de la postergació. Aquesta explicació té per on agafar-se però és insuficient a l'hora d'entendre processos més amplis. El que es pot observar és que la dialèctica generacional, motor de la història, ha quedat provisionalment embussada i amb això s'ha obert un perillós abisme entre dos mons. Aquí és oportú recordar que quan algun pensador va advertir fa dècades sobre aquelles tendències que avui ja s'expressen com a problemes reals, als mandarins i als seus formadors d'opinió només se'ls va acudir posar-se les mans al cap acusant aquell discurs de *promoure* la guerra generacional. En aquells temps, una poderosa força juvenil que hauria d'haver expressat l'adveniment d'un nou fenomen, però també la continuació creativa del procés històric, fou desviada cap a les difuses exigències de la dècada dels '60 i empena cap a un guerrillerisme sense sortida en diversos punts del món. Si es pretén actualment que les noves generacions canalitzin la seva desesperació en el tumult musical i en l'estadi de futbol, i limitin els seus reclams a la samarreta i al pòster de proclames innocents, hi haurà nous problemes. Aquesta situació d'asfíxia crea condicions catàrtiques irracionals aptes per ser canalitzades pels feixistes, els autoritaris i els violents de tot tipus. No és semblant la desconfiança cap als joves o sospitant que en tot nen hi ha un criminal en potència, com s'establirà el diàleg. A part d'això, ningú no mostra entusiasme per donar participació en els mitjans de comunicació social a les noves generacions, ningú no està disposat a la discussió pública d'aquests problemes a menys que es tracti

de “joves exemplars” que reproduïen la temàtica politiquera amb música de rock o s’aboquin, amb esperit de *boy scouts*, a netejar pingüins bruts de petroli, sense qüestionar el gran capital com a promotor del desastre ecològic! Molt em temo que qualsevol organització genuïnament juvenil (sigui laboral, d’estudiants, artística o religiosa) serà sospitosa de les pitjors maldats si no està apadrinada per un sindicat, un partit, una fundació o una església. Després de tanta manipulació, hom ha de continuar preguntant per què no s’integren els joves en les meravelloses propostes que fa el poder establert i hom ha de seguir responnent que l’estudi, la feina i l’esport tenen ocupats els futurs ciutadans de profit. En aquest cas ningú no hauria de preocupar-se per la manca de “responsabilitat” de gent tan enfeïnada. Però si continua grimpant la desocupació, si la recessió es fa crònica, si el desemparament prolifera arreu, veure’m en què es transforma la no participació d’avui. Per diferents motius (guerres, fam, desocupació, fatiga moral) s’ha desestructurat la dialèctica generacional i s’ha produït aquell silenci de dues llargues dècades, aquella quietud que tendeix ara a ser commoguda per un crit i per una acció esgarrifosa sense destí.

Per tot això, sembla clar que ningú no podrà orientar raonablement els processos d’un món que es dissol. Aquesta dissolució és tràgica però també il·lumina el naixement d’una nova civilització, la civilització mundial. Si això és així, també s’ha d’estar desintegrant un tipus de mentalitat col·lectiva alhora que emergeix una nova forma de conscienciar el món. Sobre aquest punt voldria portar aquí el que s’ha dit en la primera carta: “...està naixent una sensibilitat que es correspon amb els nous temps. És una sensibilitat que capta el món com una globalitat, que s’adona que les dificultats de les persones en qualsevol lloc acaben implicant d’altres encara que es trobin a molta distància. Les comunicacions, l’intercanvi de béns i el ràpid desplaçament de grans contingents humans d’un punt a un altre mostren aquest procés de mundialització creixent. També estan sorgint nous criteris d’acció en comprendre’s la globalitat de molts problemes i s’adverteix que la tasca d’aquells que volen un món millor serà efectiva si se la fa créixer des del medi en què es té alguna influència. A diferència d’altres èpoques plenes de frases buides amb què es buscava reconeixement extern, avui es comença a valorar la feina humil i sentida mitjançant la qual no es pretén engrandir la figura pròpia, sinó canviar un mateix i ajudar el medi immediat familiar, laboral i de relació a fer el mateix. Els qui realment estimen la gent no menyspreen aquesta tasca sense estridències, incomprendible en canvi per a qualsevol oportunista format en l’antic paisatge dels líders i la massa, paisatge en què ell va aprendre a usar els altres per ser catapultat cap a la cúspide social. Quan algú comprova que l’individualisme esquizofrènic ja no té sortida i comunica obertament a tots els seus coneguts què és el que pensa i què és el que fa sense el temor ridícul a no ser comprès; quan s’acosta a altres; quan s’interessa per cada un i no per una massa anònima; quan promou l’intercanvi d’idees i la realització de treballs en conjunt; quan clarament exposa la necessitat de multiplicar aquesta tasca de reconexió en un teixit social destruït per altres; quan sent que fins i tot la persona més “insignificant” és de qualitat humana superior que qualsevol malànima col·locat en el cim de la conjuntura de l’època... quan passa tot això, és perquè a l’interior d’aquest algú novament comença a parlar el Destí que ha mogut els pobles en la seva millor direcció evolutiva, aquell Destí tantes vegades torçat i tantes vegades oblidat, però trobat sempre en els tombants de la Història. No només s’albira una nova sensibilitat, una nova forma d’acció sinó, a més, una nova actitud moral i una nova disposició tàctica davant la vida”.

Centenars de milers de persones a tot el món adhereixen avui a les idees plasmades en el *Document Humanista*. Hi ha els comunistes-humanistes, els socialistes-humanistes, els ecologistes-humanistes, que sense renunciar a les seves banderes fan un pas cap al futur. Estan els qui lluiten per la pau, pels drets humans i per la no discriminació. Per descomptat, hi ha els ateus i la gent de fe en l'ésser humà i en la seva transcendència. Tots aquests tenen en comú una passió per la justícia social, una idea de germanor humana basant-se en la convergència de la diversitat, una disposició a saltar sobre tot prejudici, una personalitat coherent en què la vida personal no està separada de la lluita per un nou món.

3.- L'acció puntual

Encara queden militants polítics que s'inquieten per saber qui serà primer ministre, president, senador o diputat. És possible que aquests encara no comprenguin cap a quina desestructuració estem avançant i què poc signifiquen les esmentades "jerarquies" en ordre a la transformació social. També hi haurà més d'un cas en què la inquietud està lligada a la situació personal de suposats militants preocupats per la seva ubicació en l'àmbit del negoci polític. La pregunta, en tot cas, ha de referir-se a comprendre com prioritzar els conflictes en els llocs en què cadascú desenvolupa la seva vida quotidiana i saber com organitzar fronts d'acció adequats a partir d'aquests conflictes. En tot cas ha de quedar clar quines característiques han de tenir les comissions laborals i estudiantils de base, els centres de comunicació directa i les xarxes de consells veïnals; què s'ha de fer per donar participació a totes les organitzacions mínimes en què s'expressi el treball, la cultura, l'esport, i la religiositat popular. I aquí convé aclarir que quan ens referim al medi immediat de les persones format per companys de treball, parents i amics, hem d'esmentar en particular els llocs en què es donen aquestes relacions.

Parlant en termes espacials, la unitat mínima d'acció és el veïnat en què es percep tot conflicte encara que les seves arrels siguin molt distants. Un centre de comunicació directa és un punt veïnal en el qual ha de discutir-se tot problema econòmic i social, tot problema de salut, d'educació i de qualitat de vida. La preocupació política consisteix a prioritzar aquest veïnat abans que el municipi, o el comtat, o la província, o l'autonomia, o el país. En realitat, molt abans que es formessin els països, existien les persones congregades com a grups humans que en radicar-se es convertiren en veïns. Després, i a mesura que es van anar muntant superestructures administratives, se'ls va anar arrabassant la seva autonomia i el seu poder. D'aquests habitants, d'aquests veïns, deriva la legitimitat d'un ordre donat i des d'allà ha d'aixecar-se la representativitat d'una democràcia real. El municipi ha d'estar en mans de les unitats veïnals i, si això és així, no pot plantejar-se com a objectiu emplaçar diputats i representants de diferents nivells, com passa en la política de cúpules, sinó que en aquest emplaçament ha de ser conseqüència del treball de la base social organitzada. El concepte "d'unitat veïnal" és vàlid tant per a una població extensa com per a una població concentrada en barris o edificacions altes. La connexió entre unitats veïnals ha de decidir la situació d'una comuna donada i aquesta comuna no pot, inversament, dependre en les seves decisions d'una superestructura que dicta ordres. En el moment que les unitats veïnals posin en marxa un pla humanista d'acció municipal i aquest municipi o comuna organitzi la seva democràcia real, "l'efecte demostració" es farà sentir molt més enllà dels límits d'aquest bastió. No es tracta de plantejar un gradualisme que hagi d'anar guanyant terreny fins a arribar a tots

els racons d'un país, sinó de mostrar en la pràctica que en un punt està funcionant un nou sistema.

Els problemes de detall que presenta tot això són nombrosos, però el seu tractament en aquest escrit sembla excessiu.

Rebeu amb aquesta darrera carta, una gran salutació.

15 de desembre de 1993